

HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL

második kiadás

NEHRER GYÖRGY

*N.G.Y.
publisher*

Hazádnak rendületlenül

Nehrer György

2. bővített kiadás: 2024

(PDF) ISBN 978-615-02-1819-9

Kiadó: Nehrer György

A könyvben szereplő fotók a szerző tulajdonában lévő családi archívumból származnak. A fotókon szereplő személyek sajnos már rég elhunytak. A fotók készítői ismeretlenek. A digitális változatokat a könyv szerzője készítette.

Előszó

Nehrer György, a „Hazádnak rendületlenül” című regény szerzője, egy bánáti német-magyar család sorsán keresztül láttatja velünk a XX. századi magyar történelem eseményeit. Pontosabban annak első ötven esztendejét, amely a mai napig hatással van életünkre. Kezdve boldog békeidők keserédes alkonyával, az általunk egyáltalán nem akart Nagy Háborúval, folytatván Trianonnal, a második világégéssel és végül befejezván a ránk erőltetett kommunizmus első, igencsak embertelen évtizedével. A XX. század kegyetlenül elbánt velünk, hiszen a magyarságot kétszer is sírgödörbe hajították. Mi, akik Szent István óta a Nyugat védőbástyája voltunk – vagyunk és leszünk – két világháborút veszítettünk el. Vélt és valós bűneinkért példátlan kegyetlenséggel büntettek meg minket. 1920-ban az ezeréves Magyarország lett falánk szomszédaink prédájává, 1945-ben pedig a Magyar Királyság intézménye szállott sírba. Ám még ez sem volt elég, így ezután 45 esztendeig egy tőlünk teljesen idegen ideológia és totalitárius rendszer uralta életünket és mindennapjainkat. Miközben ükapáink, dédapáink, nagyapáink, tették a dolgukat, a nagypolitika szabta át az ország határait, döntött sorsukról, róluk, nélkülük... Mindezek következménye, hogy a XX. században magyarok milliói keseredtek meg és számtalan honfitársunknak tört derékba élete...

Hányszor kell még újrakezdenem az életemet? – teszi fel a kérdést Péter, a regénybeli apa. Mit vétettem én tizenöt évesen, hogy erre a sorsra jutottam? – marcangolja önmagát a fia, Gyuri, aki leventeként ette a hadifogság keserű kenyerét. A regényt elolvassuk mi is feltehetjük a magunk kérdéseit: Miért? Mit vétettünk mi, magyarok, hogy a XX. században sorcsapások sorozatát kellett elszenvednünk? Miért? És újra: miért?

Trianon 95. évfordulóján

Babucs Zoltán

hadtörténész

1.Fejezet

nagyanyám visszaemlékezései

dédszüleim

A vásártér mellett ballagott az apjával, aki vasárnap mindig zsinóros, sötét színű felöltőben, frissen vasalt nadrágban és fehér ingben járt. A fehér ingéhez mindig a kedvenc tengerkék színű nyakkendőjét kötötte. Az apja egy kicsit hajlott háttal ment, mint a borbélyok általában. A kezét a gyerek jobb vállán pihentette, így kísérte a fiút az úton, amely a faluban kezdődött, és a patakig ért. A patak partja mentén pipacsot termett az út mellé fodros ingként hajló rét. Télen a hótól terhes szomorúfűzfák vastagabb ágai is a földig hajoltak. Nyáridőben pedig az ürgékre és nyulakra alkonyt hozó hatalmas szárnyán szállt felettük a nagy köröket leíró sasmadár. Vonzották a fiút a piacterek és a tágas vásárok, amelyek idegent és ismerőst idecsaltak, közelből és távolból egyaránt. De most nem volt se piac, se vásár, és ebben az évben már nem is lesz, szomorkodott magában. Szerette a forgatagot, amikor a piac tér felett millió illatot hordoz a lágy tavaszi szél, és a környező falvak zaja mind itt van náluk. Amikor itt van a verklis, a téglára helyezett, filléreket gyűjtő kalapjával.

A fényképész, aki az állványon lévő fadoboza mögött, fekete lepel alatt görnyedve irányítja Rózát.

– Kicsit jobbra! – tessék mosolyogni!

Róza félszeg mosolyából ilyenkor eltűnt a szemérem, amint a bőre felizzott a tavaszi nap melegében. De Rózánál csak pár pillanatig tartott – már nem is tudom, hol vagyok érzés. Aztán, talán a báránnyelűk mögül, előbújtak a prüd sugarak, és letörölték a pajzán mosolyt az arcáról. Verítékén villanófény csillant, ami a lány árnyékát maga mögé csapva ott ragadt a piac porában. Róza apja gazdag paraszt volt, és nagy bánatára nem született fia. Így a gazda felesége – a kövér Jolán – kedvére fotografáltatta az egyke lányukat. Valahol a sor végén állhatott szegény, amikor a Jóisten a szépséget osztogatta. Az öregasszonyok azt mondták a faluban, hogy mindenkinek megvan a maga bolondja – majd meglesz az övé is – ha másért nem, a hozományért. A hozomány pedig egyelőre tekintélyesnek számított. A takaros házuk falai tele voltak már a lányka képeivel. A bekeretezett képek meg légyerpiszokkal. Úgy tűnt, hogy a legyeknek tetszett Rózácska. De ki láthat bele a legyek lelkébe?

Fél négy volt – délután – ezt csak az órák mutatták. Odakint nem lehetett megállapítani, mert még ragyogóan sütött az augusztus végi nap. Fellegetet hajtott a szél, amik aztán ritka báránnyelűvé sorakoztak az égen, mint ahogy a nyár szokott a zöld réten. Kedvetlenül gyalogolt az apja mellett. A barátai már biztosan a nagy nyárfa alatt golyóznak vagy snúroznak. Ő meg itt koptatja a cipőjét ezen a poros úton. A cipő talpával bosszúsan nagyokat dobantott az összegyűlt porkupacok tetején, amik ilyenkor derékig pöffentek. Apja tarkón legyintette tenyérrel –nem nagyon – csak éppen annyira, hogy abbahagyja a rendetlenkedést.

– Hogyan fogunk kinézni, mire odaérünk?

Friedrich Stefán kőművesmesterhez igyekeztek, akinek hosszú, tornácos svábháza volt a Fő utcán hatalmas kocsiszínnel, három kocsival, az istállóban hat erős fogatos lóval. Egy bozontos szőrű komondor unottan, és egy loboncos puliforma éles hangon csaholva fogadta őket.

Talán meg sem kellett volna rázni azt a csengőt, ami egy hosszú drót végén fityegett a tornác alatt, szemben a konyhaajtóval. A kis keverékkutya, az éles hangjával, már úgyis felverte a fél utcát. Ha már van csengő, akkor az azért van, hogy csengessünk vele! A Péter gyerek rángatta is rendesen a fehér kerámiagombot a drót végén.

– Jól van! Hallom! – jött sietve kaput nyitni a mester.

– Guten Tag! – Mi járatban?

– Guten Tag! Herr Friedrich, kőműves szakmát szeretne tanulni a gyerek, felvenné tanulónak?

Sűrű, szőke haja volt a mesternek, kicsi és hideg kék szeme, s az ökle, akár egy vaskalapács. Széles arcát már megkarcolták az évek, és a vésőről visszapattant éles kövek. A feledni vágyott sebekkel és a fájdalomtól félbehagyott mozdulatokkal együtt a mély árkok már beleivódtak a vonásaiba.

– Beszél németül a gyerek? – mert én a magyart csak törve beszélem.

Mély és erős hangja volt a mesternek, amitől összerezzent a fiú.

– Nem szeretném, ha értetlenkedne – mondta Friedrich.

– Beszél! – ugyanúgy, mint a magyart.

– Na, hadd lássam ezt a gyereket! Jó kötésű, kemény legénynek néz ki – tapogatta meg Péter karjait.

– Aztán az elemi hogyan sikerült?

– Jeles volt végig! – mondta büszkén az apja.

– Akkor írni, olvasni és számolni tud rendesen?

– Igen! – mindkét nyelven.

– Hétfőtől jöhet a gyerek! – de munkásruhát hozzon magával!

Művelt, olvasott ember volt Friedrich, és Péter szívesen járt vele dolgozni, mert nemcsak a munka volt a fontos, hanem a tanítás is. A tudás átadása és az alkotás, amivel létrehoznak valami új dolgot a rideg téglából, a homokból és a mészből. Egy új házat, amelyben emberek laknak, és amelyben emberi sorsok alakulnak, hosszú évtizedeken át, bútorok és szőnyegek között. Ahol a kályha melege, és az ablakokon betűző nap fénye beleégeti a falakba a sorsokat, miközben a szalmazsák és a dunyha illatának keveréke járja át a levegőt. Nemcsak a szakma fortélyaira, a tervrajzok ismeretére nevelte a tanulókat, hanem valami olyan megfoghatatlan és leírhatatlan tudást és emberi tartást adott át, amit tankönyvekből nem lehet megtanulni: fagyos télen hinni a nyárban, szakadó esőben, a szivárványban. Bőrig ázva, és vizes ruhában fázva, a holnapi újrakezdésben. Hinni, amiben már senki nem hisz, és tudni azt, hogy az akarat legyőz minden akadályt.

Előbb inas lett a fiú, majd két év után, a segédvizsga letételével már kőművesként dolgozhatott. A tenyere kerges lett. A lelke pedig keményebb és simább, mint a lapát nyele. Meg volt elégedve vele a Friedrich mester. Sokszor mondta: „A pénzért kell dolgoznunk, de amit megépítünk, az legalább kétszáz évig, vagy még annál is tovább kell, hogy álljon! Ahhoz pedig lélek is kell ám, fiam!” A Friedrich Stefán megölelgette, pedig ő aztán nem volt egy olyan ölelgetős fajta.

– Maradj itt nálam! – jó sorod lesz! Télen fát vágunk és fuvarozunk. Hóban, fagyban úgysem lehet kőművesmunkát végezni. Viszont élni, akkor is muszáj! Ha szerencsénk van, rövid a tél, és akkor előbb kezdetünk tavasszal.

– Tudom, mester, hogy jó sorom lenne magánál, de meg ne haragudjon rám, a magam lábán szeretnék én állni!

Toporgott egy darabig az öreg mester, de megértette a gyereket. Ő is így kezdte valamikor. Megadta az ajánlást, és Pétert hamarosan felvették az ipartársulat soraiba.

Az utolsó nap a mester udvarán még körbe ugrált a kis puliforma kutya, mintha érezné, hogy nem jön többet a fiú reggelenként a mész illatú ruhájában. Elbúcsúzott tőle a mester is, néhány jó tanáccsal.

– Ha sikeres akarsz lenni a szakmádban, akkor érts ahhoz, amit csinálsz! Ezt tanúsíthatom, mert jól megtanultál mindent.

– Higgy abban, amit csinálsz! Ez csak rajtad múlik.

– Szeresd, amit csinálsz! Ez is rajtad múlik, fiam. Több útravalót nem adott neki, csak egy kemény kézfogást, amiben megropogtatták egymás ujjait, olyan kőműves módon.

Péter még tanonc volt, amikor meghalt az anyja. Sosem panaszkodott fáradtságra vagy betegsége. Egy napon nem kelt fel az ágyból, csak feküdt szó nélkül, és homlokán cseppekben állt a verejték. Árnyéka nyújtózott a falon, és fázósan várta, hogy átkarolja Jézus, vagy legalább melegítse. Hónapok óta érezte már, hogy elhagyja ezt a fénytelenre váló világot. Imádkozott csendben, fájdalmát legyűrve.

– Örök nyugalmat hozó álmok – gyertek!

Péter nagyapja borbélyként sok emberen segített már. Mestersége a családban apáról fiúra szállt. Fogat húzott, köpölyözött, és eret is vágott, ha kellett. Bár azt már jó pár éve tiltották, csak orvos végezhetette volna. De orvos, az nem volt minden faluban. Ezért az öreg gyógyította az embereket ilyen-olyan nyavalyáit. Taníttatta a fiát, aki szintén borbély és fodrász lett. Amikor Magyarcsernyén esküvő volt, szép pénzt hozott a konyhára. De sok esküvő nem nagyon volt arrafelé, így a pénzt be kellett osztani.

– Orvos kell ide, fiam! – mondta az öreg.

Jött is az orvos két nap múlva, nagy porfelhőt csapva, a kis egylovas csézával. A marhabőr ernyőt hátratulva ugrott le a kocsiról úgy, hogy a sallangót nem használta. Negyvenéves forma lehetett, kerek fejű, pirospozsgás arcú fiatalember. Nem kellett neki a lépcső a ki- és beszálláshoz. A kocsiderékon lévő gyékényfonatú kasból kiemelte az orvosi táskáját. A kis ló rántott még egy rövidet a kocsin, hogy elérje az árok partján zöldellő fűvet.

– Hol a beteg?

– Jöjjön, doktor úr, mutatom az utat – intett Péter gyerek a doktornak.

A szoba csukott ajtaja előtt az apja álldogált egy idős asszonnyal. A szomszédból járt át néhanapján segíteni a háztartási munkákban. A doktor a

nagy bőrtáskájával, mint a titokzatos létezés ígéretével a kezében, kopogott az ajtón.

– Menjen csak! – fekszik az asszonyom, nem szól egy szót sem. Nem jajgat, de látom rajta, hogy fájdalmai vannak.

Az orvos bement, és majdnem fél óráig volt a szobában. Komor tekintettel lépett ki az ajtón, amit csendesen becsukott maga után. Akkurátusan kezét mosott a díszes öntöttvas állványon álló fajansz mosdótálban. Megigazította a bajuszát a tál feletti billenthető tükörben, és megtörölte a kezét a fiókból tisztán elővett törölközőben. Majd zsebre vágta az asztalra kikészített vizitelés díját.

– Kórházba kellene vinni, de megmondom magának őszintén, hogy már nem lehet rajta segíteni. Ha rám hallgat, maradjon inkább a családdal. Írtam fel pár gyógyszert, meg fájdalomcsillapítót, váltsák ki a patikusnál.

Nem kelt fel többet az anyja az ágyból. Lassan eltűnt az utolsó utáni végtelen percekkel együtt a fájdalom is. Jézus magához ölelte, és karjában vitte az ajtón át. A küszöbön átérve, oda jutott, ahonnan egyszer elindult.

Másnap jöttek a mosdató asszonyok, talpig fekete ruhában, akik szépen megfésülték és felöltöztették. Arcára kis pirosítót tettek. Bőre sima volt, mint a bársony, és mintha álmában mosolyogna. Kis fekete hintón elindult utolsó útjára.

Görcsös ágú öreg fűz lombja vigyázza örök álmát, óvja szélről és naptól. Péter apja estig ott állt a sírnál, és csak nézte a fejét. „Deák Katalin élt 36 évet.”

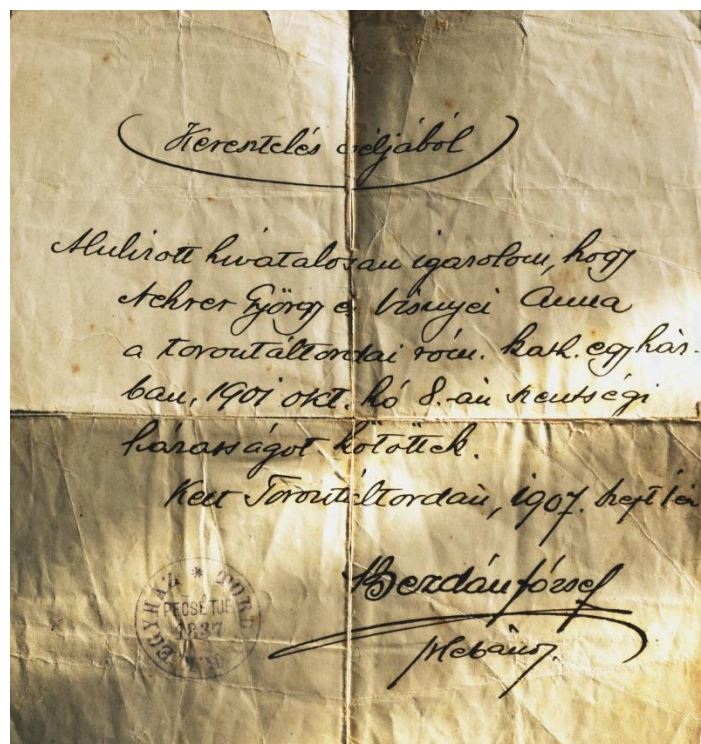
– Miért hagytál itt, a négy gyerekkel? Olyan kevés időt voltunk együtt, és az is csak jobbára a munkával telt.

Próbálta összeszedni magában a széttört idő elvesztett darabjait. Aztán lassan tudatosult benne, hogy késő már keresni a visszafelé vezető irányt, mert a sír elnyelte az életük rögzös útján eddig megtett tétova lépteiket.

– Etel már nagylány, ő akár egyedül is megáll a lábán. Péter szakmát tanul – olyan se nem gyerek, se nem felnőtt. De a Ferike és Nándika mellé még anya kell.

A hétköznapiak konok egymásutánja és a magányosan hánykolódó éjszakák után színes kavicsot dobott felé az élet, hogy szebbnek lássa a világot. A homlokába mélyült fájdalom ráncait kisimította Anna. A gyászév leteltével újból megnősült, és elvette a Visnyeiék lányát.

dédnagyapám 2. házasságából született gyermek keresztelőjére

Péter mire szakmát szerzett; az apja a fiatalabb testvéreivel, Ferivel és Nándikával Magyarcsernyéről Freidorfba, a Temesvártól délnyugatra fekvő kisközségbe költözött. Ez a kis falu egyike volt a legelső német telepeknek, és szinte már összeépült a várossal. Talán százötven ház lehetett, és néhány széles utca, úgy ezerkétszáz emberrel. Volt itt a Hofgärtner cégnek téglagyára, a Kiss és társainak fatelepe, vasútállomás, hitelszövetkezet és népbank is. Szóval minden, ami egy városban is van. A Tirol utcában egy módos földművelő gazdától, a Johann Zimmermann-tól vették a házat. Az épület egész új volt: nagy boltíves kapubejáróval, az utcai részén három szobával. Az udvari épületrészbe még két szoba, nagy konyha, mosókonyha, éléskamra, takarmánycsűr és kemence épült. Az udvar felé nyitott veranda; piros, élére rakott téglával burkolva. A verandáról nyílt a pincelejáró és a padlásfeljáró, a gazdasági épületek pedig a lakóépület meghosszabbításaként kaptak helyet. Tetszett az épület az apjának, a gazdának pedig sürgős volt az eladás, mert Amerikába készült családotól. Így aztán jó árat sikerült kialkudni a házáért, és ráadásul szinte az összes bútor is ott maradt. Páréves, német bútorok voltak, amik akár több generációt is kiszolgálhatnak. A testvérei is kényelmesen elfértek a tágas szobákban. Az apja olyan helyet szeretett volna, ami falu, de azért a város is közel van. A nagy telken aprójóságoknak is jutott hely. Itt minden adott volt, és ráadásul ez egy szintiszta német anyanyelvű település volt. Bár ez nem volt lényeges, mert szerbekkel, magyarokkal és még a románokkal sem volt semmi gondja a családnak.

Amikor Etel bemutatta az udvarlóját, a román nemzetiségű Buluca Janit, azért az apjának nem nagyon tetszett.

– Választhattál volna magadnak egy tisztességes magyar vagy német fiút – mondta a lányának.

Egy idő után végül megbékélt az öreg, és elfogadta a lánya döntését, mert rendes és dolgos ember volt a román. Apja bérelt egy szép üzlethelyiséget a belvárosban, és megnyitotta a fodrászszalont. A berendezésre elment a megtakarított összes pénz, de még az új asszony hozománya is. Anna dolgos parasztlány volt, üzlethez nem nagyon értett, viszont a háztartást kiválóan vezette. A két zsvány fiúval is boldogult, pedig már várandós volt, és nehezeére esett a hajolgatás. Már a cipő bekötése is egyre nagyobb kínlódás volt számára. Anna dolgozott becsülettel az új családjáért. Egy szép napon, megszületett a kislányuk Katika – öregedő apjának kései boldogságot hozva. A gyerekek, eleinte kicsit furcsán tekingettek az új családtagra, aki egész nap csak bögött és evett. Lassan megszokták az új kis jövevényt, akit Torontáltordán az öreg Bezdán, a helyi plébános, annak rendje-módja szerint meg is keresztelt.

A szalon forgalma nőtt, és egyre több visszajáró vendég látogatta. A szép üzletben, már alkalmazott fodrászok is dolgoztak, és itt a munkadíjak is magasabbak voltak, mint faluhelyen. Új volt a berendezés, amire sokat költöttek. Nagy falitükrök, márvány és műkölapos tükörasztalkák, borotvák és fejmosó tál, mind igényes, szép darab. A vendég öltözkét hajnyíró köpennyel óvták, kényelmét elegáns, rugós-karos amerikai forgószékekkel biztosították, amelynek fejrészéhez kis félhold alakú bársonypárna is tartozott. A tükör alatti keskeny márványpolcon sorakoztak a nélkülözhetetlen eszközök: olló, kefe, fésű, hajnyíró gép, borotva, elektromos ondoláló, púder, timsó blokk, hajvíz és bajuszkötő. Itt már volt manikűrasztalka is az illatszeres szekrény mellett. És egy csinos manikűröslány, aki az igényes vendégek körmeit rendbe hozta. Nemcsak szalon volt ez, hanem árultak is nikkelszelencében amerikai borbélyszappant és a közkedvelt piperecikk márkák közé tartozó „fekete fej” védjegyű samponcsaládot is (ibolya-, kamilla-, tojás- és kátránysamponokkal) és „Diana” sósorszeszt. Utóbbit a fodrászok a fejbőrbe masszírozták, a korpaképződés megszüntetését, a hajhullás mérséklését remélték tőle. A Dianás szeszt borotválás utáni arcfecskendezésre is használták, mert feltűnő kellemes illata miatt az urak nagyon kedvelték.

Szomorkodott Péter nagyapja, aki ott maradt cserneyi borbélynak.

– Gyere velünk Freidorfba, papa! – mondta neki Péter apja. Elég nagy a ház, és akár külön szobád is lehetne – legalább nem lennél egyedül.

– Öreg fa nem bírja már az átültetést! – engem ideköt minden, én már maradok az utolsó napig.

Derékalja is nyomta már az oldalát, és nyugtalanul forgolódott mély álomban. Majd, ahogy az álmoképek fogytak, úgy valami tompa kábultságnak adták át helyüket, amikor hajnaltájban felébredt. Amúgy sem volt kedve a városi

élethez... Csernyén ismert mindenkit, és őt is ismerte a falu apraja-nagyja. Szép időben, délutánonként sétált az utcán, és a felsejlő múlt képeit rajzolta a gondolataival a földre, a kövekre és a fákra. Talán félt, hogy nemsokára magára hagyottan, egyedül kell továbblépnie. Rég elvesztett feleségére gondolt. Ilyenkor vele bolyongott nyugtalan éjjeleken át, és már tudta, hogy ez így marad, örökkön örökké.

ük szüleim

Ki viszi majd tovább a szakmánkat a családból? – kérdezte a fiától, a ház falának támaszkodva, ráérősen maga elé bámulva. Kihűlt szíve felett a szavai már csak tüskék voltak. Talán már maga sem akarta, hogy végighallgassák. Látszott rajta, hogy az álmok messze elszaladtak nyitott szemei kapuján, és szökik a fény is a mélykék tekintetből. Szálfa termete már a múlté, és karjai, mint vihartépett görcsös ágak, úgy lógtak mellette. A tűz már elhamvadni látszott, azért még egy-egy láng fellobbant, és ilyenkor mindig bízott benne, hogy valamelyik unokája majd ágyat vet az ő hamuján. Aztán megnyugodott, mert rájött, hogy véget ért valami. Vagy csak most kezdődik valahol? – de már nem benne, hanem talán valamelyik utódjában.

– Mást szeretnének tanulni a gyerekek Papa. – próbálta meggyőzni az apját.

Péter gyerek, a második unoka, ott maradt Csernyén az öregapjával. A kőműves munka, mindig is keserves kenyérkereset volt, és lesz, amíg világ a világ.

Miért pont ezt a szakmát választotta? Miért nem fehér köpenyes borbély lett belőle? Talán a szabadságvágy, a derékszög, a körző, és a szögmérő volt az, ami távolra taszította a borbélyolló csillogásától. A sok kicsi falusi ház mellett lenyűgözte a templom hatalmas mérete. Mikor Rezy Vilmos

esperes-plébánosként az öccsét megkeresztelte, ő már akkor eldöntötte, ott, a templomban, hogy házakat fog építeni.

De nem sok munkát kapott akkortájt, mint ahogy a pénztárcák is soványan lapultak az emberek zsebében, inkább csak emlékként – egy szebb jövőre várva. Új házat falun nemigen építettek, csak javították a régieket.

– Papa, nincs munka itt falun, és a városban sem sok. Nyáron megélek belőle, télen meg felkopik az álom. Nem szólt az öreg semmit, de sejtette, hogy egyedül marad.

Egy szép napon aztán Péter gondolt egyet, és felszállt a vonatra. Elment Szegedre, ahol a Maros és a Tisza folyó parolázik egymással.

Szegeden nagy építkezés folyt akkoriban. Villamos síneket fektettek a Rókus és a személypályaudvar között. Földkupacokkal és kötörmelékkal volt teli az út, és hangos kalapálás hangja hallatszott mindenütt. A Tisza-parti város fel volt bolydulva. Ismerte az utat a laktanyáig, hiszen gyakran járt erre az apjával, amikor az valamilyen fodrászkellékért a városba jött. A város legmagasabb épülete az ötvenöt méteres víztorony volt, ami jó tájékozódást tett lehetővé, és szinte az egész városból lehetett látni a gyönyörű építményt. Már kilencszáznégyben itt feszített a Szent István téren. Az indóház új épülete, ahol a vonat megállt, már nem is indóház, hanem egy gyönyörű kéttornyos palota. Hatalmas botíves üvegportálokkal, négyméteres boltíves üvegajtókkal, és kerek világító ablakokkal. Péter megállt, és visszafordult az épület felé. Szakértő szemmel nézegette. Eszébe jutott a mestere, akivel sokat dolgoztak itt. Ez igen! Fájintos épület lett belőle. A laktanya gyalog sem volt messze, innen – talán öt percre – a Hattyason. Elindult a laktanya felé, kezében egy bőrtáskával, amelyben az iratai a táska egyik oldalában voltak, és az ebédje egy barna papírzacskóban, egy másik zsebben, kicsi törölközőbe csavart szappan, és egy üveg víz. A zöld üveg, parafa dugóval bedugva, jó szorosan, nehogy a táskában az iratait összevizezze. A laktanya kapujában az őr megállította, majd a lába mellé engedte a puskáját.

– Hová? Hová? – kérdezte.

– Önkéntesnek jelentkeznék.

– Jó kötésű legény, azt látom! – de hány esztendő maga?

– Május hatodikán múltam tizenhét.

– Nem tudom, hogy felveszik-e? Már elkezdődött a „regruták” kiképzése – mondta baka nyelven. Péter nem értette, hogy mit mondott az őr.

– Nem Rekruten? – kérdezett vissza.

– Mi úgy mondjuk, hogy regruta!

– Mutassa az iratait! – mondta ingerülten az őr.

A katona a zöld fabódé polcán kinyitott egy könyvet, és beírta az adatokat.

– Menjen itt ezen az úton egyenesen, ott az a nagy sárgatéglás épület. – Látja? Azon a középső ajtón menjen be, és keresse a Bánffy százados urat, ő foglalkozik az önkéntesekkel.

Nézte messziről az épület nyers, sárga téglafalazatát, az ablakok feletti boltívek fugázott vörös tégladíszítését. Mintha nem is laktanya lenne. Díszítő téglasorok az emeletnél, a koszorúk vonalában. Gyönyörű, de nem hivalkodó épület. Mestermunka. Csikorgott a kavicsos út a bőrcipő talpa alatt, és Péter az ajtó előtt – még mielőtt a lépcsőre lépett volna – dobbantott a kis beton pihenőn, kettőt-hármat, hogy a kavics és a por lejjön a cipőjéről. A dobbantásokra kilépett egy őr az ajtón.

– Kit keres?

– Bánffy századoshoz jöttem.

– Talán százados úr! – Nem? Jó lesz, ha megtanulja!

– Majd én is tudni fogom, ha katona leszek.

Jöjjön velem! Aztán végigmentek a hosszú folyosón. A folyosó végén egy hatalmas, kétszárnyas barna ajtón bekopogott az őr.

– Igen! – hallatszott bentről.

– Százados úr, alázatosan jelentem! – egy önkéntes keresi a százados urat.

– Jöjjön!

Az íróasztal mögött egy nagy bajuszú, széles vállú, kerek fejű, fiatal százados mártogatta a tollat egy tintás üvegbe. Előtte vastag könyv, és abba írt valamit, nagy gondossággal. Kardja az asztal mellett lévő állófogason lógott, egy szép bojtval a markolatán. A vékony kis tollszár furcsán nézett ki a hatalmas ember kezében, mintha nem odavaló lenne. A karddal biztosan jobban bánik, de hát egy tisztnek vannak más feladatai is, nemcsak a kardozás meg a virtuskodás. A Bánffy százados az utóbbiban amúgy mindig is jeleskedett, és ha úgy hozta a nagy bánata, hogy egy kocsmában kötött ki, akkor egy kocsmai verekezésben sem hátrált meg. Bolond ember volt – vagy részeg – aki belé kötött, mert a Bánffy kihajította az ajtón. Az illetőnek amúgy meg nagy szerencséje volt, ha az ajtó éppen nyitva állt.

– Mi járatban van? – kérdezte a tiszt.

- Önkéntes szolgálatra jelentkezem.
  - Hány éves?
  - Tizennyolc múltam hatodikán.
  - Áprilisban kezdődött az önkéntesek kiképzése. Egy hónappal el van késve!
  - Akkor nem vesznek fel? – kérdezte csalódottan. Gondolkodott, mihez kezd a télen, ha nincs kereset. Nem élhet az öregapja nyakán.
  - Behoznám a lemaradásomat! – mondta magabiztosan.
  - Majd meglátjuk! – közben a százados elővett egy darab papírt.
  - Milyen magas? – kérdezte a fiútól.
  - Százkilencven centi.
  - Súly?
  - Kilencven és száz között szoktam lenni.
- Közben a százados nyújtotta felé a kezét, és kajánul mosolygott.
- Szorítsa meg, ahogy csak bírja! Hadd lássam, van-e elég ereje a kiképzéshez? Péter megszorította a százados felé nyújtott kezét.
  - Így gondolta?
- Nehezen jött ki a hang a százados száján.
- Mit dolgozik maga?
  - Kőműves vagyok, százados úr.
  - Jó erőben van, azt mondhatom.
  - Magyaron kívül beszél-e más nyelvet?
  - Németül írok–olvasok, beszélem a románt, meg a szerbet, és egy keveset olaszul.
  - A betyárját! – mondta a százados, aztán németül folytatták tovább a beszélgetést.
  - Hol tanult meg ennyi nyelven – ilyen fiatalon?
  - Anyám magyar volt. Isten nyugosztalja. Apám német. Az elemiben meg román és szerb gyerekekkel jártam egy iskolába. A mesterem tanított olaszra, mert az meg kellett a mesterséghez.
  - Akkor felvesznek?
  - Az ezredparancsnok úr dönt majd róla. Adja az iratait, aztán majd meglátjuk.

A százados akkurátusan felírt mindent a lapra, és az írást, egy itatós tapperrel, előre-hátra billegtetve, gondosan megszáritotta.

– Azt ugye tudja, hogy tizenkét év a szolgálati idő? Három év csapatszolgálat után jelentkezhet tisztképzésre, persze csak akkor, ha alkalmasnak találják. Nem kell rögtön eldöntenie, csak ha vége a kiképzésnek. Még meggondolhatja magát, és várhat huszonegy éves koráig, akkor úgylis behívjuk katonának.

– Én inkább most jönnék, ha lehet.

– Menjen haza, fiam, majd értesítjük hamarosan.

Péter az állomás előtti parkban leült egy padra, ahol a vékony törzsű fák az égre néztek, de árnyékot még nemigen adtak. Elővette az elemőzsiát, majd komótosan megebédelt – van még fél óra a vonatindulásig. Akkor még nem sejtette, hogy ez a szolgálat tovább fog tartani, mint ahogy tervezte. Arra sem számított, hogy milyen fájdalommal szólítják, és hívják majd az anyák az elesett katona fiukat – a hősi halálból.

Lassan döcögött a vonat. Hazáig majdnem két óra volt az út. Szerette nézni ezt a gyönyörű, lankás bánáti tájat, ami egybeolvad a határtalan éggel. A dombtetőn a kőkeresztre csavarozott, kopott festésű, keményfából faragott Jézust, akinek a szeme valahová a messzeségbe réved. A kukoricaföldeket, ahol május közepén már majdnem derékig ér a szár. Zsíros, jó fajta föld ez, állapította meg magában. A vonat lassítani kezdett már az állomás előtt, ahol nem volt olyan csillogó palota, mint a szegedi indóház. De az épület új volt és tiszta, nem nagyobb, mint egy falusi lakóház. Már a lépcsőn állt. A vonat még lassan mozgott, amikor leugrott. Pont szemben az unokatestvérével, aki éppen benyúlt a zsebébe, és cigarettát húzott elő. Tenyerével takarta a szél elől a lángra kapó gyufát, várt még az első parázsra, majd a levegőbe fújta a füstöt, amit a vonat huzatja rögtön magával is rántott.

– Szervusz, brúder! – hová azzal a bőrönddel?

– Megyek Amerikába!

– Nem mondod, hogy te is elmész? – Lassan minden dolgos ember itt hagyja az országot.

Feri, Péter unokatestvére, tizenkilenc éves volt, és férfiszabóságot tanult. Sok ruhát a kis faluban nem kellett varrni, mint ahogy házat sem kellett építeni. Ezért aztán volt ideje az újságokat forgatni, és hirdetéseknek nézni. Már hetek óta nem hagyta nyugodni egy hirdetés: „Amerika szívesen fogad német vagy angol nyelvet beszélő szakképzett embereket.” A hajótársaságok ügynökei is járták a falvakat, és Feri kapott az alkalmon. Az egyik német ügynökkel meg is állapodott. Félretett pénzét az apja kitoldotta, és az ügynökkel kitöltötték a szükséges nyomtatványokat. Előre megvették a vonatjegyet, meg a hajójegyet, és hasznos tanácsokat adtak az itthoni ügyintézés menetével, az úttal és a kinti dolgokkal kapcsolatosan. Az ügynökök a beszervezett utasok után természetesen fejpénzt kaptak. Feri rászánta magát a nagy útra. Szülei sírtak

egy darabig, de belátták, hogy nincs mit tenni. Még csak most indult az élete. Ha itt nem boldogul, akkor tovább kell menni.

– Nincs munka, Péter! Valamiből meg kell élni. Nem élhetek örökké apámék nyakán!

– Gyere te is!

– Munka valóban nagyon kevés – még nyárra is alig van. Télen meg egyáltalán nincs. Én elmegyek katonának, Feri. Már beadtam a jelentkezésemet önkéntesnek. Három év után tanulhatok tisztnek, az mégiscsak biztos állami fizetés.

– Ahogy gondolod, Péter, majd írd, hogy milyen a katonaélet.

– Honnan indul a hajód?

– Németországba megyek, Brémába. Már vette is elő a vonat és a hajójegyeket. – itt van, ni! A Friedrich der Grosse a hajóm. Várom a temesvári vonatot, onnan megyek Budapestre, aztán Münchenbe. Münchenből Brémába, ott van egy nagy tábora az emigránsoknak. Lesz mindenféle irat

ellenőrzés, meg fényképezés, és a fene tudja, hogy mi még. Onnan néhány kilométer csak a Bremerhaveni kikötő, ott horgonyoz a hajóm.

Name:	Nehrer, Franz
Ethnicity:	Hungary, German
Place of Residence:	Magyar Cernja, Hungary
Date of Arrival:	September 05, 1906
Age on Arrival:	19y
Gender:	M
Marital Status:	S
Ship of Travel:	Friedrich der Grosse
Port of Departure:	Bremen, Germany

Nagy füstöt eregetve, fék csikorgatva bedöcögött a temesvári vonat az állomásra. A két fiú megölelte egymást, és férfiasan kezét ráztak.

– Vigyázz magadra, Feri!

– Péter, nézz majd rá a szüleimre! — szólt vissza a vonatlépcsőről Feri.

– Ne aggódj! – vigyázz magadra, és sok szerencsét az új világban!

Eltelt két hét, és pecsétetes levelet hozott a postás.

– Papa! Papa! – megkaptam a katonai behívót!

– Ez a dolgok rendje, fiam. Holnap gyere be, zárás előtt az üzletbe. Levágom a hajad, megborotvállak, aztán mehetsz katonának. Sok mindent ne vigyél, majd kapsz ott ruhát, meg mindent, amire szükséged lesz.

Péter végül 1908-ban bevonult Szegedre katonának.

A Balkán ismét forrongott. Még egy emberöltő sem telt el, hogy a szerbek megszabadultak a török uralom alól, az oroszok segítségével.

Ismét Dušan István, a nagy szerb uralkodó birodalmáról kezdtek álmodozni, amikor még a határaik az Égei-tengerig értek, és Albánia, valamint Görögország északi részét is birtokolhatták.

Addig álmodoztak „Nagy Szerbiáról”, amíg végül háborúba keveredtek Bulgáriával. De vesztesre állt a helyzet, amikor a Monarchia a szerbek oldalán beszállt a háborúskodásba. Erre aztán a bolgárok gyorsan elhúzták az irhájukat a megszállt szerb területekről. A Monarchia pedig felügyelete alá vette a felszabadított országrészeket.

A bolgárok aztán pár év múltával gondoltak egy okosat, és kikiáltották a függetlenségüket. Erre válaszul a Monarchia az eddig felügyelt területeket hozzácsatolta a saját területeihez.

Szerbiának nem nagyon tetszett ez az ötlet, mert úgy gondolták, hogy az a föld az övék. Megvédeni ugyan a bolgároktól nem tudták, és a lakosság is elég vegyes volt. Éltek ott bolgárok, szerbek, horvátok, és muzulmán vallású mindenféle szláv népcsoportok, főként bosnyákok. Ez mára már kibővült, jelentős számú albánnal is.

Bosznia annektálásával sötét felhők kezdtek gyülekezni a Monarchia egén. Azóta sem telik el úgy egy emberöltő, hogy valamilyen háborúskodás ki ne törne ott. Hol az egyik, hol a másik nép írtja egymást, vagy rángat bele másokat a saját háborújába.

Péter egy éve már, hogy katona volt, és átesett az összes „taktus egrecérozáson” (harcászati kiképzésen), és szabadságra is mehetett már. Apjához készült Freidorfba.

Hosszú szabadságot kapott, mert jól teljesített a kiképzések alatt. Az egy hónap lemaradását is sikeresen behozta. A parancsnoka hívatta egyik nap.

– Két hét „urlapot” kap!

Ami, amúgy németül, Urlaub, és szabadságot jelent. Nehezen szokta meg ezt a se magyar, se német bakanyelvet.

–Viselje jól magát! – kocsmázni, berúgni tilos! Példamutató magatartást várok magától! Látogassa meg a szeretteit, pihenje ki magát, és időben itt legyen, nyújtotta feléje a szabadságoló levelet.

– Abrét! (lelépni)

Minek beszélnek ezek így? Vagy mondja magyarul, vagy mondja németül, nekem mindegy. Állandóan figyelniem kell, hogy mit akarnak. A Bánffyval tudott beszélni magyarul is, németül is, mert annak meg az anyja volt német asszony. A százados is hívatta még a szabadsága előtt.

– Itt marad továbbsszolgálónak, vagy elmegy tartalékosnak?

– Százados úr még nem döntöttem el, ha visszajöttem szabadságról akkorra tudni fogom. Rég jártam odahaza, így nem tudom, hogy milyen lehetőségeim lennének Temesváron a szakmámban.

– Na, akkor döntse el, mert attól függ, hogy a következő évet csapatnál tölti, vagy itt marad a műszaki alakulatban továbbsszolgálóként. Amúgy örülnék neki, ha maradna, mert szükségünk lenne itt, nyelveket beszélő jó szakemberre.

Nagy lelkesedéssel készülődött a szabadságra, és örült, hogy rég nem látott apjával és testvéreivel találkozhat végre. A legidősebb testvére Etel is hiányzott már neki. Anyjuk halála után Etel anyáskodott felettük, és próbálta vigasztalni a kisebbeket, miközben neki is majd meg szakadt a szíve. Aztán, hogy feleségül ment a Bulucához, már ritkábban találkoztak. A Buluca sógor nem nagyon beszélte a magyart, de megértette, ha meg nem, akkor Péter románul folytatta vele a beszédet. Rendes, dolgos bánáti román volt. Gabonával kereskedett, Temesvártól Belgrádig.

Péter elballagott az állomásra, és amíg a vonatra várt végigjárta az állomás épületét. Úgy érezte magát mintha az egész világ zúgna, sípolna és recsegne körülötte. A mozdonyok füstje és gőze miatt a vonatablakok mögött mintha tejszerűvé sűrűsödött volna a homály. Tenyerét a lépcső melletti műkö korláton futtatva tűnődött. Miféle jövő szakad fel majd ezekből a képekből?

A műkö korlát még mindig bársonyosan sima volt. Friedrich mesterrel, pár évvel ezelőtt, tikkasztó hőségben csiszolták ilyenre. Szép ez még mindig, állapította meg magában. Nemsokára ezen is játszik az idő vasfoga, és benne hagyja majd viccesen a harapása nyomait. Milyen igaza volt az öregnek — lélek kell ehhez. Ilyen munkát, csak a pénzért, nem lehet készíteni. Merengéséből kizökkentette a nagy füttyel érkező vonat. Temesvár már csak két-három órára volt tőle.

A vonat tele volt, és a peronon maradt csupán hely. Ott szorongtak vagy tízen. Belegyömöszölte magát ebbe a szürkességbe, és közben az állomás ólomüveg ablakain látott színekre gondolt, amiket már szétfolyva, odaéggve, de még magában hordozott. Mellette idős férfi állt. Szakasztott olyan bajusszal, mint amilyen az apjáé.

– Csak nem szabadságot kapott? Próbált beszélgetni vele az öreg, aki talán a melléig érhetett.

– De! – válaszolt röviden Péter

– Hová utazik? – kérdezősködött tovább az öreg

– Freidorfba! – ott van Temesvár előtt.

– Ismerem, kicsi német falu. A temesvári ostromseregben voltam katona, még negyvenkilencben. Sokan otthagyták a fogukat, talán csak a fele ezred tudott elmenekülni Lugosra a Haynau elől. A temesvári csata után már nem kellett többet harcolnunk, mert letették a fegyvert Világosnál.

– Az már jó régen volt bátyám!

– Igen, igen, - lássuk csak – talán hatvan éve is van már annak.

– Most meg ez a Monarchia. Mondja csak – maga még fiatalember – jó ez nekünk? Vagy csak az uraknak jó megint?

– Azt nem tudom bátyám, valami okosabb embert kellene kérdeznie ez ügyben. Én csak azt tudom, hogy munka, az nem nagyon van, ezért aztán beálltam katonának. A gyerekkori pajtásaim, meg a rokonaim lassan elfogynak – kimennek Amerikába. Majd csak alakul itt is valami, nem tarthat ez örökké. – folytatta Péter.

Jót beszélgettek az öreggel, aki néha megnyálazta a mutató és nagyujját, majd megpödörte a bajuszát. Pedig az már így is olyan hegyes volt, hogy szúrni lehetett volna vele.

– Bátyám én hamarosan leszállok. Közben a vonat lassan bedöcögött Freidorfba. Elbúcsúzott az öregtől.

– További jó utat, és jó egészséget! Már ugrott is le a vonatról. Néhány sarokra laktak csak az állomástól, így gyorsan hazaért. Péternek jólesett az öccseivel pajkoskodni egyet. Rég látta őket, már hiányoztak neki.

– De megnőttetek, míg nem voltam itthon! Apánk dolgozik?

– Benn van a városban. Csak az Anna néni meg a Katinka van itthon— mondták a fiuk.

Nem tudták anyjuknak hívni az asszonyt, aki főzött a családra, és rendben tartotta gyerekeket, a házat, és a jószágokat. A három fiúnak valahogy mégsem jött a szájára, hogy anya.

Anna számított már Péter jövetelére és finom ebéddel várta a fiút. Virágos korsócskából pálinkát töltött neki, melyet ők főztek még tavaly.

– Cujka! – kínálta Pétert – Egészségedre!

Anna közben megterítette az asztalt. Péter nézte az asszonyt, amint a tányérokat, és az evőeszközöket felrakta a fehér terítőre. Kicsit meghízott, mióta megvan a gyerek. De formás, és az arca pirosposzgás, feszes bőrű.

– Fiúk, ebéd! Kezet mosni, aztán asztalhoz— kiabált a gyerekeknek Anna.

Előkerült a kicsi Katinka is, aki nyakába csimpaszkodott, és a térdén lovagolt, katonásat játszva.

– Gyere aranyom.– hagyjad már a bátyádat ebédelni, itthon lesz még egy darabig, játszatsz vele eleget.

– Bemegyek apámhoz a városba ebéd után—mondta Péter

– Biztos örülni fog neked, mert késő este van mindig, mire haza ér.

Szerencse is, meg nem is, hogy sok a munka. Az üzlet bérletet, meg az emberek fizetését is meg kell keresni. Meg is kell élnünk valamiből. Itt a három gyerek. A két fiú iskoláztatása sincs ingyen, és a Katinka is női ki egymásután a ruhácskákat. A fiúkról nem is beszélve, szaggatják a cipőket meg a nadrágokat.

Péter ebéd után a verandán lévő kispadon elszívott egy cigarettát. Jól érezte magát, a nap is szépen sütött. Hunyorgott kicsit, a szemébe sütő tavaszi naptól, füstöt eregetve, fehér karikákat fújva hátát a meleg falnak támasztva, ábrándozott. Mindjárt itt a nyár, és az embernek ilyenkor már a kedve is jobb.

Jól főz ez az Anna! Rend és tisztaság van a ház körül. Gondoskodik apánkról meg a gyerekekről. Jól van ez így. Aztán gondolkodott magában. Mihez kezdjen most? Szolgáljon tovább, vagy szereljen le? Van-e annyi munka itt városon, hogy eltarthassa magát, vagy mennie kell neki is Amerikába?

Beszélek apámmal, talán tud valami tanácsot adni.

Délután elindult a városba gyalog. Talán három kilométer a belváros, ahol az apja üzlete volt. Most jól esett a gyaloglás is, ezért lement a Bégaparti sétányra, így egy kicsit ugyan került, de nem számított most az idő. Rég járt erre, az árnyat adó fűzfák alatt.

Vékony kislány ballagott előtte, olyan tizennégy éves forma, barna vászonruhában, mint amiben a munkásasszonyok járnak... Megszólította

– Csak nem dolgozni mész?

– De, igen! Itt dolgozom a dohánygyárban válaszolt a lány.

– Ilyen fiatalon?

– Muszáj valamiből megélni. A nővéremmel lakom együtt, apánk, anyánk meghalt, nincs, aki segíthetne.

– Elkísérhetlek? – én is arra megyek.

– Egyedül szoktam dolgozni menni, de nem zavar, ha itt vagy. – elférünk az úton.

– Apámnak a városban van fodrászüzlete, hozzá igyekszem, mert tanácsot akarok kérni tőle, hogy maradjak - e katona, vagy próbáljak iparosként dolgozni.

Kaptam két hét szabadságot. Amikor visszamegyek, a parancsnokomnak be kell, számoljak, hogy maradok e továbbszolgálóként, vagy valamelyik csapathoz átvezényelnek még egy évre, aztán tartalékba helyeznek.

– És mi a szakmád?

– Kőműves!

– Az jó! –akkor te tudsz házat is építeni?

– Tudok hát! – válaszolta Péter mosolyogva.

– Hogy hívnak? – kérdezte a lány.

– Péternek

– És téged?

– Julianna, de a nővérem csak Juliskának hív.

– Szép név, így is, úgy is.

– Nekem át kell mennem ezen a kis hídon. – szólt a lány. Itt a dohánygyár bejárata.

– Meddig dolgozol? – kiáltott a lány után, aki már a kis hídnak a felénél járhatott

– Este tizenegyig!

– Megvárhatlak itt?

– Én nem bánom, de haza találok egyedül is! – mondta kacagva a Juliska.

Péter ment tovább az úton, és még mindig az orrában érezte az erős dohányillatot, ami a lány ruhájából szállt felé. Nem volt ez kellemetlen illat, inkább különleges. A különböző dohánypácok édeskés fanyar illata. Úri dámák nem ilyen parfümöt használnak, az biztos. Azt a szekrényt, amiben ez a ruha van a molyok is nagy ívben elkerülik.– mosolygott magában. Ez a lány csinos, még munkásruhában is. Törekeny, és vékonyka. Hogyan tud ez a lány napi tíz órát dolgozni? – morfondírozott magában, és ballagott tovább a Begaparti sétányon.

A városba érve megállt az apja üzlete előtt. Az ajtó sarkig nyitva volt, és semmivel össze nem keverhető illat szállt az utcára, amit a lenge tavaszi szél felkapott és az utca sarkáig repített, hogy az onnan érkezők is tudják, itt egy fodrász szalon van. Szemével az apját kereste, és látta, hogy dolgozik.

Megzavarni nem akarta munka közben. Épp egy dáma haját ondolálta, sütővassal a kezében, körbe-körbe járva a széket.

Péter leült a várakozók közé, és maga elé vette a Temesvári Hírlapot, ami talán néhány éve jelent meg először, úgy kilencszázhárom körül. Belelapozott az újságba, amit a híreknél szokott kezdeni. Olvasta az újságot, közben bosszankodott magában. — már megint a románok akarnak diktálni.

Az apja közben befejezte a munkát, meghajolt a dáma előtt, és a köpenye zsebébe csúsztatta a pénzt.

– Lajos vegye át tőlem a következő kuncsaftot. Hazajött a fiam a katonaságtól szabadságra.– szólt oda az egyik fodrásznak.

– Igenis főnök úr! Tiszteletem fiatalúr! – köszönt oda Péternek.

– Jó napot Lajos úr! – csak pár percre zavarok.

Leültek egy félre eső helyre a szalonban, kis asztalka mellé, két kicsi karcsú háttámlás székre.

– Mi van veled fiam? – mesélj.

– Még én sem tudom, hogy mi van, mert el kellene döntenem, hogy tovább szolgáljak, vagy egy év múlva leszereljek, és próbáljak munkát keresni. Még egy lehetőségem van, hogy kimegyek én is Amerikába, mint a Feri. Nemrég írt levelet, hogy Cincinnati-ban van, és küldött képet is a saját üzletéről. Németül, angolul és magyarul is ki van írva, hogy „Úri szabóság”. De már nem Ferenc, hanem Frank. Azt írja, hogy jól megy a sora és már az apjáéknak is tudott küldeni pénzes utalványt. Hívott, hogy menjek én is, mert kell ott a jó szakember, és úgy nőnek ki a házak a földből, mint tavasszal a gomba. Munka és pénz is van bőven. Miért van az apám, hogy mi meg itt kínlódunk?

Az apja szó nélkül végighallgatta. Mikor aztán kifogyott a szóból, megszólalt, súlyos, lassú beszéddel.

– Nem tudom fiam, valami nagyon nincs itt rendben! Nem lesz ennek jó vége! Én azt mondom, menjél vissza, szolgáljál tovább, akkor már kapsz havi fizetést is. Abból azért meg lehet élni, ha nem is úgy, mint az urak, de mégsem leszel rászorulva senkire. Tanuljad meg a katona mesterséget. — az is egy szakma. Csak boldogulsz valamelyikkel. Arra azért mindig ügyelj fiam, ha valakinek a szavadat adod, azt bármi áron tartsd be. A megbízható embert még az ellensége is tiszteli! Mondanám, hogy menjél Amerikába, de most még a vonat, és a hajójegy árát sem tudnánk kifizetni. Itt a szalon! Munka az van, de árat nemigen lehet emelni, ha meg akarom tartani a kuncsaftokat. Ez a pénz meg csak annyira elég, hogy a gyerekeket iskoláztassuk. A havi megélhetés, aztán slussz.

– Kőműves munka nincs itt a városban?

– Van egy kuncsaftom, akinek építési cége van. – megkérdezhetem, hogy kell e neki kőműves?

– Nem akarok én másnak dolgozni, akkor maradhattam volna a Friedrichnél is. A magam ura szeretnék lenni, Apám!

– Az nehéz lesz fiam – de van két heted – próbáld meg. Azok is kínlódnak, akiket már hosszú évek óta ismernek a szakmájukban. Nem lebeszélni akarlak, de nézzél körül, mi van itt? Mindenki menekül az országból, senki nem akar itt építkezni. Mindenki azon töri, inkább a fejét, hogy hogyan mehetne innen el. Csak az urak élnek jól, de azok nem akarnak elmenni, ők jól élnek belőlünk, és egyre több a szegény ember, akit fillérekért dolgoztatnak. Menj vissza katonának, ott legalább kapsz havi fizetést télen is. Itt mit kezdesz magaddal, amikor nyáron sincs elég munka?

– Köszönöm, még átnézem az újsághirdetéseket, aztán meglátom, hogy mihez kezdek. Nem is zavarlak tovább, legalább neked legyen munkád! Majd estére találkozunk!

– Viszontlátásra Lajos úr! –fordult vissza a lépcsőről.

– Minden jót fiatalúr!

Péter elindult hazafelé és töprengett magában, mihez kezdjen most. Apjának is igaza van, munka nélkül kínlódás az élet! Éljen az apja nyakán?

Katonaság, nem könnyű, de a műszaki zászlóaljban, mégiscsak a szakmájában, dolgozhat, és még tanulhat is. Szeged sincs messze Temesvártól.

Aztán eszébe jutott a lány a Bega- partról. Este elmegyek eléje, és haza kísérem.

Anna várta már otthon, és a kis Katinka is egyből a nyakába ugrott.

– Beszéltél apáddal?

– Igen, Anna, de sok tanácsot nem tudott adni. Talán dolgoznom kellett volna még egy évet, és félretenni annyi pénzt, hogy megvegyem a jegyeket Amerikába. Ferinek jó sora van, és hívott is, hogy menjek. De úgy gondoltam, hogy változni fog valami, és lesz munka!

– Segítenénk, de mi is egyik hónaptól a másikig, éppen, hogy kihúzzuk. — mondta Anna.

– Maradok katona! Aláírom a továbbszolgáló szerződést, legalább kapok havi fizetést, és nem szorulok rátok.

– Péter segítenénk, de látod, hogy nekünk sem megy úgy, ahogy kellene.

– Látom Anna, látom. – a gyerekek tanuljanak, az fontosabb mindennél. Én majd elleszek valahogy. Csak keresek annyi pénzt katonaként, hogy eltartsam magamat.

Péter két hét szabadsága gyorsan elrepült, és minden nap elkísérte haza Juliskát. Kedves és vidám lány volt. Szegény, mint a templom egere, mégsem panaszkodik soha. A szíve még marasztalta volna a lánynál, de a katonafegyelem az nem tréfa.

Amint visszaérek Szegedre, rögtön beszélek a Bánffyval, hogy maradok a seregben.

Így is történt!

– Százados úr jelentem, átgondoltam a dolgot, aláírom a továbbszolgáló szerződést.

– Jól van fiam, szerdán jöjjön vissza, addigra készen lesznek a papírai is.

A tovább szolgálói szerződést szerdán aláírta, és ezzel hosszú időre összekapcsolódott az élete a hadsereggel.

A műszaki zászlóaljban jól érezte magát, mert itt olyan volt minden mintha a szakmájában dolgozna. Gyakorlatoztak a Tiszán. Hidat építettek fából, parancsnoki és lövész bunkert ácsoltak. Elbontották, aztán újra, és újra felépítették, ahogy egyre több fiatalot hívtak be katonának. Szinte megtelt az eddig kényelmes laktanya. Az újoncok kiképzésétől pedig visszhangzott a nagy kiképző tér.

Hétvégéken már haza járhatott. Snájdig katona lett belőle, és megférhiasodott. Egyenruhában, derekán karddal, a kardja ragyogó hüvelyben az oldalán, amin játszadozott a napfény. Markolaton zsinóros bojt díszlett. Feszített délcegen a Tirol utcában. Megfordultak utána a lányok, de neki nem kellett piperkőc dámák, csak a Juliska kellett, a dohánygyári munkáslány. Mindig megvárta a Józsefvárosban, a Magyar Királyi Dohánygyárnál. A hosszú épület a Béga folyó partján terpeszkedett. A bejárattal szembeni zöldre festett kis acél gyaloghídnál szokta várni a lányt. Támaszkodott a korlátra, rágyújtott egy Trebigne szivarkára és nézte a három uszályt, amik épp a híd alatt vonszolták terhüket. Aztán sétáltak a folyóparton, kéz a kézben. Eltelt vagy három év és már volt egy kis megtakarított pénze is. Persze annyi mégsem volt, hogy házat, vagy telket vegyen belőle.

Juliskát bemutatta az apjának, a testvéreinek és Annának is, akivel igen jól megértették egymást.

– Költözz ide hozzánk, amíg nem tudtok venni magatoknak egy házhelyet, vagy egy házat —mondta neki Péter apja. Innen közelebb van a dohánygyár is, és a szobáért sem kell fizetni. Így tudunk támogatni benneteket.

Tizennégyben, az év elején, úgy február táján, még csikorgó hidegben, az állomáson várta a lány.

– Te meg mit keresel itt ebben a hidegben? Ugrott le a vonatról Péter.

– Csak kijöttem eléd, mondta zavartan a lány.

– Ki vele, mi a baj? – nem szoktál te így viselkedni!

– Péter, gyerekünk lesz!

Mintha már számított volna erre a dologra, katonásan rávágta.

– Ha lesz, hát lesz!

– Engedélyt kell kérnem a parancsnoktól a házasodásra. Sajnos az nem megy gyorsan, mert a minisztériumba kell felterjeszteni. Kell a takaréktól igazolás a pénzünkről, és apámtól is, hogy itt van a lakásunk. Hónapok mire megkapom az iratokat, és csak utána lehet esküvő.

– Mit fognak szólni az emberek, hogy nő a hasam és nincs apja a gyereknek.

– Van apja a gyereknek! – ne aggódj Juliskám, és odacsapott a tenyerével a kard markolatára. Nem lesz semmi gond! Jó helyen vagy! Ha valami baj van, Anna is segít szívesen. Itt vannak a fiuk, meg apám is, nem vagy egyedül.

Hétfőn aztán bejelentette a parancsnokának, hogy házasodni szeretne.

– Szerezze be fiam az igazolást a banktól, meg az apjától, hogy van hol lakniuk, aztán felküldjük a kérelmét a minisztériumba.

A következő héten már le is adta az iratokat a parancsnoknak, aki türelemre intette.

– Megkapja az engedélyt, az biztos, de lassan megy minden odafenn.

Türelmes volt, és várta már nagyon az iratokat.

De hiába, azok csak nem jöttek. Fontosabb dolguk is volt a miniszteriális embereknek, mint Péter esküvője.

Jött helyette Szarajevó 1914. június 28. A sorsdöntő merénylet, amikor is Ferenc Ferdinándot és feleségét halálos lövés érte. A merénylőt Gavrilo Principet elfogták, és a kihallgatását olyan alaposan végezték, hogy azért életben maradjon. A végén mégiscsak kiderült, hogy a merényletet a szerb titkosszolgálat szervezte. Egy hónapra rá július 28-án a Monarchia hadat üzent Szerbiának. Ezzel kitört az I. világháború. Nem érdekelt már senkit, hogy Juliska szíve alatt növekszik a baba, és apa kellene neki. Fontos háborúskodással voltak az urak elfoglalva.

Hadkészültséget rendeltek el, és vége lett Péter hétvégi hazajárásnak. A levelek is nehezen fordultak meg. Minden és mindenki a háború szolgálatába lett állítva.

December elején a szegedi katonák nyomultak be elsőként Belgrádba. Hullottak a magyar ifjak, mint a fáradt őszi legyek

A magyar katonák dalolva vonultak a halálba.

„Boszniának hegyei,
A fekete kövei
Az a magyar királyé.
Mégis az a Szerbia,
Az a kutya Szerbia
El akarja venni.

Megállj, megállj, kutya Szerbia!
Nem lesz tiéd soha Bosznia!
Mert a magyar nem enged,
Míg a vére megered,
Bármennyit is szenved.”

A kezdeti lelkesedés azonban a háború elhúzódásával és az áldozatok növekvő számával tovatűnt. A szegedi alakulatok újabb és újabb feltöltések után végigharcolták a szerb, az orosz, a román és az olasz frontot is.

Olaszország felbontotta a Németországgal és a Monarchiával kötött hármasszövetséget, és az antant oldalán belépett az első világháborúba. Az antant - a londoni egyezmény alapján - a háborúba lépésért cserébe Olaszországnak juttatta volna Dél-Tirolt, Triesztet, és az isztriai partvidéket. Egyes kisebb szigeteket Dalmáciában, és az Albánia fölötti protektorátust is odaígérték nekik. Olaszország azt remélte, hogy egy gyors, mindent elsőprő támadással a Monarchia hátországába fog vonulni és nem kell berendezkednie egy nyugati fronthoz hasonló állóháborúba. Ám 1915-ben a támadó olasz csapatokat a Monarchia seregei visszaverték, és ennek következtében Olaszországnak is több évig tartó háborúval kellett szembe néznie.

Péter egyik nap levelet kapott a tábori postával, hogy megszületett a kislánya. Boldog volt, mert mindenki írt pár sort neki a családból. Péter nővére – Etelka után – a kicsi is az Etelka nevet kapta.

A második háborús év enyhe idővel köszöntött be. Péter egyik frontból a másikba csöppent. Leveleire válasz, csak hónapok múltával érkezett – néha öthat levél jött egyben. Aztán leveleket egyre ritkábban, csomagot pedig már egyáltalán nem kapott. Az utóbbit nem bánta, hiszen otthon sem lehet rózsás a helyzet.

Levelek helyett parancs jött, egy új feladatra, a legénység kiképzésére, a gáztól való félelmének megszüntetésére, gázálarcban történő mozgás elsajátítására. A legénység oktatása, egy támadó hadműveletre. Gázmaszkok használatára, tisztítására, és a bennük való mozgás gyakorlására.

Pétert baljós előérzetek gyötörték. Ezt nem tehetik, ez nem harc, ez gyilkosság!

De a parancsot végre kell hajtani, mert háború van! Forgolódott álmában és morfondírozott napközben, hogy mitévő legyen.

A szakaszból nem szabad több embert veszíteni. Már csak néhányan maradtak, akikkel végigharcolta ezt a két évet. Haza kell vinnem ezeket az embereket. Családja van mindegyiknek. Eszébe jutott Juliska, és a kislánya, aki már két éves, és még nem látta.

– Gázzal harcolni? Ezt soha nem fogják megbocsátani nekünk! Nagy árat fizetünk egyszer ezért! Akkor még nem tudta, csak érezte, hogy fájdalmas vége lesz ennek.

Enyhe szellő fújdogált a gáztámadás napján, a Doberdó fennsíkon. A júniusi zöld mező előbb sárga, majd pár perc múlva barna lett, a fák levelei pedig úgy hullottak mintha őszen lenne. Estére az olasz oldalon mély csend honolt, ötezer görcsbe rándult test feküdt a lövészárkok alján. Talán ezren maradtak életben, azokon a részeken, amit a széljárás miatt a gázfelhő kikerült. Az olaszok harc nélkül adták meg magukat, azért, hogy aztán a fogságban haljanak meg. A halottak eltemetésére külön szükségtemetőt létesítettek az Isonzó partján. Napokig temették a görbére merevedett testeket, hurcolták hordágyon, és kordékon a lövészárokból a katonákat. Csata csatát követett, Péter

bajtársainak száma pedig egyre kevesebb lett. Utánpótlás is egyre ritkábban érkezett. Már elfásultak az öldökléstől – harcoltak és temettek.

Augusztus elején hívatta a parancsnoka.

– Maga mikor volt otthon?

– Utoljára a háború előtt.

– Kap egy hónap „urlapot”! Pénteken reggel jöjjön a papírokért, aztán mehet is.

– Időre itt legyen, mert hadbíróság jár a késésért.

– Köszönöm, őrnagy úr!

Schlepp Jóska, Péter katonatársa, akivel már második éve vállvetve küzdöttek, aggódva kérdezte:

– Mondjad, mi van?

– Hadbíróság lesz, azt hiszem — válaszolta komor tekintettel Péter.

– Az nem lehet! — igazította is a zubbonyát Jóska. – Rögtön megyek a parancsnokhoz!

– Csak akkor, ha nem érek vissza szeptember ötödikéig – mondta mosolyogva Péter.

– „Urlapot” kaptál? – a betyárját!

– Hazafelé menj be anyámékhoz! – Szabadkán úgyis sokat áll a vonat.

– Ott lakunk az állomástól nem messze – kétszáz méterre egy sarokházban, húsboltja van apámnak. Még talán egy kis füstölt kolbászt is kapsz tőlük!

– Nem tudom, mi van velük – egy éve már, se levél, se csomag.

– Mondd meg nekik, hogy igyekszem haza, ne aggódjanak, jól vagyok, csak van még itt egy kis dolgunk – mondta viccesen, közben könny szökött a szemébe.

– Amikor jövök visszafelé, akkor benézek! Nagyon szeretném már látni a kislányomat, meg a családot. – Jóska, most még a vonatot is tolnám, hogy gyorsabban menjen!

Pénteken csomagolt, és nyolc órakor már egy lőszerszállító lovas kocsin ült. A kocsi úttalan mezőkön, az ellenséges állásokat kerülve haladt. A lejtőkön vágatva porfelhőt hagytak maguk után a lovak, az emelkedőkön aztán az ostortól nógatva erőlködtek szegény párák. Délre már az állomáson voltak. Szabadságos katonák a vonatra várva ültek a betonperon szélén. Dohányoztak, és néha egy-egy hegyeset köptek a sínek közé.

Lőszerszállító tehervonat vesztegelt az állomáson. Péter megkérdezte a forgalmistát, melyik vonattal mennek a szabadságosok.

- Ezzel itt! – mutatott a zászlójával a vagonokra.
- Melyik állomásra megy a vonat?
- Fiuméig nem áll meg! Ha tovább mennek, akkor ott át tudnak szállni – mondta a forgalmista.
- Katonák vonatra! – kiáltott Péter a többieknek, és már kapaszkodott is fel az egyik tehervagonra.

A forgalmista lengetett egyet a zászlóval, és sípjába fűjt. Erre aztán a mozdony nagy füstfelhőt és szikrát hányva rántott egyet a szerelvényen, majd méltóságteljes lassúsággal és a sínek ütemes kattogásával elindult. A szemben lévő vagonajtókat kinyitották, lábukat lóbálva élvezték, hogy jár a levegő a két ajtó között. Jóformán még ki sem értek az állomásról, amikor valaki nagy örömeiben nótázásba kezdett. Előbb csak ketten-hárman, aztán a többiek is lassan csatlakoztak. Zengett a sínek mellett a határ a katonák énekétől.

„Fiumei kikötőben áll egy hadihajó

Közepében, négy sarkában nemzetiszín zászló

Fújja a szél, fújja, hazafelé fújja

Negyvenhatos öreg bakák mennek szabadságra

Pokrócomnak négy sarkába varrom a nevemet

Átadom a szerelvényem a harmincheteseknek

Hadd olvassa, sej-haj, az a bús regruta

Kinek van még a kaszárnyában harminchat hónapja

Istentelen történytáska szurony meg a puska

Én már többé nem pucollak egyen meg a rozsdá

Sapkám félrevágom, vigyázzba se állok

Odahaza várnak rám a kökényszemű lányok”

Így ment ez egész úton. Hol ezzel, hol másik nótával, és kártyázással szórakoztatták magukat. Késő délutánra járt, mire a tehervonat lassan begördült a fiumei állomásra. Mindenki szedelőzködött, és az ajtóba kapaszkodva várták, hogy a vonat megálljon. Péter járt már ezen az állomáson, úgy kilencszáztíz környékén. Tudta, hogy van egy vonatjárat az Alföld - Fiume

transz-balkáni vasút, amivel Szeged érintésével Temesvárig mehet. Mióta átadták a bajai vasúti hidat, azóta rövidebb lett az út is.

– Leugrott a vonatról, és visszakiáltott. – Jó utat, aztán időre visszaérni!

Egy vasutas jött szembe vele, megkérdezte tőle.

– Mondja, jóember a transz- balkáni mikor indul?

– Hová menne?

– Temesvárra!

– Az bent van még a hetes vágányon, ha igyekszik, elérheti. – A következő csak holnap este hatkor indul!

Futott a sínek mentén, ahogy csak bírt. Przemyślnél, amikor kézitusára rohamoztak az oroszok ellen, akkor sem futott jobban. Szívdobogását a fülében hallotta. Már látta az utolsó vagonot. Elkapta a kapaszkodót és azzal a lendülettel fel is ugrott a kocsira. Nagyot fűjt, egy napot nyert ! Elindult a vonaton előre, hogy keressen egy ülőhelyet. Innen tizenöt óra is lehet az út hazáig. Attól függ hány helyen áll meg a vonat. Legalább éjszaka tudna aludni pár órát, amíg Freidorfbra érnek. Ülőhely után kutatva benyitott egy fülkébe. Ott egy elegáns úriember, a felesége és a lánya ült. A negyedik ülőhelyet egy hosszú szőrű kis szobakutya foglalta el. Udvariasan megkérdezte.

– Elnézést, szabad ez a hely?

– Ezek a magyarok milyen udvariatlanok! – mondta a nő gőgösen németül

– Nem látja, hogy foglalt a hely? – nézett kérdően a férjére.

– Ne haragudjon hölgyem, de nem fogná az ölébe a kutyáját, hogy leülhessek?

– válaszolt Péter németül a nőnek, aki zavarba jött attól, hogy megértették, amit mondott.

– Nagyon fáradt vagyok asszonyom, és még messze van Temesvár!

A nő hidegen ránézett, és zavarát leküzdve ingerülten válaszolt.

– Maga, nemcsak udvariatlan, de még ráadásul pimasz is!

Péter odalépett az ablakhoz, és lehúzta. Majd a kutyát hátul, a nyaka bőrének megmarkolva felemelte. Szegény jószág morogva, vonyítva, nemtetszését nyilvánította a bánásmód miatt, és apró görbe lábaival kapálódzva, igyekezett szabadulni.

– Ölbe veszi, vagy kidobjam?

Az elegáns úr és a lánya szótlanul nézték és hallgatták végig a jelenetet. Péter a kutyát a rémült nő ölébe tette, és az ülést leporolva a kutya szőrétől, leült a negyedik helyre. Az úton aztán a férfival és a lányával kedvesen beszélgetett. A férfiről kiderült, hogy gépészmérnök, és kerékpárt gyártanak az üzemében, ami mostanság kelendő áru, mert a hadsereg szinte mindet felvásárolja. Most

három hétre nyaralni mennek a fekete tenger mellé Constanțára. A nő mogorván és szótlanul ült. Baja környékén járhattak, amikor jött a kalauz és kérte a jegyeket.

– Bahntickets?

Az elegáns úr nyújtotta a jegyeket, Péter pedig a szabadságoló levelét. Kalauz a jegyeket kilyukasztotta, majd szétnyitotta a szabadságoló levelet.

– Doberdóból? - kérdezte magyarul.

– Igen! – válaszolt Péter. A kalauz bokáját hangosan összezsapva tisztelgett.

– Jó utat, és jó pihenést!

Ezt már nem állhatta meg szó nélkül a nő, és felháborodott hangon kérdezte.

– Mi az, hogy magának nem kell vonatjegyet venni?

– Magának sem kéne asszonyom, ha két évig a lövészárokból futkosott volna, és naponta a saját kezével temeti el a bajtársait. – mondta neki nyugodt hangon Péter. A nő még dühösebb lett. Arca kivörösödött, de nem szólt egy szót sem.

Nincs itt rendben valami, morfondírozott magában Péter. Ezek nyaralni mennek, mi meg hullunk, mint az őszi levelek. A paraszttól elrekvirálják az utolsó tojást is, amíg a nagysága a szobakutyájával a tengert bámulja ostobán. Milyen világ ez? El kellett volna mennem Amerikába a Ferivel...

Hajnalodott mire Freidorfból értek. Az ülés ugyan kényelmes volt, és az alvással sem lett volna gond, mert akár állva is tudott aludni. A gondolatai miatt jött nehezen álom a szemére. Sietett volna az időt, hogy minél előbb a karjaiba vehesse a kislányát, és ölelhesse Juliskát. A vonat lassított csikorgó hangot hallatva.

Elköszönt az útitársaitól. – További jó utat, és jó pihenést!

– Auf Wiedersehen ! –köszönt vissza az elegáns úr és a lánya. A gőgös nő a fejét lehajtva, mintha nem is hallotta volna a köszönést, a kutyájával foglalkozott. Péter nem törődött vele, azért a fejével biccentett egyet az asszony felé.

Már világos volt, de a nap még nem bújott elő. Az út menti zöldön még látszottak a harmatcseppek, amik a fénytől szivárványszínben játszottak. Az éjszaka sorakoztak fel egymás mellé a fűszálakon és a vastag lapuleveleken, jelezve, hogy lassan ősz lesz. Nagyot lépett a járda betonjára, mert nem akarta megzavarni ezt a békés állapotot. Szinte futva tette meg a néhány száz métert hazáig. A nagykapu zárva volt. A kilincs lenyomására ébredhetett fel Kuki, az öreg tacsó, aki az orrát kidugva a kapualján, előbb egy kis porfelhőt fűjt, majd lázasan szimatolva a levegőbe, konstata, hogy nem idegen jött, hanem házbéli áll a kapu előtt. Boldogan csaholva hátraszaladt az udvar végéig majd vissza a kapuig – felébresztve az egész családot.

Az apja nyitott ajtót, még félálomban a kulccsal zörögve, majd a kulcscsomót elejtve megölelte a fiát.

– Hála Isten, hogy itthon vagy! – Annyi rossz hír jött a frontról az utcabelieknek, hogy már szinte elsirattunk.

– Itt vagyok apám, de csak egy hónap szabadságot kaptam, aztán mennem kell vissza.

–Juliska és a lányom merre van?

– Alszanak még biztosan, mert az éjjel sokáig sírt a kicsi, – talán a füle fáj neki.

Mire beértek az apjával a kapu alól addigra Juliska kinn állt a verandán a gyerekekkel a karján. Hosszú fehér hálóingben, egy sötétkék virághímzéses pruszkot kapott magára a hajnali hideg ellen. Nem szólt egy szót sem, csak állt egy helyben és a könnyei potyogtak. Ott állt a verandán és várta, hogy Péter odamenjen hozzá. Nyújtotta felé a kislányt, aki az idegen embertől, vagy az egyenruhától megrémült, és anyjába kapaszkodva, hüppögve sírni kezdett.

– Fáj a füle pár napja. – mondta Juliska.

A gyerekekkel együtt átölelte az asszonyt, és megcsókolta.

– Hazajöttem! – de vissza kell még mennem.

– Szeptemberig kaptam szabadságot. – ne sírj már!

– Örömömben sírok, hüppögött, most már Juliska is, a gyerekekkel együtt.

– Jól van, jól van, menjünk be, ne itt a verandán beszélgessünk.

Repültek a napok szellem-szárnyon, mint a képzelet. A kislány, Etelka is barátságot kötött az apjával.

A sok fontos mondandó után kiderült, hogy már egy éve, megkapták a házassági engedélyt. Péter bement a hivatalba, és kért egy időpontot polgári esküvőre. Egy keddi napon 1916. augusztus 22-én Juliskát és Pétert összeadta Krepsz Iván, Temesvár magyar királyi város anyakönyvvezetője. Tanúnak Péter az egyik barátjának a szüleit: Irházi Pétert és feleségét kérte meg, akik ott laktak majdnem a szomszédban. Elvállalták ezt a gyors násznagyságot, mivel jól ismerték a fiút. Egy században

nagyszüleim és Etel néném

szolgáltak az Irházi Lacival, és sokszor együtt jöttek haza hétfőként is. A Laci gyerek még a háború elején, Belgrád bevételénél odaveszett. Az idős házaspár végigsírta az amúgy nem hosszú polgári ceremóniát. Hazafelé aztán a templomba is bementek, és a pap a háborús helyzetre való tekintettel, mindenféle ünnepélyesség nélkül, gyorsan szentesítette a frigyet.

– Látod Juliskám? – megmondtam, hogy lesz apja a gyerekeknek.

Anna, és Juliska sütöttek almás pitét és levágtak az utolsó tyúkot, amit eldugtak a beszolgáltatás előtt. Ez volt az esküvői ünnepi ebéd.

– Csak nem, hogy sírsz?

– Nem, dehogy, csak a vöröshagyma. — és folytatta a főzést Juliska.

– Hamarosan vissza kell mennem , vigyázzatok magatokra, amíg nem vagyok itthon! – mondta Péter.

– Itt nem lövöldöznek ránk, úgyhogy inkább, te vigyázz magadra, nehogy apa nélkül nőjön fel a gyerek!

– Visszajövök, ne aggódj, ha nem jön levél, akkor is hazajövök hozzátok!

Végül eljött a fájdalmas búcsú napja, és Péter vonatra szállt.

Eszébe jutott, hogy a barátjának megígérte, bemegy a szüleihez amint Szabadkára ér a vonat. Ha nem jöhetett haza, legalább a szülei hadd örüljenek. Kapnak hírt a fiúkról, hogy életben van. A bizonytalanság, rosszabb mindennél. Rosszabb még a fájdalmas valóságnál is. Egy óra volt az út Szabadkáig, és a vonat továbbindulásáig pedig még két óra szabad ideje maradt. Lépdelt a sínek között, ahol a kátrányos talpfák illata járta át a levegőt.

Az állomás előtt tekintetével keresni kezdte a Jóska által mondott épületeket. Aztán bizonytalanul, elindult a megadott irányba. Szembe jött vele egy idős asszony.

– Kisztihand! - merre találom a Schleppék húsboltját? – szólította meg.

– Menjen egyenesen, úgy száz méter innen, a következő utcasarkon. De, zárva van az már jó ideje! - mondta az idős nő.

Megállt az üzlet előtt, és az valóban zárva volt. Rácsos ajtón egy nagy lakat, amin látszottak már a rozsdafoltok. Jó régen nyithatták ki utoljára. Bizonytalanul toporgott az ajtó előtt egy darabig, aztán bekopogott a szomszédhoz.

Idős, rekedtes férfihang hallatszott a magas kerítés túloldaláról

– Ki az?

– Üzenetet hoztam a Schleppéknek a fiúktól!

Várjon csak, mindjárt nyitom a kaput. Zörgött a kulcs bizonytalan remegő kézzel a zárban.

– Jó napot vitéz úr!

– Jó napot bátyám! — a Schleppéket keresném!

– Meghaltak azok, tán egy éve. A csetnikek kirabolták az üzletet, és megölték a Jánost meg a feleségét is Nem sok minden volt a boltban, hiszen mindent elrekvirálnak mostanában.

– A csendőrök még a város szélén elkapták a gyilkosokat. Azt mondják, hogy nem is nagyon akarták letartóztatni a gazembereket, hanem ott helyben lelőtték mindegyiket.

- Mióta a Monarchia annektálta Boszniát, azóta ezek rabolnak meg gyilkolnak.
- mondta az öreg.
- Hogyan mondom meg ezt a Jóska barátomnak, bátyám?
- Azt nem tudom fiam.– az a maga dolga!
- Hogy van a Jóska gyerek? Választ nem is várva a kérdésre, folytatta az öreg.
- Mondja meg neki, hogy várjuk haza, és vigyázzon magára! Rendes jóra való gyerek, úgy szerettük, mintha az unokánk lenne.
- Na, jöjjön be egy percre, a feleségem biztos küldene magával valami szerény kis pakkot.
- Van még egy kis időm a vonatindulásig – mondta Péter, és bement az öreggel a házba.

A szoba tiszta volt, de a bútorok kopottan, szégyenlősen kuporogtak a feslő szegélyű szőnyegen. Valószínű, hogy nem is akarják már lecserélni őket. Látszott rajtuk, hogy magukban hordozzák a két öreg életét. A bánatukat, és örömeiket egyaránt.

- Üljön le! – mindjárt hozok egy kávé. – kínálta helytel az asszony.

Leült egy szépen faragott háttámlás székre. A valamikori igényes kárpit, mára már megkopott, és elvékonyodott. Átsejtettek rajta az apró rugók körvonalai. Körbenézett. A szekrény tetején zöld birsalmák sorakoztak egymás mellett, és a szoba levegője tele volt a kicsit édeskés, kicsit fanyar kellemes illattal.

- Hogy, hogy ilyen korán leszedték a birset? – kérdezte Péter.
- Nem volt pénz permetre, na meg, ha lett volna, akkor sem lehetett kapni, így, aztán, amíg ki nem kezdik a férgek, inkább leszedtük zölden. Beérik az idebenn is. – mondta az öreg.

Az idős asszony közben a konyhában matatott valamit a stelázsban.

- Már megint nem tudom kinyitni a kávédaráló tetejét! – szólt be a szobába, a nyitott ajtón keresztül. – bosszankodva.
- Adja csak, segítek megdarálni. – mondta Péter. Aztán a darálót az ölébe fogva kinyitotta a kis réz ajtócskát, és az egy evőkanálnyi kávé, amit az öreg hölgy adott, óvatosan beleöntötte a darálóba.
- Csak ennyit szoktunk egyszerre ledarálni. – mondta az asszony, a többi kitoldjuk cikóriával. Nehéz mostanában zöld kávé kapni. A Goldberger, a fűszeres rak el nekünk mindig pár dekát, ha éppen sikerül neki is szereznie.
- Be kell osztani a pénzt is, meg a kávé is. A férjem szokta megpirítani, nem nagyon, csak ilyen világosbarnára, a platnin, egy tepsiben. Nem szeretjük nagyon sötéten, mert nekünk az már keserű.

Kiment az asszony a konyhába és egy félliteres bádög bögrébe tett oda vizet a sparheltra. Gyorsan felforrt a víz. A darált kávé a lobogó forró vízbe öntötte, majd egy kis piros dobozból, egy kanál cikóriát utána dobott. Konyharuhával gyorsan lekapta a poharat a melegről, és a kezében körbe-körbe mozgatva a bögrét, keverte össze a kávé. Majd a konyhaasztalra tette a bádög poharat, és egy kis hideg vizet öntött bele, hogy a zacc gyorsabban leüljön a pohár aljára. Kávészéket vett elő a szekrényből, tálcára rakta azokat. Időközben a leülepedett zaccról, óvatosan leöntötte a kávé a kis pohárkákba.

– Kanalat nem adok hozzá, mert mi cukor nélkül isszuk. Cukor meg amúgy sincs itthon – mondta nevetve.

– Csak répa melaszt lehet kapni, de az meg olyan, mint a kátrány. Azt inkább nem is veszünk.

– Én is cukor nélkül iszom! – mondta Péter. Szeretem a kávé illatát, de sajnós, mi is ritkán jutunk hozzá.

– Küldenék a Jóskának egy kis dohányt, meg egy kötött mellényt – hamarosan jönnek a hidegek! – mondta az asszony.

– Van itt négy csomag Regalitás szivarka – még békebeli – a papa dugdossa, hol ide, hol oda. Aztán, már maga sem tudja, hogy hová tette el. – mondta csípős hangon. Másunk, sajnós nincs, amit adni tudnánk. Mondja meg a Jóskának, hogy puszilja őt a Haraszi Marika néni, a szomszédból, meg a Pista bácsi.

– Átadom Jóskának, az üzenetet, meg a pakkot is, de nekem már lassan indulnom kellene, mert megy a vonatom.

Péter fogta a kis csomagot, és beletette a M16-os hátizsákjába. Még új szaga volt a zsáknak, amit a hadtápos adott neki mielőtt szabadságra jött. Egy pakli cigarettája bánta, de megérte, mert ez könnyebb volt, mint a korábbi hátbőrönd. Az amúgy is szakadt és kopott volt már. Három országot végigharcolt az öreg bőrönddel. Nem dobta el, csak félre tette, jó lesz az még valamire.

Elköszönt az idős házaspártól, és hosszú léptekkel elindult az állomás felé. Még melegen sütött a délutáni nap, mire kiért a vágányokon veszteglő vonatához. Időközben három tehervagont csatoltak, hozzá és éppen nagy faládákat pakoltak a vagonokra. A peron tele volt frontra igyekvő szabadságos katonával. Ismerős arcokat keresett, de nem talált egyet sem. Hogy is találhatott volna? – amikor havonta újabb és újabb bevonultatással töltötték fel az elesettek helyét. Már csak néhány bajtársa volt életben, akikkel egy időben kaptak kiképzést Szegeden. A többiek, és még az utánuk jövők is, mind odavesztek.

Megkereste a kocsit, amiben eddig utazott és visszaült a helyére. Lehúzta az ablakot, elővett egy Trebigne szivarkát egy szépen cizellált lapos kis fémdobozból, amit még az apjától kapott egyik karácsonyra.

Mielőtt rágyújtott volna, az orra alatt lassan végig húzta, és mélyen belélegezte a szivarka finom illatát. Meggyújtotta és csak egy kicsit szívott belé, majd a füstöt rögtön kifújta az ablakon át. A második slukkot aztán lenyelte, és apró karikákat fújt belőle, amik az ablakot elhagyva, a vagon mentén tovább szálltak, és egyre nagyobbak lettek. Végül a karikákat felbontotta, és elfújta, a vagonok között leselkedő lágy őszi szellő. Gondolatok cikáztak a fejében...

Hogyan mondja el Jóskának, a szüleivel történeteket? Vége lehetne már ennek az öldöklésnek, és jöhetnénk haza a családhhoz.

Tépelődött magában. Meddig kerül még el a golyó? Képek peregtek a gondolataiban... Tőle fél méterre, a szuronnal rohamozó bajtársainak, az utolsó csodálkozó tekintete – kitörölhetetlen emlék. Amikor a golyó eltalálja, de a lendülettől még fut tovább, mintha semmi nem történt volna. Csak az esés után jön a fájdalmas ordítás és a halálhörgés. Akinek szerencséje van, az egy szót sem szól, csak eldől, mint a zsák.

Aztán az ütközet végén külön válogatják a még élőket, a holtakat, a súlyosan, és a könnyebben sebesülteket. Zsebekből előkerülnek a levelek, esetleg a családi fotók, egy gyerek, vagy egy kedves lány képe. Szétválogatják, borítékba teszik, és elküldik a családnak egy értesítéssel, hogy hol, és mikor halt meg, és hogy hová temették.

Nincs díszes temetés, csak egy tábori pap — jó esetben. A pap egyszerre temet akár ötven embert is. Már senki nem hullat könnyeket, mert elfásultak. Másnap aztán az előző napi gyászolókat temetik. Így megy ez nap–nap után.

A vonat elindult, és Péter a gondolataival küzdött Fiuméig, ahonnan másnap egy tehervaggonnal sikerült visszatérnie Doberdóba. A határidő lejárta előtt jelentkezett a parancsnokánál és leadta a szabadságlevelét. Felvette a fegyvereit és megkereste a barátját, Jóskát.

– Hoztam neked pakkot otthonról!

Jóska szeme felragyogott, leült egy kis farönkből ácsolt padra, az ölébe vette a szürke színű gyapjúfonalból kötött mellényt, és a mellénybe hajtogatott pár csomag cigarettát.

– Ezeket ki küldte? Nézett csodálkozva Péterre.

– Harasziék a szomszédból.

– Anyámék semmit nem küldtek?

– Jóska a szülőidtől ne várj már pakkot! – egy éve, hogy meghaltak.

Csak nézett maga elé, a kis mellényt úgy megmarkolva, hogy az ujjai is belefehéredtek. Nagy sokára szólalt csak meg.

– Hogy történt? – kérdezte Pétert.

Péter pedig elmesélte, amit a Harasziéktól hallott.

Barátjában valami összetört, az arca megváltozott a keserűségtől és a tehetetlenségtől. Próbálta vigasztalni a fiút, nem sok eredménnyel. Napok múltával sem oldódott fel Jóska. Nem szólt senkihez, csak ha muszáj volt, és akkor is, csak néhány rövid szóban.

A fronton sok változás nem történt; eltelt megint egy év, és még mindig harcoltak és temettek. Aztán sorban a tizenkettedik nagy csatánál október végén, az Isonzói ütközet előtt unalmasan indult a nap.

Ritka, oda-visszalövdözéssel kezdődött, mint általában. Egyszer csak Jóska kiugrott a lövészárokból és szuronyos rohamra indult. Artikulálatlan hangon ordítva, rohant az ellenség felé. Péter egy darabig fel sem fogta, hogy mi történt. Aztán a fegyverét letéve a barátja után rohant. Golyók süvítettek körülötte. Némelyik gellert kapva, lapátnyi földet kiszakítva az őszi mezőből — vijjogó hangon szállt el mellette. Utolérte Jóskát, aki eszeveszetten rohant a halálba. Lerántotta magával a földre, és együtt penderülve egy kis mélyedésben találták magukat. Vállán iszonyatos ütést érzett, amit az esésnek tudott be. Az ellenséges golyók, a kis gödör felső szélén pattogva és süvítve földet szórtak rájuk.

– Megőrültél? – rázta meg Jóskát, aki fájdalmasan nyögött, és egy szót sem szólt.

Maga felé fordította a zubbonyánál fogva. Akkor vette észre, hogy a fiú hasa táján kéttenyérynyi vérfolt van. Bal válla még mindig kegyetlenül fájt, karjára nézve látta, hogy a zubbonya át vérzett.

– Akkor eddig tartott, hogy elkerült a golyó!

– Jóska vissza kell jutnunk! – vérzünk mind a ketten. A barátja nem válaszolt, csak fájdalmasan nyögött.

– Péter jobb karjával integetett egy darabig, aztán megszólaltak a fegyverek. Zárótűzet zúdítottak az olaszokra, amíg visszavonszolta a barátját a lövészárokig.

Jóskát hordágyra tették, neki pedig a felcser levágta a zubbonyujját, és bekötözte a sebét.

– Meg kell műteni mindkettőjüket! – benn maradtak a golyók.

A parancsnok odalépet hozzá, komor tekintettel!

– Barátjának elment az esze?

– Nem tudom őrnagy úr! – Talán már mindegyikőnknek elment az esze, ennyi öldöklés és vér után.

– Talán – válaszolt fáradtan és komoran az őrnagy. – Mennek Fiumébe, a kórházba. A Jóska elég rossz állapotban van, de ha szerencséje van, túléli, amíg odaérnek.

Gyorsan kocsira kerültek. Jóskát szalmára fektették, három másik katonával együtt. A kocsis a lovak közé csapott és száguldva mentek az állomásig, ahol tehervagonra rakták a sebesülteket. Volt, akit hordágyon vittek, volt, aki a saját lábán ment — ha még képes volt járni. A vonat zakatolva döcögött Fiume felé. Most nem volt nóta, nem volt vidámság. Péter válla minden egyes döccenésnél hasogatni kezdett. Barátja csak nyögött egy tábori ágyon, amire egy matracot dobtak, meg egy pokrócot, amivel letakarták. Míg a vonat zötykölődött velük, megszólaltak a Monarchia ágyúi és heves tűz alá vették a Caporettónál védekező 2. olasz hadsereget, akik a kilátástalan védekezést látva elmenekültek a frontvonalról. Néhány nap alatt a Monarchia és a német hadsereg a Piave felső folyásáig szorította az olaszokat. Az utolsó isonzói csata végére a két oldal veszteségei elérték az egymillió főt. Virtus, és halálpróba; vérrel, szuronnyal és ágyúlövedékekkel vésődött ezekbe a sziklákba. A folyó egyre mélyebbre vájja magát ezen a szakaszon a kőbe. Kristálytisza vize, nevek ezreit vési naponta a mederbe. Talán azért kanyarog és rohan a völgy felé ilyen sebesen, hogy utolérje, és összeszedje a halott katonák kóborló lelkét, még a hegy lába előtt, ahol ismét eltűnik a kíváncsi szemek elől. Olasz, magyar, szlovén, osztrák, és német katonákat sirattak a családok egy folyóparti völgy miatt, ami aztán végül az olaszoké lett a háború után. Megért ennyi emberáldozatot? Ki, vagy kik azok, akik mindezért felelősek? Ki merné ezt megkérdezni az uraktól és dámáktól, akik a tengerparton nyaralnak ölebeikkel, miközben országaik ifjai ontják vérüket. Mi a katonák jutalma a nyomorékká lőtt testükért, a halálért? Egy zubbonyra tűzhető plecsni, amit mázsaszám gyártanak, és osztogatnak? Hősök lehetnek a bevonultatott földművesek, a nincstelen cselédek, iparosok, akikre amúgy is, csak a nyomor vár odahaza? Nincs válasz...

A vonat beért Fiumébe és a sebesülteket zárt Magosix mentőautók várták, aztán kürtölve száguldottak a kórházba a vérző katonákkal. Jánost és Pétert is megműtötték.

Még a kórházban voltak mind a ketten, mikor Pétert egy tábori paranccsal tartalékalállományba vezényelték. Már lábadozott és kijárt a városba is. Barátjának hozott cigarettát, bár az orvosok eltiltották tőle. Jóska nem tudott lemondani a dohányról. Arca beesett, és a bőre olyan sárga volt, mint a pergamen.

– Jóska nem kéne ezt csinálnod. – ha nem szabad dohányoznod, akkor hagyd abba!

– Ne oktass te engem, hogy mit szabad, vagy mit nem! Te csak hozd a cigarettát, amit kértem! – mondta ingerülten.

Barátja még mindig letargikus állapotban volt, nem beszélgetett senkivel, csak vele. De vele is csak annyit, amit muszáj volt, hogy hozzájuthasson a füstölni valóhoz. Jóska egyik nap megkapta a leszereléséről szóló iratot, meg egy másikat, ami a Zentai kórházba történő átszállításáról intézkedett.

–Majdnem otthon leszel, csak pár kilométer Szabadka! – Megyünk haza hallod? — fenébe már ezzel az egésszel!

– Azt csinálsz, amit akarsz, nekem már befejeződött a háború, és lassan bevégezem én is — mondta Jóska.

– Ölöd a testedet a dohánynyal, a lelkedet meg olyan dolgokkal, amin már nem változtathatsz!

– Mondtam már, ne papolj nekem! – hagytál volna inkább megdöglenni, azzal tettél volna a legjobbat. De neked hősködni kellett! Te barom! – szidalmazta Pétert.

Péter nem szólt vissza, csak hallgatott. Megháborodott szerencsétlen, mióta elvesztette a szüleit, vagy az már csak egy lökés volt neki efelé, a rózsaszín, öntörvényű világ felé.

Eljött a nap, és a barátjával együtt vonatra rakták őket. Számukra befejeződött a háború. Zentán elbúcsúzott Jóskától.

– Meglátogatlak a jövő héten – addig is vigyázz magadra!

A mentőig kísérte, és megvárta, míg becsukják az ajtót. Tenyerével az ajtó üvegét megütögette, és lassú mozdulattal intett a fiúnak. Látta, hogy Jóska arca eltorzult, majd hangos nevetésben tört ki. A két szanitéc azonnal fáslikat kapott elő, és kezeit a hordágyhoz kötözték. Péter még bekiabált az üvegen keresztül.

– Ne bántsák! Hallják, ne bántsák! Ordított az autó után, amelyik hangos dudaszóval közben elindult.

Visszament a vonathoz, a vonatlépcsőnél felkötött bal karja miatt nehezebben ment a kapaszkodás, és a sebesült vállát beütötte az ajtó szélébe. Csillagokat látott fájdalmában.

– Azt a jégen kopogó, köpenybe járó rézangyalát! – káromkodott egy cifrát.

A vonat fekete füstöt okádva, lassú rángatásokkal tovább indult. Leült, és a barátjára gondolt. Megbomlott az agya szegénynek. Látott már ilyet a több éve tartó harcok alatt. Volt, aki csak bámult maga elé, mintha süket lenne. Volt, aki őrvölgyben nevetett. És olyan is, aki lövöldözni kezdett saját bajtársaira. Aztán gyorsan lelőtték, mielőtt még másban kárt tesz. Erre jó a háború! Ölni, és ölvölgyben lenni! Temetni, és temetve lenni! A semmiért, és senki emberekért vérünket hullatni. Azokért, akik többnek gondolják magukat, mert palotákban laknak, és hintóval járnak. Egy bő óra után Freidorfbba ért a vonat. Fogta a zsákját, majd a jobb vállára vetette, és elindult hazafelé.

Zörgetett a kapun, és várta a kis tacsakót. De Kuki nem jött – hiába hívta. Nándika, az öccse nyitott ajtót, és örömeiben átölelte a fiút. Péter hangos kiáltással nyugtázta a vállát ért ütögetést.

– Ne haragudj, úgy megörültem neked, hogy észre sem vettem...

– Golyót kaptál?

– Igen – most egy ideig maradok.

Szaladt Juliska is a hangoskodásra, és az ismerős hangra. Már ölelte volna Pétert, mikor észrevette, hogy a karja fel van kötve. Sírva fakadt, és Péter jobb karjába kapaszkodva, kicsit ágaskodva megcsókolta.

– De jó, hogy itt vagy! – ugye, nem kell visszamenned ?

– Nem tudom.– egyelőre tartalékba helyeztek.

– Hol a papa meg a Kuki?

– Kuki egyik reggel nem ébredt fel. Kint van a kert végében – a fiuk eltemették szegényt. Fél éve talán, hogy elpusztult.

–Még a papa is megkönnyezte szegény Kukit – mondta Nándi. Tizenhat éves volt, szép kort élt meg. A papa pedig benn van a városban.

– És Etelkám merre van? – kérdezte Péter

– Alszik még!

– Nappal? – kérdezte csodálkozva.

– Ő még gyerek! – neki még aludni kell, mondta nevetve Juliska.

– Jól van, jól van, csak belesek hozzá!

– Csak csendesen, ez itt nem a harctér!

– De felvágták a nyelved, mióta nem láttalak – mondta Péter mosolyogva.

– Egyedül kellett boldogulnom a gyerekekkel, és már potyogtak is Juliska könnyei.

Péter nem szólt egy szót sem, csak ránézett az asszonyra. Eszébe jutottak a bajtársai... Akiket naponta temettek, és akik, már soha nem láthatják a gyerekeiket, a feleségüket, és a családjukat. Magához húzta Juliskát, és jobb karjával megölelte.

– Hozzá kell még szoknom, hogy itthon vagyok.

Óvatosan kinyitotta a szobaajtót és messziről ránézett az ágyra, amiben pirosposzsgás arccal aludt a kislány.

– Istenem, de rég láttam! – mekkorát nőtt. Mindjárt négy éves, és most látom másodjára. — meg sem fog ismerni. Halkan visszacsukta az ajtót.

– Holnap be kell, menjek a városba, leadni az irataimat, meg valami munka után nézni, mert pénzt, azt már nem sokat kapok a hadseregtől.

– November van, kőműves munkákból már kikopott az idő. Tavaszig valami megoldást kell találni. Nincs olyan eszetlen ember, aki háborúskodás közepén építkezik.

Harcban állunk a fél világgal Juliskám. Az oláhok hátba támadnak bennünket, hogy megkapják Erdélyt és Bánátot. Az antant már előre elígérte Magyarország területeit. Romániának. De a Dnyeszteren túli területekre is fáj a foga a románoknak. A bevonult hadosztályukat azonban a vörösök hadserege szétverte. Így Jászvásárra menekültek az oláhok. Aztán gyorsan megfogadták, hogy Besszarábiát két hónapon belül kiűritik, és szövetségesként sem indítanak hadat Szovjet-Oroszország ellen. Az oroszok cserébe, Romániának adják gabona feleslegüket.

A világháború a legmocskosabb szakaszához érkezett, amikor hiénák hada marakodott a még élő áldozaton, tépték a magyar határokat, szaggatták mezőinket, hegyeinket.

Péter tépelődött magában, két ember halála egyenlő arányban van e milliók halálával, nyomorával. Ért ennyit Ferenc Ferdinánd és felesége? –Isten nyugosztalja őket. Vagy e nélkül is kitört volna a háború? – csak egy kicsit később? Talán kaptunk volna még néhány békés évet a sorstól. – ki tudja? Ezen már nincs mit morfondírozni. Azoknak, akiknek pénzük van, mindig többet, és még többet akarnak. Nem számít, hogy hányan vesznek el. Csak a hatalmi örület számít, mert az talán többet ér, mint maga a pénz.

Másnap bement a városba, és útközben összefutott Róth Ottóval, aki ügyvédként praktizált és a helyi szociáldemokrata párt titkára volt. Ismerte az ügyvéd urat, akinek a fodrászszalon mellett volt az irodája. Sváb származású volt az ügyvéd úr.

Amikor bement a szalonba beretváltatni, vagy haját vágatni, mindig szóba hozta...

– „Mi svábok tartsunk össze legalább!” – volt a szava járása. Péter apja ilyenkor tüntetően körülnézett, hogy kire értette az ügyvéd úr a svábokat?

– Ottó úr, mi inkább maradnánk elászi németek vagy magyarok – ha nem baj!

– Nem baj! Nem baj! – csak maguk olyan, jó sváb embereknek néznek ki.

– Beszéljük a nyelvet, megtartottuk a szokásokat is. Itt él a családunk már hétszáz éve – inkább magyarok vagyunk, mint németek.

Aztán megberetváltta az Ottó urat, és zsebre vágta a fizetséget. Ezzel el is volt intézve a nemzetiségi hovatartozás kérdése.

Ottó úr megismerte Pétert és már messziről megemelte a kalapját, majd eléje lépett. Érdeklődött a felkötött karja és a sebesülése iránt. Láthatóan kíváncsi volt a részletekre is. Péter röviden elmondta a sebesülése körülményeit. Közben eszébe jutott a barátja Jóska. Meg kéne látogatni! Ez meg itt szóval tart mikor dolgom lenne.

– Hová siet Péter?

– Le kell adnom a papírjaimat, mert tartalékállományba helyeztek. — valami munkát jó lenne találnom...

– Milyen munkára gondolt?

– Kőműves munka volna jó. – de az már nincs. A vállam miatt, meg amúgy sem tudnék dolgozni, úgyhogy bármilyen munkát elfogadnék, amivel pénzt lehet keresni.

– Jöjjön, adok egy ajánlót. Néhány házra voltak az irodájától így aztán Péter elkísérte. Az ügyvéd meg is írta rögtön az ajánlót.

– Köszönöm Róth úr!

– Nincs mit, mi sváb emberek tartsunk össze! Majd meghálálja alkalomadtán! Péter elmosolyodott.

– Menjen be a városházára, keresse meg a Krepsz Ivánt, adja neki az ajánlót.

– Ismerem a Krepsz urat, ő adott össze bennünket tizenhatban.

Péter leadta a katonai iratait, aztán megkereste a Krepsz urat, aki szívélyesen fogadta.

– A Róth úr küldött önhöz, és nyújtotta felé az ajánlólevelet. Krepsz Iván akkurátusan feltette a szemüvegét, és lassan olvasta az ajánlót, közben hangosan hümmögött magában.

– Látom, kétszer is kapott vitézségi érmet. – Gratulálok!

Sajnos csak egy munkahely van, ami nemrégén szabadult fel, mert meghalt a Smotzer bácsi, a hivatalsegéd. Ha elvállalja, akkor akár holnaptól jöhet is.

– Kőműves, meg katona voltam. – nem dolgoztam én sosem hivatalban.

– Beletanul hamar, ne fájjon a feje miatta!

Odahaza aztán boldogan újságolta.

– Van munkám Juliska! A pénz az nem sok, de az urakon kívül, másnak sincs sok. Beosztjuk valahogy, ami van – és lesz majd jobb is – csak legyen rendes munkám, és gyógyuljon meg a karom. Nem ez a vasaltnadrágos munka kell nekem, hanem rendes kőművesmunka.

– Juliskám el kéne mennem a hét végén Zentára. Meglátogatnám a kórházban Jóskát. Meg kellene kérdezni a vasúton, hogy mikor van vonatom arrafelé, és mikor tudnék visszajönni.

Péter szombaton kiment az állomásra. Még kora reggel volt, éppen csak világosodott. Az éjszaka lehullott az első hó is. Nem járt előtte senki, így a nehéz bőrcsizma talpa, csikorogva és ropogva, hagyta maga mögött az első lábnyomokat a friss hóban.

A vonaton hideg volt, és az ablakokat belül vastag dér borította. Nem volt kedve leülni, inkább állt a fülke előtti folyosón. Tenyerével tisztogatta és melegítette az ablakot, amin, kéttenyérszerű helyen, a jégvirágok között, már kilátott a behavazott bánati tájra. Zentáig még legalább másfél óra, és a vonat is csak döcögött. Bajtársaira gondolt, akik valahol a lövészárokból töltik megint a karácsonyt.

Juliska csomagolt házi lekvárt, és friss kenyeret, amit ő sült, és Péter is rakott a kis csomagba két pakli Trebigne szivarkát a barátjának. Úgy is az lesz az első dolga, hogy megkérdezze – füstölni valót hoztál- é?

Zentán nem volt ismerős, így aztán egy apácától kérdezte, merre találja a katonai kórházat. Szívélyesen útba igazította az apáca. A kórházban egy nővérnél érdeklődött...

– Schlepp Jóska bajtársamat keresem.

– A Jankovich doktort keresse, ő tud magának segíteni.

Mászkált és kérdezősködött a folyosókon, hogy merre találja a Jankovich doktort. Aztán végre egy nővér útba igazította, hogy a doktor úr éppen a műtőben van.

Fél óra múltán aztán jött a doktor.

– Schlepp Jóskát keresném, doktor úr! – azt mondta a nővér, hogy magánál érdeklődjek.

– Rokona a Schlepp úrnak?

– Nem kérem – a bajtársa voltam a fronton.

– Két napja, hogy meghalt. Küldtünk sürgőnyt a családnak, de senki nem jelentkezett.

– Testvére nem volt, az apját meg az anyját megölték a csetnikek, még tizenhatban.

Az orvos tekintete a csetnik szóra sötétre váltott. Szerb nemzetiségű volt a doktor. Péter folytatta...

– Kirabolták az üzletüket, és megölték mindkét szülőjét, csak egy idős szomszédjuk van, akikkel a család jóban volt, de szegény sorban vannak azok is.

– Sajnálom! – válaszolt a doktor. Elviszi és eltemetteti a barátját?

– Elvinném, de nem tudnám kifizetni a temetését, mert magam is sebesült vagyok. Munkát ugyan találtam, de még fizetséget nem kaptam, és örülök, ha a családnak jut enni.

– Akkor közös sírba kerül, mint a többiek...

– Mondja doktor, vannak itt sebesültek Isonzóból?

– A hatos kórteremben hárman is.

– Köszönöm, doktor!

Megkereste a hatos kórtermet, majd beköszönt az ajtón.

– Jó napot, bajtársak! Ki van itt maguk közül Isonzóból?

– Én – nyöszörgött halkán egy beteg az ajtó mellett balra, mindjárt az első ágyon.

– Még ketten vannak itt rajtam kívül, de azok van, hogy félrebeszélnek a láztól.

– Hogy hívják magát?

– Kese Horváth József!

– A barátomnak, Schlepp Jóskának hoztam ezt a csomagot, de meghalt, mire ideértem. Haza nem viszem! Van benne friss házi kenyér, házi lekvár, meg két pakli szivarka. Osszák el maguk között.

– Köszönjük, bajtárs, megosztozunk rajta igazságosan.

Péter elbúcsúzott, és a következő vonattal hazaindult. Hosszabbnak tűnt az út visszafelé, és fájdalmasnak. Most, hogy a barátja már fentről nézi a világot. Figyeli, hogyan ölik egymást az emberek, a semmiért, vagy valami képzelt dicsőségért.

Az első fagyok zúzmarával lepték be a földet, megkeményítették, és deres csomókká dermedtették a fűvet. Az emberek fájdalmát pedig lassan belepte a december végi vastag hó. Fogcsikorgató hideg jött, ami a lelkeket is megfagyasztotta.

Péter bejárt a hivatalba dolgozni, és sok új ismerőse lett, akik között volt, akit becsült, és volt, akin csak átnézett. Új barátokra nemigen tett szert, legalábbis olyanokra nem, mint a Schlepp Jóska – akivel megoszthatta örömét, bánatát.

Egyre rosszabb hírek jöttek a frontokról is, mert egyre több ember veszett oda, és került idegen hatalom alá a magyar föld. Már mindenki belefáradt a háborúzásba, és a vérontásba.

Így jött el tizenhét tavasza, majd gyorsan beköszöntött a nyár is. A nyárral és a napsütéssel együtt, Irénke is meglátta a napvilágot. Péter fiút várt volna, de aztán viccesen megjegyezte.

– Három nő mellett micsoda jó dolgom lesz.

Péter testvérei kirepültek a családból, Ferikéből Ferenc lett, és Nándikából Nándor. Nándi Budapestre ment, munka és megélhetés reményében, Feri Hatzfeldbe (Zsombolyára) költözött.

Emmának hívták a gazdag szerb lányt, akinek udvarolt. Aztán Feri megnősült és az apósa támogatta a kárpitos vállalkozását. Hamarosan szép kis üzemet

építettek. Nem volt sok új munka, azért mindig akadt annyi, hogy szépen megéltek. Az emberek új bútor helyett inkább átkárpitoztatták a régieket.

A háborúskodás is a végéhez közeledett. Szeptemberben-Párizsban megalakult a Román Egység Nemzeti Tanácsa Take Ionescu elnökletével, amelyet októberben Franciaország, majd az Egyesült Államok után, Nagy-Britannia és Olaszország Kormánya is elismert az oláh nép érdekeinek képviselőjeként. Szeptemberben Bulgária fegyverszünetet kötött az Antant hatalmakkal. Októberben a Román Nemzeti Párt Végrehajtó Bizottsága Erdély ideiglenes vezető szervének nevezve magát — bejelentette: „Az erdélyi oláhok szándéka, hogy a szabad népek sorába lépjenek”.

Tizennyolc októberére aztán a Monarchia gyakorlatilag összeomlott. Budapesten a katonák őszirózsát tűznek a sapkájukra, és az a József főherceg, aki gáztámadást rendelt el az olasz hadsereggel szemben Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké.

Károlyi Mihály küldöttsége Belgrádban az Antant főparancsnokával, Franchet d'Esperey-vel új fegyverszüneti szerződést írt alá, melyben a Nagyszamos felső folyásától Marosvásárhelyig, a Maros mentén a Tiszáig katonailag ki kellett ürítenie a területet. Novemberben aztán az oláh hadsereg bevonult Bukovinába.

Aradon Jászi Oszkár vezette küldöttség önkormányzatot kínálva eredménytelenül tárgyalt az önállóságot kívánó Vasile Goldissal és Juliu Maniuval.

Közben a Tölgyesi, majd az Ojtozi-szoroson át kisebb oláh katonai egységek szivárogtak be, és november közepére megszállták Csíkszentmártont és Csernovitzot. November végére, amikor a bukovinai oláh nemzeti tanács elhatározta, hogy a harminc százalékban oláhok lakta bukovinai székelyföldet egyesítik Romániával, a Károlyi-kormány további tiszti és legénységi leszerelést rendelt el, és fegyvereket adott át a szerveződő oláh nemzetőrségnek. Különvonatokat biztosított a gyulafehérvári nemzetgyűlésükre, melyen kimondták Erdély egyesülését Romániával. A románok ígéretet tettek, hogy az együtt lakó nemzetiségek „teljes nemzeti szabadságot” kapnak, az oktatás, a közigazgatás területén, és az igazságszolgáltatás saját anyanyelvükön történhet. Tisztviselőik pedig számarányuknak megfelelő képviseleti jogot kapnak. Nagyszebeni székhellyel Juliu Maniu elnökletével létrehozták saját kormányzótanácsukat a Consiliu Dirigent, amely 1920 – ig létezett.

A magyar kormány úgy döntött az erdélyi és a bánáti emberek sorsáról, mintha kártyán vesztette volna el őket.

Ilyen körülmények között zajlott az élet Freidorfban is. Péter lassan beletanult a hivatali munkába. A beszédtema barátok és ismerősök között az ország sorsáról szólt.

Egy napon aztán megkereste a Róth Ottó.

– Péter most meghálálhatja a segítségemet, ha gondolja.

– Aztán hogyan ügyvéd úr?

– Freidorf német nemzetiségű falu – magát ott ismeri mindenki. Beszélni kellene az emberekkel, hogy a fejünk felett elkótyavetyélik a hazánkat, ha nem teszünk ellene semmit. A politikusainkat nem érdekli a mi sorsunk, csak a hatalom és a császári kegy megtartása fontos nekik.

– Péter csak úgy tudjuk megmenteni a hazánkat, ha minél többen mellénk állnak. Jó sváb ember maga is. Össze kell fognunk.

– Nem vagyok én sváb, tudja maga jól! – és a falut sem svábok lakják, hanem szászok. Akik, már inkább magyarok, mint németek.

– De segítek magának! — csak azért, mert tudom, hogy Freidorfban senki nem akar oláh lenni.

Temesváron is katonai tanácsok alakultak, külön-külön román, magyar, német és szerb tagokkal. Vitatkoztak, kiabáltak, mert nem lehetett tudni, hogy a város, illetve a Bánság melyik létező, avagy jövőbeni államhoz fog kerülni.

Róthék távlati terve az volt, hogy a majdan létrejövő, szövetségi és demokratikus alapokon nyugvó Magyarország részére átmentsék a Bánságot, a maga tervezett kantonális rendszerével. A nemzetiségek békés együttélésének iskolapéldája lehetett volna. Károlyi a Magyarországi Német Nemzeti Tanács képviselőjével, Junker Johannal közösen kidolgozott egy autonómián alapuló rendszert a Bánság számára. Mindez szervesen kapcsolódott volna egy, a „Dunai Országok Föderációja” nevet viselő szuper államhoz.

Aztán megalakult a Bánsági Néptanács, amiben csak a románok nem vettek részt, mert ők továbbra is várták Bukarest, és a Román Nemzeti Tanács utasításait. Bukarestben viszont mindenki részeg volt, mert előre ittak Erdély és a magyarok bőrére.

Péternek nem volt nehéz dolga meggyőzni a falu lakóit. Hiszen azok dolgos népek voltak, akik semmiképpen nem akartak Oláhország polgárai lenni. 1918 október 30-án Róth Ottó a szociáldemokrata párt, és a helyi sváb közösség oszlopos tagja a Temesvári polgármesteri hivatal erkélyéről kikiáltotta a Bánáti Köztársaságot, melynek elnöke ő lett. A katonai parancsnoka pedig az a bizonyos Bartha Albert vezérkari alezredes lett, aki később kétszer is hadügyminiszter volt a magyar kormányban.

Hatalmas lendülettel kezdték el a munkát.

Juliska féltette Pétert, hogy ennyire belemerült a politizálásba, és próbálta óvni őt ettől, de nem lehetett.

– A gyermekeink jövője a tét! Azért harcoltam, hogy a végén aztán semmivé legyen minden érték, ami ebben a földben és népben van?– mondta dühösen.

Bánáti Köztársaság lakossága több mint másfélmillió volt. Egyharmaduk román huszonöt százalékuk német, húsz százalék szerb, talán tizenhat százalék magyar, a többi pedig egyéb nemzet. Gazdaságilag tökéletesen életképes terület. Fejlett ipara, kiváló termőföldje, szakképzett, és két-három nyelvet folyékonyan beszélő munkaerővel. Jól védhető természetes határokkal Maros, Tisza, Duna, illetve a Temes-Cserna völgye. Területe huszonkilencezer négyzetkilométer. Ha mai szemmel nézzük a dolgokat, mind területi, mind pedig lakossági szempontból, az európai rangsorban a negyvenöt állam közül ma a harmincnegyedik lehetne. Terület szempontjából Belgium és Albánia, lakosság szempontjából pedig Szlovénia és Észtország lakossága között állna. Ha békén hagyják ezt a kis köztársaságot, akkor mára a belga, vagy szlovén életszínvonalon élhetnének itt az emberek, nem nyomorban, és nincstelenségben.

Péter, és Róth Ottó álmai is szertefoszlottak. A nagypolitika beleköpött a bánági levesbe, és november közepén, a nemzetközi egyezmények és undorító katonai alkuk következményeként a Bánságba szerb, román és francia csapatok vonultak be, szétrúgták a jóformán meg sem alakult köztársaságot, majd jó fél év múlva kétharmad, egyharmad arányban Románia és Szerbia osztottak a területén, és lakosságán. Csak két település Kiszombor és Kübekháza térsége maradt az anyaországnál.

Bánáti Köztársaság emlékére

Duna –Tisza – Maros, erős karjai ölelték őt,
Erdély hegyei óvták a földjét, s a legelőt.
Temesvár hangja hívta a többnyelvű
nemzetet, de csak német és magyar védte
a reménytelen helyzetet.

A szabadság szószólói taposták földedet,
Francia csizmákkal gyalázták népedet.
Román és szerb a koncon hadakozott, míg
végül az Antant adakozott.

Osztották vidáman, mert nem a sajátjukat

adták, másét osztották az ebadták.

Uszították egymásra a békés népeket,
miközben a gyűlölet magjával vetették be
a földeket.

Békétlenség terem, azóta is rajta,
s nem leli ott helyét, a német és magyar fajta.
Siratjuk Erdélyt, a kizsákmányolt hegyeket.
De szó nélkül veszni hagytuk a legjobb földeket.

Révai és Bartók szülőföldjét, Nagyszentmiklósi
bölcsőjét, Heim Pálnak gyökereit, Hermann Lipót
festményeit. Értékeit -e hazának- mit büszkén
emlegetünk, de érte, soha, semmit, nem tettünk!

Itt született Funár is, ki Kolozsvárt évekig alázta.
Tisztességes, Bánsági román ősei emlékét gyalázva.
A Köztársaság elveszett örökre, és a hűség
lelkeket a föld már rég befedte. Testüket
szántásba forgatta román és szerb eke.

A függetlenség reménye a 24. napon elveszett!

Pétert menesztették a hivatalból. Alkalmi munkákból látta el a családot. A következő évek keserves megpróbáltatásokkal teltek. Ezerkilencszázhusz áprilisában a Bánsági svábok és szászok még megpróbálkoztak a lehetetlennel. Írtak egy levelet a Párizsi békekonferenciának, amiben ismételten felvetik a Bánáti Köztársaság újjáalakításának gondolatát. Ezúttal Bácskával is kibővítve. A levél melléklete részletesen tartalmazta a tervezett közigazgatási elképzeléseket, Svájci kantonális mintára.

Ha valaki esetleg nem tudná, hogy mi lett a levél eredménye – és véletlenül a Bánságban jár – nézze meg, hogy milyen zászlókat lenget a szél.

Ezerkilencszázhusztól „rendelet törvényekkel” kormányozták Oláhországot, minden alkalmazottat állásvesztés terhe mellett hűségesküre, majd az oláh nyelv kizárólagos használatára köteleztek. A hivatalokban kimondott magyar szóért botbüntetés járt! Pétert már nem kötelezte hűségeskü, mert neki útilaput kötöttek a talpára. Beszélte a románt, de a szociáldemokrata pártban vállalt szerepe miatt mennie kellett. Ezerkilencszázhuszonnégy nyaráig Erdélyből és a Bánátból Magyarországra közel kétszázezer fő menekült, többségük értelmiségi és hivatalnok. A Bánáti toborzóirodák, amelyeket a román állam tartott fenn és üzemeltetett, aljas módon magyarok és németek ezreit vándoroltatták ki Amerikába, úgy, hogy még hasznot is húztak belőle. Így a nemzetiségek létszáma rohamosan csökkent. Helyükre, sokszor erőszakkal románokat telepítettek. A gazdasági fejlődés motorja a bánáti és erdélyi ipari központokban volt. A mezőgazdaságot, amely a lakosság többségét foglalkoztatta, tönkretették. A nagy- és középbirtokot felszámoló földosztást követően a román parasztnak juttatott kisbirtokokon – a szakszerűtlenül folytatott gazdálkodás miatt – a mezőgazdaság nem tudott megfelelő mennyiségű élelmiszert termelni. Tatarburanban és az ország több pontján az éhség miatti parasztfelkeléseket a román hadsereg leverte. Péter ebben az időben kisebb kőművesmunkákból tartotta fenn a családot. A két lány mellé huszonnégyben megszületett a harmadik lány is, Emilia. Etelka már iskolába járt, és az új állampolgársági törvény szerint „Rumén” állampolgárnak nyilvánították. A gyerekek csak „Rumén” iskolába járhattak, és a tanárok kiemelt pótlékot kaptak a „Ruménség” népi értékeinek megőrzéséért. Megkezdték az iskolaköteles gyermekek névelemzését. A magyar, valamint a német nemzetiségű tanulókat oláhoknak nyilvánították. – Jövőre te is iskolás leszel – mondta Péter Irénkének, aki minden reggel együtt készülődött a nővérével. Már volt kistáskája, és piros-kék színes ceruzákat is kapott ajándékba, amivel rajzolgatott a kiolvasott újságokra. Péter közben megbízást kapott egy új ház építésére Freidorfbán. Nem messze a Weissmüllerék régi házától, akik már kilencszáznégyben kivándoroltak Amerikába. A gyerekükből a kis Johannból Johnny lett. A Johnny gyerek huszonnégyben, aztán szinte minden úszószámában elnyerte az olimpiai bajnoki címet. Büszke is volt a kis falu a híres szülőttjére. Később már nem annyira, amikor filmekben, – sok pénzért – fákön ugrálva ordítozott. Az öreg németeknek ez nem nagyon tetszett, hogy bohócot csinál magából a gyerek. Azért néhányan csak bementek Temesvárra a moziba, megnézni ezt a „sváb Tarzant.” Péter végül megállapodott Franz Büchlerrel, hogy szeptemberben költözhetnek is a házukba. Segédek után kellett nézni, mert ezt a munkát egyedül már nem lehet csinálni. Mindenki csak tengette az életét munka híján, így aztán gyorsan talált megbízható segédeket és kőműveseket is. A ház épült, és az elszámolásokkal sem volt gond. Még csak a falak álltak, amikor újabb megbízást kapott. Péter lovakat vett, és kocsikat, a téglát és a faanyagszállításához.

A Hofgärtner téglagyártól pedig vagonszám rendelte a téglát az új munkákhoz. Egyik munka után jött a másik. Egész utcákat épített Freidorfban. A kis falu házai már szinte összeértek a temesvári épületekkel. A lányokat kivette a rumén iskolából és átíratta őket a Notre Dame apácák leánynevelő-intézetébe, ahol francia nyelvet is oktattak. Így a lányok a német, a magyar, és a román nyelv mellett a franciát is elsajátították.

Sok év nélkülözés után, úgy tűnt, hogy jóra fordult az életük. Huszonhatban megszületett Ferike, és Péterrel madarat lehetett volna fogatni. Az öröm azonban nem tartott sokáig, mert a spanyolnátha alattomosan mutálódott vírusa fel- felütötte a fejét, és Ferike gyenge kis testét, néhány hónap múlva magával rántotta a gyilkos kór. Huszonhétben jött még egy kisfiú, Józsika. De az örömnél újból bánat lett a vége. Hiába volt a pénz, és hiába voltak orvosok a legyengült szervezetét a láz és tüdőgyulladás felőrölte. Péter és Juliska bánata határtalan volt.

– Lehet még gyerekünk! – vigasztalta sírva a férjét Juliska.

Két év elteltével huszonkilencben még egy fiúval, Gyurkával ajándékozta meg őket a sors. A szélőtől is óvták és vigyázták minden mozdulatát. Szerencsére szépen fejlődött a gyerek és a betegségek is elkerülték.

Repültek az évek, a kisfiú már szépen beszélt németül, amikor beíraták egy román magánóvodába, hogy szokja a gyerekek közösségét is, és tanulja meg a román nyelvet is.

Román óvodában

A huszonötben elfogadott új magánoktatási törvény értelmében az oktatás nyelvét mindig az határozta meg, hogy milyen származású szülők gyermekei járnak az adott intézménybe. Ahová román származású szülők gyermekei jártak, az román lett. Más esetben a tannyelvet az iskolafenntartó volt jogosult meghatározni. Ezekbe az iskolákba, óvodákba azonban csak olyan gyerekek kerülhettek, akinek a nemzetisége megegyezett az iskola nyelvével.

német iskolában

Tanuljanak a gyerekek nyelveket, szakmát, csak úgy boldogulhatnak az életben, mondta Péter. Sokba kerülnek a magániskolák, de amíg tudom fizetni, addig tanuljatok. Péter dolgozott, és volt is miből fizetnie a négy gyerek taníttatását. A gyerekektől viszont el is várta, hogy jól teljesítsenek. Német szokás szerint szigorúan fogta a lányokat, de a fiával sem kivételezett. A fiát román óvodába íratta.

–Tanuld meg ezt a rumén nyelvet te is, ha már így alakult az életünk. Károd nem lesz belőle, hogy hasznod lesz-e? – azt nem tudom. Mindenesetre ezeké lett a hazánk.

Néhány békés év után, aztán színre lépett a Szent Mihály Arkangyal Légio, egyszerűbben a Legionárius mozgalom . Az európai fasizmus román változata, és a legnagyobb fasiszta mozgalom Kelet-Európában. A görögkeleti ortodox vallás nyelvén beszéltek és írtak. Kereszttel vonultak és revolverrel hadakoztak. Imádkoztak és fenyegetőztek, gyilkoltak, és gyilkolták őket. Vezérük a Íási születésű magyarul (Jászvásári) Corneliu Zelea Codreanu Akit csak kapitánynak hívtak . Még huszonkilencben, azzal hívott harcba mindenkit, hogy ” Kivontuk a kardot! „ Már nem csak a zsidók ellen, hanem a többpártrendszer , a politikusok , és a nemzetiségek ellen is harcot hirdetett.

„A nemzet lelke egységes, nem lehet határokkal szétszabdalni, és úgy folyik a Dnyesztertől a Tiszáig, ahogy a víz a föld alatt a mélyben. Nincs testvérharc, csak egység és harmónia” A román nemzeti megújulási mozgalomról kezdetben még élcelődtek, és a Légio miszticizmusát nevetségesnek tartották. De aztán elkomorodtak, mert egyre több tagja lett. A légio szervezetének kiépítése szélcsendben indult, aztán csatáról csatára terebélyesedett, és egyre több vihart kavart. A Légio alapsejtje a fészek, ez Codreanu pontos meghatározása szerint „egy csoport, amely 3–13 emberből áll – egy főnök parancsnoksága alatt. Nálunk nincsenek „tagok”, külön egyének. Csak fészek létezik. Az egyén be van tagolva a fészekbe. A legionárius szervezet nem

tagokból áll, hanem fészkekből.” Ez a rendszer lényegében nem sokat változott kezdettől máig. A fasiszta mozgalmak ma is így működnek. Országtól, nemzettől függetlenül. Figyelj az intő jelekre!

Románia elvileg jogállam volt, de korrupt. Csakhogy az erdélyi magyarságnak, éppen a korrupció volt a kisebbségi jogok egyetlen védője. A vasgárda tagjai beszivárogtak az államigazgatásba, a rendőrségbe, a titkosszolgálatokba, és a hadseregbe. Szóval mindenhová ahonnan a céljaik megvalósítását előbbre tudták mozdítani.

Péter munka után mindig megállt egy fröccsre, nem többre, csak egyre, hogy szomját oltsa a hideg szénsavas itallal. A ló is tudta, hogy meg kell állni. Már messziről megismerhette az épületet, mert horkantott egyet, és odafordította a kocsit a szemközti árokpart mellé. Kapott egy vödör friss vizet, amíg Péter a söntésben ült, és itta a fröccsét.

Most valami miatt, a deres pohár oldalára az ujjával kis szívet rajzolt. Majd zavarba jött, és gyorsan markába fogta, nehogy valaki észrevegye, hogy elérzékenyült.

Még mindig nem tudott civil lenni. Lehet, hogy már sosem lesz az? Doberdó, Isonzó... Csak néhányan jöttek haza a századból.

Fogta a hideg poharat, ami szinte elveszett hatalmas markában. Majd fordított egyet rajta, és a kis szív páracseppenként beleivódott kérges tenyerébe.

Eszébe jutott az öreg Friedrich, akinél a szakmát tanulta. Viccelődött vele a mester sokszor:

– Festőnek kellene tanulnod nem kőművesnek. – létra nélkül is eléred a mennyezetet.

Aztán jött a háború és Péter a kőműveskalapácsot kardra cserélte, most meg visszacserélte a kardot kőműveskalapácsra. Úgy látszik, ilyen cserebere az élet. Morfondírozott magában, és lassan kortyolta a fröccsöt. Szerette amint szénsav milliónyi buborékjából a gáz, az orrán keresztül csiklandozva távozik.

Egy férfi lépett be, de az ajtókilincset, a délután feltámadt viharos szél kirántotta a kezéből, és az üveges ajtót nagy durranással a falnak csapta. A régen meszelt fallal a kilincs már sokszor találkozhatott, mert a hiányzó vakolatba pont belepasszolt. Amikor új vendég jött, a friss levegő felborzolta az olajos fűrészpor illatot, amivel a söntés padlóját tisztították.

– Csukja már be jóember, kihűl a kocsma! – szólt rá a pult mögött álló zsíros képű vendéglős.

A férfi a kabátját felakasztotta a fogasra, mogorván beköszönt a terembe, azután letelepedett Péter asztalánál lévő egyik székre. Arcbőrét pirosra csípte a szél. Tenyerét összedörzsölve próbálta melegíteni elgémberedett ujjait. Ezt követően rendelt egy cujkát, és egy forralt bort ploesti román akcentussal. Péter látásból ismerte a férfit. Párszor találkozott már vele a söntésben.

Szabad volt az asztalok többsége, mégis mellé telepedett. Néhány évvel fiatalabb lehetett nála.

–Mikor takarodtok el innen? Szólalt meg váratlanul az asztaltársa románul.

Péter nem szólt vissza a kötekedőnek. Nem szerette az ilyen embereket, főleg nem a kocsmában. Már ment is volna. De az nem hagyta annyiban.

– Neked beszélek te bűdös bozgor!

– Az én családom itt él évszázadok óta. Azt nem tudom, hogy te mit keresel itt?

Felállt és elindult a pult felé, hogy kifizesse a fröccsöt, amikor a sötét tekintetű román rácsapott tenyérrel a hátára egy jó nagyot. Az ütéstől a pohár alján lévő italt magára lötytyintette.

Péter nem volt ideges természetű. – miért is lett volna? A fronton megtanulta szuronyrohamnál, csak hideg fejjel lehet ölni, mert akit az indulatai vezéreltek a harc hevében, az általában ott maradt a csatamezőn.

Lassan megfordult, és szájon vágta a románt, aki két asztalt is feldöntött székestől. A sötét tekintetű arca vörösre vált, az orrából és a szájából ömlő vértől.

– Akkor ezt megbeszéltük! Letörölte a ruhájáról a ráfröccsent bort, majd a pultra dobta a kocsmárosnak járó pénzt, aztán kiballagott a kocsihoz. Fellépett a bakra majd rántott egyet a száron.

– Ge! A ló csak németül értett, és nem is hallgatott más szóra. Így aztán jókat mosolygott rajta, amikor valamelyik embere néha arrébb akart állni a kocsival.

Az öreg ló, amúgy is tudta, hogy menni kell, ha a gazda megrántja egy kicsit a szarát. Azért mindig megvárta, hogy mondják is neki, „Ge” – az a biztos.

Péter nem mesélte el a történeteket a feleségének. Minek nyugtalanítsa ilyen dolgokkal, van elég gondja a négy gyerekkel.

Eltelt pár nap, és sötétedett már, mikor munkából ment hazafelé. Lassan ballagott a ló a kocsival, de nem nógatta a jószágot.

– Elfáradtál te is? –jól van, mindjárt otthon vagyunk.

A következő nap járt már a fejében, hogy milyen munkák jönnek sorba, és az embereknek hogyan ossza el a feladatokat, hogy egyformán jusson mindenkinek munka, és pihenés is. Nem szerette a kapkodást, abból mindig csak baj volt.

A csendes szürkületben, a lópatkók ütemes dobogásán áthatolva, egy ismerős fémes hang ütötte meg a fülét, pont olyan, mint amikor előre tolják a puskazávárt. Milliószer hallotta ezt a hangot, ez soha nem fog kitörlődni az agyából. Elfeküdt a bakon és nagyot rántott a száron. Már hallotta is a

dörrenést és a feje mellett süvítő golyót, ami a bak fémllemezzel borított háttámláján gellert kapott.

– Ge! – Ge! És az okos ló vágtatott hazáig a kocsival.

– Mi történt Péter? Nem szoktad így hajszozni a lovat. – jött elé a felesége.

– Menjél be a házba, majd ott megbeszéljük!

Az udvarban volt már, és a fejében cikáztak a gondolatok. Csak nyugodtan, csak nyugodtan, csitítgatta magát. Majd kinyitotta a padlásfeljárót és a padláson a gyufa lángjánál, kereste a zöldre festett súlyos faládát, amibe a ruháit, a kardját, egy bajonettet, kis fém dobozba a kitüntetéseit, tartotta. Fehér ruhába csavarva egy Frommer Stop pisztolyt rakott el, amit még az olasz fronton csereberélt egy katonával, mielőtt még szélnek eresztették őket. A ládát megtalálta, és már nem kellett a gyufa lángja sem. Tudta mindennek a helyét. Ott volt, ahogy tíz éve elrakta. A láda összeszáradt deszkáin keresztül vastag por rakódott a ruháira, de az most nem fontos, most a fegyvert kell megtalálni. Tapogatta a kabátot, és érezte a kemény vasat a zseben keresztül. Megnyugodott, kivette a rongyba tekert fegyvert a zsebből, és visszahajtotta a láda fedelét. Még tizenkettőben cserélték le a régi pisztolyát erre az új típusú magyar gyártmányú fegyverre, pontos megbízható darab volt.

– Az meg mi a kezedben? – kérdezett rá Juliska a konyhában, aki éppen a vacsoráját melegítette.

– Fegyver! – válaszolta Péter. Lesből rám lőttek mikor hazafelé jöttem. Az a ploesti vasgárdás lehetett, akit a kocsmában jó modorra tanítottam, valamelyik nap.

– Nem mert szemtől szemben kiállni. – sunyin támadott az egyik utcasarokról. Még löni sem tud a szerencsétlen. A században, egy hét fogdát kapott volna az ilyen.

– Miért nem mondtad el nekem, hogy mi történt a héten?

– Nem akartalak feleslegesen ilyen semmiséggel idegesíteni.

– Neked ez semmiség?

– Jól van, na, majd holnap bemegyek a rendőrségre.

– Itt a pisztoly, ha rossz szándékkal jönne valaki...

– Nekem ne hagyd itt! – mert használni úgysem tudom, és ha tudnám, sem lőnék vele.

Juliska kihúzta az asztalfiókot és elővett egy kifent bajonettet, aminek már nem működött a puskacsőre való zárja, de a konyhában kiváló munkaeszköz volt. Tyúknak, libának egy nyisszantással vitte a nyakát.

– Ezzel tudok bánni! – ne félts bennünket!

Péter másnap elindította az embereket a munkába, ő meg elment a rendőrségre. Az épület előtt, a sötét tekintetű románt vélte felismerni, aki éppen egy rendőrrel beszélgetett. Közelebb érve látta, hogy a szája még mindig fel van dagadva, és elől hiányzott két foga. Az orrán keresztben, egy barna ragasztószalag éktelenkedett. A kapu mellett állt a két ember, és románul beszélgettek. Péter bement közöttük, azért illendőségből rájuk köszönt.

– Bună ziua !

Felment az emeletre, ahol a bejelentéseket kell megtenni. Egy fiatal román hadnagy fogadta, akinek elmondta a történetet a kocsmától a lövésig.

– Gyanakszik valakire?

– Igen, itt beszélget a kapussal a bejárat előtt.

– A hadnagy kiszólt az ajtón, hogy kísérik fel azt az embert az utcáról.

Jött a román, és vele együtt a kapuban beszélgető rendőr is, akikkel a hadnagy átment egy másik szobába.

– Maga itt várjon! – szólt Péterhez.

Dolgozni kellene, nem itt lopnom a napot ezekkel – bosszankodott magában. Lassan múlt az idő, és Péter nyugtalanul nézegette a falon lévő órát. Fél órája beszélgettek már a szomszéd szobában. A csukott ajtón keresztül csak az írógép hangja és beszédfoszlány hallatszott át. Sokat nem értett belőle, mert a román még nehezen beszélt a feldagadt szájával. Aztán a sötét tekintetű egyenruhás elment.

A hadnagy leült az asztalához, és egy darabig a szemével fürkészte, mintha látna rajta valamit, ami nem oda való.

– Most még elmehet! – de meg ne lássam itt többet! A román hazának nincs szüksége a maga fajtájára. Aztán előhozta a Bánáti Köztársaságot, a szociáldemokrata pártot.

– Maga a Róth Ottóval cimborált! – úgy hírlik. Budapestre menekült a gazember a Köztársaság felosztatásakor. – Tartja vele a kapcsolatot? – kérdezte a hadnagy.

– Nem tartom, hadnagy úr!

Aztán Péter nem szólt egy szót sem, csak hallgatta a gyalázkodást, majd felállt és elköszönt a hadnagytól. Családom van, mit tehetnék? Forrt benne a düh. Ha magam lennék, ennek a taknyos hadnagynak is kivertem volna a fogát, az biztos. Ide telepítették ezeket Ploestből meg Bukarestből békétlenséget szítani. Bánáti román sosem tenne ilyet, hogy kötözködjön az itt élőkkel. Az tudja, hogy itt együtt kell élni, együtt kell örülni és szenvedni, ha úgy hozza az élet. Sógorával, a Bulucával és annak a családjával sosem váltottak egy hangos szót sem. Sosem került szóba, hogy kié ez az ország. Mert egy ország azoké, akik ott élnek! Ha három nemzet él ott, akkor azé a háromé, és nem csak az

egyiké, vagy a másiké. De ezt a Bánátban tudja mindenki, hiszen beszélnek egymás nyelvét, temetik egymás halottait, örülnek egymás gyermekeinek. Ezek meg idejönnek – ki tudja minek – és köszöködnek. Innentől kezdve a postája felbontva érkezett, már gondot sem fordítottak arra, hogy óvatosan bontsák a leveleket. Néha nemcsak a borítékot, hanem a tartalmát is szakadtan kapták meg. Munka egyre kevesebb lett. A megrendelések lassan elkoptak, és a régi ismerősök is csak félve álltak szóba vele.

– Juliskám, van egy kis pénzünk a takarékbán, és úgy hírlík, hogy Lugoson most olcsó a telek. Veszek egyet, aztán ha felépítettem a házat, akkor elköltözzünk innen. Úgysem hagynak békén bennünket, amíg el nem megyünk.

– A fene essen beléjük...

2. Fejezet

Apám visszaemlékezései

Pajtás Julianna,(nagyanyám) Nehrer Péter,(nagyapám) Nehrer Emilia,(nagynéném) Nehrer György (apám)

Harminchatot írtunk, mikor apám nekiállt Lugoson a házunkat építeni. Szép nagy saroktelek, gyönyörű zöld fűvel. Nyolcszáz öles lehetett, és a baloldalát a Cserna-bora patak határolta. Nyár közepe táján keskeny kis csermelyként csordogált. (A patakot azóta már nagy betonelemekkel lefedték.) Kristálytisza vizében fenéig lelátott az ember. Mozdulatlanul ülve a parton, lehetett lesni a pöttyös pisztrángot, amint a folyással szemben úszva élelem után kutat a gömbölyű kövek között. Kora tavasszal és ősszel majdnem az árok tetejéig ért a víz, rohanó vad folyammá hívva a várost keresztűlszelő Temes folyóba ömlött. Apám a folyó bal partján „németlugoson” vásárolt telket, mert a jobb partot románok lakták, ezért azt „románlugosnak” hívták. De románon és németen kívül, szép számban laktak itt magyarok is. Makóról, és Temesvárról idetelepült zsidók, és Belgrádból jött szerbek is. A Bánság mindig is a népek olvasztótégelye volt kicsiben, mint ahogy a Kárpát-medence nagyban. Az itt élő népek között sosem volt vita, csak akkor ha, azt ide citálta valamely hatalomra vágyó Budapestről, Belgrádból, vagy Bukarestből. Béke volt itt sokáig, egyik éven a román, másik éven pedig német személy töltötte be bírói tisztséget.

Apámat hétvégenként elkísértem a munkába. Bár sokat segíteni én még nem tudtam, inkább csak láb alatt voltam. Néha kért egy-egy szerszámot, hogy vigyem oda neki. Közben jókat nevetett, ahogy válogattam a sok eszköz közül, amire szüksége volt. Mire tető került a házra, már tudtam, hogy a zenkli, az a függő ón, hosszú vékony zsinórral, és a hóbli, egy szélesebb habarcsfelhúzó kétkezes deszka, inkább mennyezetvakoláshoz használatos, a klocni egy tuskóból készült döngölő és, hogy a japáner, nem egy japán ember, hanem egy kétkerekű vaskordé, amit cement meg homok szállítására használtak az építkezésnél. Apám örült, ha ott vagyok vele, és boldogan válaszolt a sok kérdésekre, amiket gyerekként feltettem neki az építkezés kapcsán. Később már megengedte, hogy a fándlival, kis nyeles serpenyővel vizet locsoljak a falra. Eleinte, több víz fröccsent rám, mint ami a falon maradt, de aztán ellestem a mozdulatokat, hogyan kell csuklóból a falra teríteni a vizet, mint asztalra a terítőt —, hogy egy csepp se menjen veszendőbe. A víz érték volt még akkor is, ha a patakban volt elég belőle.

Közben a temesvári népiskolában tanultam a románt, ami gyorsan ragadt rám, mert Freidorfba is egyre több román család települt be... Vagy telepítettek be, a kivándorolt németek helyébe. Birtokba vették az üresen maradt házakat. Így aztán sok román gyerek zshiványkodott már a mi utcánkban is. A gyerek nem politizál, az focizik, meg golyózik, és gyümölcsöt lop a szomszédok fájáról. Nem mintha nekik nem lett volna, de a másé mindig finomabb...A családuk már csak négy főből állt, mert Etel és Irén nővéreim közben férjhez mentek. Apám rendesen kistafirozta mindegyiket, ahogy illik egy úriembernek. Jó iskolába jártak a lányok; németül, magyarul, franciául, és románul kiválóan beszélt mindegyik. Anyámtól pedig megtanulták, amit egy háziasszonynak tudni kell. Megvolt mindenük, ami egy kisasszonynak dukált, abban az időben. Etel kezét egy gazdag zsidó kereskedő fia a Johann Fleischmann kérte meg apámtól. A fiúnak jól menő cukrászüzeme volt, az ország több városában

pedig cukrászdái. Apám végül igent mondott a frigyre. Etel néném és az újdonsült sógorom, néhány hónap múltán aztán Bukarestbe költöztek.

Irén nénémet pedig egy német fiú kérte feleségül. Az apjának likörgyára volt Temesváron. A Windisch Rudi olyan termetű volt, mint apám: Szikár magas fiatalember, aki a harmincas éveinek a közepén járt, és úgy gondolta eljött az ideje a nősülésnek. Fogorvosként dolgozott a Rezső, ahogy a családban hívtuk. Jó állást kínáltak neki Bukarestben a királyi családnál, ahol szóba sem jöhetett más nemzetiségű orvos, csak német. Ferdinand Viktor Albert Meinrad von Hohenzollern-Sigmaringen; a német Hohenzollern-házból származott és hitt a németek erejében. Az I. világháborúban azonban valami miatt mégis az Antanthoz csatlakozott. Aztán a világháborút lezáró békeszerződések során Romániához csatolták Erdélyt, Bukovinát a Bánság egy részét és Besszarábiát, ezzel a román királyság területe megkétszereződött. 1922 októberében Ferdinándot Gyulafehérváron az ország királyává koronázták.

Harminchatban a királyi család fogorvosa lett a sógor. A munka miatt végül Rezső és Irén is Bukarestbe költözött. Közben meghalt Rezső anyja, az apja pedig valamilyen betegség következtében megvakult. A likörgyárat az öreg eladta, és ő is elköltözött Bukarestbe Irénékhez. Egy szép és tágas lakást béreltek a Serbán Voda úton, ahol hárman kényelmesen éltek, és még személyzet is segített a háztartás ellátásában.

Míg apám építette a Lugosi házat, nekem pedig amúgy is iskolaszünet volt, anyám kitalálta, hogy Mili nővéremmel elvisz bennünket Bukarestbe. Irénékhez mentünk, mert az ő lakásuk elég nagy volt ahhoz, hogy még három embert kényelmesen elhelyezzenek. Hosszú volt az út vonaton, Freidorftól Bukarestig, és fáradtan estünk be a lakásba a sok csomaggal.

Az indulás előtt három nappal anyám már sütött –főzött. Ilyent úgysem esznek abban a nagyvárosban! –mondta.

Meglepetésünkre Etel nővérem ott várt bennünket egy fotelban ülve, és szipogva.

– Mi baj van kislányom? – kérdezte anyám.

– Elváltunk! A Johann meg a családja kiköltözött Palesztinába. Megmondtam neki, hogy én nem megyek velük, akármilyen is lesz itt. Nekem itt a hazám, én nem akarok idegen országban lakni.

– Hogyan jött ez az egész dolog?

–Elkezdte a Vasgárda üldözni őket, felgyújtották néhány üzletüket és megfenyegették a Johann apjáékat is. Már lassan nem mertünk sehová menni, mert mindenhol megjegyzéseket tettek ránk. Nem vagyok én ehhez szokva Mama. Freidorfban ilyesmi sosem történhetett volna, hogy azt mondják; „zsidóknak itt nincs helye, takarodjatok!”

Eladtak mindent, amit csak lehetett összezsomagoltak, és hajóra rakták az összes mozdítható holmijukat. Gyorsan lezajlott a válóper is. Nem akartuk ezt, sem én, sem a Johann, de jobb volt így. Ő is új életet kezdhet, meg én is, ha úgy adódik.

– Áll a bál nálunk is gyerekek! Lugosra költözünk, mert apád szájon vágott egy vasgárdás románt a kocsmában. Pár nap múlva meg rálóttek az úton hazafelé. Mindegy ezeknek, hogy zsidó, magyar, vagy német... Ha nem az ő fajtájuk vagy, elüldöznek a hazádból.

Két hetet voltunk Bukarestben. Én kísérgettem a Rezső apját a fodrászhoz naponta, borotválkozni, és a trafikba szivarért. Tetszett ez a soknyelvű forgatag. Román szót alig lehetett hallani. Németül, magyarul, franciául beszélt szinte mindenki. Ismerkedtem a várossal, miközben sétálgattam a Rezső apjával.

Egyik este komor tekintettel lépett be az ajtón a sógorom egyik barátja–aki amúgy kiváló fogorvos volt– bajba került zsidó származása miatt. Egy fogtechnikai és fogászati labort vezetett, ami negyven főnek adott munkát. Dolgozott nála, orvos és technikus egyaránt. Nagyon jól menő fogászati vállalkozás volt. Bukarest egyik — ha nem a legjobb fogászata. Magyar, német és zsidó nemzetiségű alkalmazottakat foglalkoztatott.

A tehetősebb polgárok körében akkoriban nagy divatnak számított, hogy az egészséges fogaikat lecsiszoltatták, és arany koronát tetettek fel. Természetesen az első metszőfogaikra, hogy mindenki láthassa, hogy mennyire gazdagok.

Az aranyból fogyott bőven. A vasgárda szemét is szűrni kezdte, hogy a zsidó fogásznak jól megy a sora. Pedig ő senkit nem beszélt rá ilyen marhaságra, hogy aranyat tetessen a jó fogaira. Aztán a fasiszta párt szimpatizánsai zaklatni kezdték. Előbb csak szóban – "takarodj jidan". Később ablak betörésekkel, rongálásokkal, lopásokkal lehetetlenítették el a fogászati üzemet.

Végül azt a megoldást találták ki, hogy Rezső beszáll az üzletbe és a cégvezetést is átveszi, de csak papíron. Rezső ismerte a cég minden alkalmazottját, mivel neki, illetve rajta keresztül a királyi családnak is sokat dolgoztak. Az emberek féltették a munkájukat, és örültek ennek, mert így jobban jártak, mintha valami román jutott volna olcsópénzért a céghez. A Werheimer Sanyi a Rezső barátja azt mondta...

– Rudi, te német vagy, és a felső köröknek is dolgozol. Úgy gondoltam az üzletet kár lenne veszni, hagyni. Fizess érte, amennyit gondolsz! Aztán ha mennünk kell, akkor legalább tudom, hogy jó kezekben lesz a cégem.

Így végül a Rezső sógor cégtulajdonos lett. Az üzem és a labor elidegenítéséről, Rózsi, a Rezső nővére nagy újságcikket tett közzé, hogy az üzletet a Werheimeréktől megvásárolták.

A Werheimer Sanyi továbbra is ott dolgozott, és ő vezette a céget Rezső helyett. Így végül a zaklatások is abbamaradtak. Két hét látogatás után hazaindultunk Freidorfbba,

és jött velünk Eta is.

– Én itt születtem, és itt is maradok! – mondta Eta. Akkor is, ha nyomorognom kell. Mama, én nem akarok nálatok lakni! Keresek munkát Lugoson. A kórházban biztosan lesz lehetőségem elhelyezkedni.

Eta nővérem képzett sebészeti asszisztens volt, így aztán fel is vették a kórházba. Szerencséjére néhány nap alatt talált Lugoson egy bútorozott lakást, ahová be is tudott költözni.

Etelka

– Úgyis hamarosan jöttök ti is, – legalább egy városban leszünk.

Szeptemberre aztán apám elkészült a házzal, és vonatra pakoltunk mindent. Búcsút intettünk a szülőfalumnak, Freidorfnak. Elköszöntünk Nagyapámtól, Annától és Katinkától. A tanévet már a lugosi iskolában kezdtem. Lassan összebarátkoztam a környékbeli gyerekekkel, akik között volt, zsidó és román, német és magyar. A nemzetiség nem számított, csak a közös játék és a zshiványkodás.

Városszerte híres barátokkal hozott össze a sors. Az egyik barátom a Braun Bernát, akinek az apja a zsidó közösség saktere mesterséget űzte. Magyarul hentes, de kicsit több is, mert ő volt hivatott eldönteni, hogy kóser-e a levágott jószág! Barátomról az a hír járta – a templomban, az öregasszonyok között –, hogy „olyan zshivány gyerek ez a Bernát, hogy amikor az anyja hasából kibújt, már akkor is üvegszemmel látta meg a napvilágot.” Hogy ez így volt-e? – azt mi nem tudtuk. Viszont az igaz volt, hogy a Bernát jobb szeme helyén, szép,

kék színű üvegszem tündökölt. Miért pont kék színű? Azt sem tudtuk, mert az ép szeme, meg barna volt.

Másik cimborám, az Árgyelán Alexandru, egy román kölyök, akinek az apja pék mester volt, és majdnem velünk szemben laktak. Én egyszerűen csak Sanyinak hívtam, a Bernát meg Szandinak, de hallgatott mindkettőre. Ő nem volt annyira rossz gyerek, de minden zshiványságra kapható volt, amit a Bernát kitalált. A Braun Bernát pedig igen kreatív gyerek hírében állt, és olyan zshiványság a világon talán nem is létezett, amit már ki ne próbált volna.

Iskola szünetben nyáron az utcán csoportba verődve snüroztunk, golyóztunk, vagy éppen csak fociztunk. Bernát másik utcában lakott, és idefelé jövet látta, hogy Cserna-borában jóval több víz van, mint szokott lenni.

– Akár csónakázhatnánk is egészen le a Temesig!

– Honnan veszünk csónakot? – merült fel a kérdés bennünk, amikor az utcában olyan senkinek nincs, és valószínű, hogy nem is lesz.

Bernát rövid gondolkodás után rájött a megoldásra.

– Apádnak van disznóöléskor használatos forrázó teknője! Az jó lenne csónaknak! –mondta.

– Teknő az volna, de az nem csónak, te okos! A teknőnek nem egyenes az alja.

– Jó lesz az –erősködött–,elférünk abban mind a hárman.

Most már csak a kulcsot kéne megkeresni, ami nyitja az udvari kamra ajtaját, ahová apám ezeket a dolgokat mindig gondosan bezárta.

Ez a kamra csak húsvétkor, és András nap után került kinyitásra, és csak ekkor szedték elő, a bárány vagy a disznóvágáshoz szükséges dolgokat. A rénfát, forrázó teknőket, a szörkaparókat, a késeket, és a vizes köszörűt, ami kis asztalra volt erősítve. Valakinek forgatni kellett a nyikorgó kart, amíg a kövön a késeket élesre nem fenték, és ilyenkor, és voltam mindig a „Valaki”.

Anyám már reggel elment Erzsi nénémme a városba, így aztán a kamra kulcsát lekasztottam a konyhaajtó mellett lévő kutyaformájú kovácsoltvas kulcstartóról. Majd fejünkön a kiválasztott teknővel lementünk az udvar végében csordogáló patakhoz, amiben tényleg jóval több víz folyt, mint szokott.

Talán a hegyekben esett pár napja, és mostanra ért ide hozzánk ez a sok víz. A teknőt vízre bocsátottuk, de csak félig, hogy a beszállással ne legyen gond. Ketten kényelmesen elfértünk volna benne, de három gyereknek szűk volt a hely. Ezért az Árgyelán közepén guggolva kapaszkodott a teknő két oldalába.

A gyorsfolyású patakban a sok víz miatt a sodrás is jóval erősebb lett, így magával rántotta a teknőt, amit – kissé túlterhelt állapotban – talán száz métert sodorhatott a víz. Hol az egyik, hol a másik partnak lökve a lélekvesztőnket. Aztán nagy csobbanással egyszer csak felborult. Az Árgyelán

meg én egy pillanat alatt a parton voltunk. A teknő meg az aljával felfelé gyorsan sodródott tovább. A parton állva bőrig átázva ordibáltunk.

– Bernááát! Bernááát! De nem jött válasz sehonnan.

Aztán elindultunk vizesen, csapzottan lefelé a patak partján, amerre a víz a teknőt sodorta, hátha előkerül a barátunk. A teknőt ott egye meg a fene, csak a Bernát legyen meg. Hiába is kiabáltunk, a Bernát csak nem került elő. Belefáradtunk az ordibálásba és a keresésbe, és a patak partján növény sás is összevagdalta már a lábunk szárát, ezért aztán jobbnak láttuk hazamenni. Anyám már várt az udvaron, és csodálkozva láttam, hogy a teknő a ház falának van támasztva. A teknő mellett pedig a levélseprésre használt vesszőseprű már előre kikészítve – amit aztán tönkre is tett rajtam. Mikor a seprűnek már csak a nyele maradt, akkor kérdezte meg.

– Aztán hol a Bernát?

– A Bernát? Az bennmaradt a vízben! Kerestük, de nem találtuk sehol!

Lehet, hogy már a Temesben van! – mondtam szomorúan hüppögve.

A teknőt egy román ember halászta ki a patakból, és mivel apám a nevét belevéste az aljába, így az hamarabb hazakerült, mint mi. Mintha valami hasonlót kérdeztek volna az Árgyelán gyerektől is. Mert az apja hangját és tompa puffanásokat lehetett hallani odaátrol, majd egy cifra román káromkodást, hogy eltörött a sütőlapát, amivel az öreg a Sanyi barátomat éppen "nevelte". Nyár lévén, a szobafogság nem tartott egész nap, és amúgy meg a Bernát elvesztéséért mi becsülettel helytálltunk – már ami a veréseket illeti. Délután felé a piros hurkákkal és kék foltokkal tarkított testünket vizsgálgattuk az utcán lévő nagy szederfa árnyékában.

– Fene essen ebbe a hülye Bernátba, pont a nyár közepén kell neki meghalni?

Egyszer csak az utcasarok felől ismerős hangot hallottunk:

– Veletek meg mi történt? Elütött benneteket egy lovas kocsi? – kérdezte röhögve a holtjából feltámadt Bernát.

Nem jutottunk szóhoz az örömtől, hogy megvan a Bernát. Aztán kérdezgettük, hogy hol a fenében volt, amikor kiabáltunk utána.

– Hallottam, hogy ordibáltok! Ott voltam a teknő alatt egy darabig, de aztán kiesett az üvegszemem, és azt kezdtem el keresni. Megtaláltam nagy nehezen, ott lapult a kavicsok között a patak alján.

Ha a szemem nélkül megyek haza, apám megnyúzott volna, mint a húsvéti bárányt.

– Örülünk neked, Bernát, hogy előkerültél, majd barátságosan megölelgettük.

Aztán az ostort – amivel az utcán pattogatni szoktunk – a barátság kedvéért eltörtük Bernát hátán.

Apám egy-egy zshiványkodás után mindig befogott munkára, és vitt magával az építkezésekre. Hajnalban keltem, hogy hat órára, de inkább előtte a munkahelyen legyünk, mert hatra a dolgozók jártak. A mesternek már fél hatkor ott a helye. Apám körbenézte az anyagokat, és egy kicsi irkába íratva velem, hogy mennyi meszet, mennyi cementet, kavicsot, faanyagot kell hozni.

Sosem bántott a rosszalkodások miatt, csak szóban – azt sem kiabálva – csak úgy, hogy értsek belőle. Inkább büszke volt rám, mert az én bizonyítványom mindig kitünőre sikeredett. Tanulni igazából odahaza nem sokat tanultam, csak annyit, amíg a leckét megírtam, meg elolvastam gyorsan, amit kell, aztán futás az utcára a barátokhoz. Egy-két hét múltán feledésbe merült a legutóbbi zshiványság, és hogy ne unatkozzunk, Bernát mindig kitalált valami újabb disznóságot – ha egyéb cselekedetek miatt éppen nem volt szobafogságban, vagy az apja üzletében a pult mögött.

Az üzletük olyan „mindent veszek – mindent adok” bolt volt a Temes folyó hídja mellett, egy kis vágóhíd félével összeépítve. Ott tartották a híd lábánál a húsvéti állatvásárokat is. Az öreg Braun főképp bárány- és birkabőrökkel foglalkozott, de ezenkívül tartottak a boltban, a bögrétől a lapátig mindent, mint a zshivvásárban. Húsvét előtt apámmal és Erzsi nővéremmel mentünk bárányt venni. Az öreg Braun a bárány bőréért ingyen levágta a jószágot. Ezért a szívésségért apám mindig megbízta, hogy válasszon ő a bárányok közül. Persze Bernát apja nem a legkövérebb bárányt választotta, hanem amelyiknek a szőre tetszett neki. Anyám aztán mondta otthon, hogy...

– Már megint a Braun választotta a bárányt!

– Jól van na! Hadd legyen jó neki is. – nevetett apám a bosszankodáson.

Amit hazahoztunk játszani élő bárányt húsvétra, azt mindig én választottam, és annak még volt ideje hízni is!

– A báránysülttel meg nekem kell kinlódnom! – dohogott anyám.

Nyár lévén mindig a nagy szederfa árnyékában tartottunk haditanácsot az aznapi foglalatosságokról. Golyózzunk? Snúrozzunk? Vagy valami más elfoglaltságot keressünk?

Itt kezdődtek a bajok, amikor felütötte a fejét a bizonytalanság, mert akkor többnyire Bernát állt elő valami olyan dologgal, ami némi gondolkodás után visszautasíthatatlannak tűnt. Ilyen alkalom volt az is, mikor Bernát azzal hozakodott elő...

– Mi lenne, ha sütnénk kiflit? – néztünk rá csodálkozva, hogy jut ilyen az eszébe?

– Figyelj már, Szandi, az apádék délután mennek a Jolika esküvőjére, és akkor szabad a pékség! Megsüthetjük a saját kiflinket – ábrándozott ugyanúgy, mint mindenki más, ezen a környéken. Németek, magyarok és románok már gyerekkorukban egymásra találtak, mint mi is, az utcánkban. Otthon németül

és magyarul beszéltünk, az iskolában pedig románul. Az Árgyelán anyja, villogó fekete szemű szerb asszony volt, így a Szandi beszélt szerbül is. A német meg a magyar, az ragadt rá, az utca porával együtt.

Vártuk a délutánt, hogy szabad legyen a pékség, ahol már az öreg előkészítette a másnap hajnali sütéshez a dolgokat. Ott volt a tűzifa is a kemence fűtéséhez, stócba rakva. Úgy gondoltuk, hogy ami oda van készítve, azt mindet fel kell használni. Befűtöttünk, de olyan betyárosan, hogy a szomszédok már gondolkodtak a tűzoltók értesítésén. A meggyújtott fát már eloltani nem tudtuk, így aztán az ropogva égett, és okádta a füstöt, mint egy gyárkémény. Na, ilyent nem látott az utcában még senki.

– El kéne oltani valahogy! Hozzatok gyorsan egy vödör vizet a kútról! —mondta a Bernát és közben egy hosszú piszkavassal próbálta az égő fákat széjjelhúzva oltani. A vízzel való oltás, mint később kiderült, nem volt jó ötlet. Talán jobb lett volna hagyni, hogy elégjenek a fák!

Az artézi kút ott volt két-három házra, amiből télen-nyáron egy meghajlított vascsövön folyt a víz egy kis árokba, majd onnan a patakba.

A felhevült kemencében lévő, égő és izzó fahasábokra ráloccsantottuk a vödör vizet. Abból aztán rögtön gőz lett, és innentől kezdve már egymást sem láttuk a helyiségben. Hamarosan megjelentek a szomszédok is vödrökkel, de már szerencsére nem volt rájuk szükség.

A füsttel és korommal megtelt pékségből próbáltuk kihajtani a füstöt a nagy fehér terítőkkal, amivel a kenyereket szokták letakarni. Sajnos, ez nem sok eredményt hozott, inkább csak annyit, hogy a terítők is kormosak lettek. Estefelé, mikor hazaértek az esküvőről az Árgyelánék, akkor a Szandi apjának a hangjától visszhangzott az utca. Majd a nadrágszíj csattogásától, és az asszony szerb nyelvű kiabálásától.

– Ne bántsod már! Elég volt – hallod?! Próbálta csitítani a férjét.

Aztán az ötletgazda apja, a Braun bácsi is kitett magáért. A következő két hétre ismét megvolt a programunk. A Bernát a pult mögött állt kicsit ferde nyakkal, mint aki elfeküdte. Én mentem apámmal az építkezésre, és hordtam a vizet egész nap. Kenyér-sütés a pékségben a következő három napban elmaradt. A kemencét javítani kellett. Az öreg Árgyelán jött apámhoz mészért, merthogy meszelésre szorult a pékség a korom és a bűz miatt. A Szandi barátom aztán kelt hajnalban, és tanulta a kemence fűtését, meg a kenyérdagasztást.

A két hét büntetés lejártával apám úgy gondolta, hogy rám férne egy kis másfajta munka, hogy ne itt az utcában tekeregjünk. Kapóra jött neki, hogy összefutott a Szegi Józsi bácsival, akinek nagy tanyája volt a város szélén, az erdő mellett. A fiával egy iskolába jártunk, és barátkoztunk is. Így aztán a Szegiék, hogy-hogysem, meghívtak egy hétre magukhoz.

Nagy gazdaságuk volt, sok állattal. Lovak, tehenek, disznók meg kétlábú jószágok mindenféle fajta. Szalmakazal is volt, amin ugrálni lehetett. Persze

ezt a Szegi bácsi nem nagyon szerette, mert a kazal rendberakásához mi nemigen értettünk, csak a szétdúlásához. Néhány nap után aztán kifogytunk a játszánivalóból, és valami más keltette fel a figyelmünket: a szomszéd tanyához tartozó dinnyeföld, amin még a dinnyék nem voltak beérve – talán még egy hét, napos idő hiányzott – olyan méretük viszont volt már, hogy meg lehetett őket lékelni. Tulajdonképpen csak gyakorolni szerettük volna a dinnyelékelést, ha egyszer valamikor dinnyeárusok lennénk, akkor azért lássa a vevő, hogy mi ehhez nagyon értünk. Aztán a Szegi Laci kerített valahonnan két hegyes kést, és nekiálltunk gyakorolni. Gyakoroltunk egész nap szorgalmasan, míg a Szegi bácsi kinn volt a határban. A háromszög alakú lékhasítás már nagyon jól ment, és az ép dinnyék is lassan elfogytak. A dinnyéket végül, hogy az eső bele ne essen, gondosan a lékkel lefelé fordítottuk. Délután, mint aki jól végezte dolgát, fáradtan - a nagy munkát követően - haza ballagtunk. A baj csak néhány nap múlva jött, amikor is a szomszéd gazda megsejmelte a termést. Estefelé, mikor a Józsi bácsi is hazaért, megjelent a szomszéd, a hóna alatt egy dinnyével. Rögtön gondoltuk, hogy nem ajándékba hozta!

A Józsi bácsi kezébe, miként került olyan gyorsan a szíjostor, azt nem is értettük, de utána mi annyi kört futottunk az udvaron, mint a loboncos kis puli, mikor a nyáját tereli. Csakhogy most a Józsi bácsi terelgetett bennünket az ostorral, és porzott a talpunk alatt a föld, amint a lábainkat kapkodtuk. Gyakorolhatta valahol ezt az ostromozást, mint mi a dinnyelékelést, mert a hurkák egyre inkább gyarapodtak a lábunk szárán. Bízunk benne, hogy csak elfárad a nagy csapkodásban. De nem fáradt bele, és már kezdtünk kétségbe esni, hogy meddig kell itt még ugrálnunk?

Aztán az Ilus néni, a Laci barátom anyja megmentett bennünket a sok futkosástól

– Ölég lesz már Józsi!

Végül Józsi bácsi hozta a tárcáját, és megvette a szomszédától a termést. A dinnyeföldre pedig, másnap kihajtotta a kondás a disznókat. Lassan kitelt az én vendégeskedésem ideje a Szegiéknél, és megint az építkezéseken kötöttem ki apám mellett, aki a következő napokban gondoskodott róla, hogy legyen elfoglaltságom. Vízet hordtam kannában az embereknek. Boltba mentem egész listákkal, hogy kinek mi kell a reggelihez vagy az ebédhez. Szóval unalmasan teltek a napjaim barátok nélkül. Kikapcsolódást csak az jelentett, amikor Hatzfeldbe mentünk. Apám a téglagyárba ment tárgyalni a Bohn Johannel, hogy mikor és mennyi vagon téglára lenne szüksége. Én meg a nagybátyámékhoz. Hatzfeld, amúgy magyarul Zsombolya, a szerb és román határon fekszik. Nem nagy, de forgalmas település volt. Ha a térképre nézel, biztos észreveszed, hogy precíz emberek építették olyanra, amilyen. Fentről mint egy sakktábla kockái úgy sorakoznak egymás mellett a házak. A házsorok pedig egymás mellé állított szekértáboroként ölelik körbe a belső udvarokat. Egy jól védhető bástyaként vigyázzák a földet. Annak idején úgy tízezer lakosa volt. A lakosság hetven százaléka német anyanyelvű, nagyjából

húsz százaléka magyar. Lakott ott még néhány száz román, szerb, zsidó és cigány is. A török hódoltság alól német és osztrák csapatok szabadították fel a Bánságot, mint ahogy nagyon sok magyar várost is. Így aztán a terület Habsburg uralom alá került.

Rosszul esett ez a magyaroknak 1766 táján. De, aki a saját területeit nem tudja megtartani, megvédeni, az már csak így jár. Nem azért hullatta ott a vérének sok ezer német és osztrák katona a törökkel szemben, hogy aztán elszunnyogjanak onnan. Az udvari kamara által finanszírozva és szervezve elkezdtek a németek betelepítését. Főként délnémet telepésekkel töltötték fel az elnéptelenedett falvakat. A telepések zömében Bádén és Württemberg területéről érkeztek az új hazába. Alig száz esztendő múltán, sok vihart követően a kiegyezés után, 1867-től aztán megindult a magyarok tömeges betelepítése is. Nem sok sikerrel – talán kétezren jöttek Hatzfeldbe, és a számuk nem nagyon gyarapodott nyolcvan év alatt sem. Pedig ilyen föld kevés van a Kárpát-medencében, mint a Bánságban. Lehetősége lett volna a magyarságnak is benépesíteni ezt a gazdag vidéket, de nekik valami miatt nem kellett ez a föld. Mindenesetre a kiegyezés jegyében a magyar kormány Zombolyának nevezte át az eddigi Hatzfeldet. Az ott élő németeket ez nem nagyon zavarta, mert a város úgyis azoké, akik ott élnek, ott születtek, ott dolgoznak, ott nevelik a gyermekeiket. Egymás között mindenki csak Hatzfeldnek hívta továbbra is. Aztán Trianon után jöttek a románok, és ők is elkeresztelték, hogy megmutassák, ki az úr a háznál. Zombolyából így lett Jimbolia. Ezen is mosolyogtak a németek, mert Hatzfeld az Hatzfeld marad, akármiként esz is ide a fene.

A románoknak sikerült annyi embert ide telepíteni, és a több generáció óta itt élő németeket pedig elűldözni úgy, hogy az 1950-es években már ők voltak többségben. Nekik sikerült elfoglalni a várost. A föld mindig azé lesz, aki megműveli, ott lakik, ott neveli gyerekeit. Így működik a világ, és a történelem is ezt bizonyítja. Lehet ősi jogokra hivatkozni, és lehet ábrándozni is, de ha a területeidet nem tudod megvédeni, és benépesíteni a saját nemzeteddel, akkor az a föld olyan, mint a veszett fejsze nyele.

Hatzfeldben előbb apám öccséhez mentünk. Engem aztán ott is hagyott náluk, de én nem bántam, mert Feri bátyáméknak kárpitos üzemük volt, ami magában is érdekes látnivaló. Az üzem mellé építettek egy nagy vendéglőt, ahol meg fenséges ételleket lehetett enni. A legfontosabb viszont az étterem feletti mozi volt. A városban csak ez az egy mozi üzemelt, így az mindig telt házzal működött.

Apám reggel lerakott a vendéglőnél. Feri bácsi felesége az Emma néni pedig átvett engem. A konyhán megejtetett megitatott, ahogy kell. Végül felmehettem az unokatestvéremmel, Endrével a moziba. Endre nálam pár évvel idősebb volt, és már tudta kezelni a mozigépet. Délig mindenféle filmet megnéztünk, amihez csak kedvünk szottyant. Így láb alatt sem voltunk, és legalább nem csavarogtam az utcán, amíg apám értem nem jött. Megegett, hogy késő délután lett, mire a dolga engedte, hogy hazainduljunk. Én nem sűrgettem,

mert kedvem nekem a filmnézéshez mindig lett volna, csak idő nem jutott rá annyi, amennyit én gondoltam. Meg aztán Zsombolyán sem volt dolga, minden nap apámnak. –nagy bánatomra.

A patakperti házunkban boldogan éltünk. Lugos és a barátok számomra meghatározó élmény marad mindig. Már nem bántam, hogy Freidorfból ide költöztünk. Sok jó cimborára tettem szert. Szerbre, magyarra, németre, románra, zsidóra. Egy iskolába jártunk, és együtt zshiványkodtunk. Hol egyik, hol másik családnál gyűltünk össze, ebédre vagy uzsonnára, és mint a sáskahad elpusztítottunk minden élelmet. Nem voltak itt sem a családok között, és az iskolában sem nemzetiségi, problémák. A hatalom gerjesztette az ellentéteket, amit az itt élők nem nagyon értettek.

Egy napon idézést kapott Apám a rendőrségre. Reggel elment, és délben még nem volt otthon. Anyám idegesen tördelte a kezét, és ingerülten ugráltatott, hol ezért, hol azért. Egy óra környékén aztán Apám komor arccal lépett be az ajtón. Kalapját mérgesen csapta a fogasra.

– Nem nyugszanak ezek a mocskok!

– Mi van már megint? – kérdezte anyám.

– Most az a bajuk, hogyhogy mi magyarnak vallottuk magunkat – amikor a Feri öcsémék, meg a lányok — az Etel meg az Irén németnek. Mondtam nekik, az ő dolguk, hogy milyen nemzetiségűnek vallják magukat. Ez meg az én dolgom.

– Azt mondták –na, bozgor – választhatsz egy román nevet magadnak! Vagy megtarthatod a sajátodat úgy, hogy hozzátoldunk még egy „escu” tagot.

– Milinek meg neked, nem kell átíratni, csak nekem, meg a Gyuri gyereknek.

– És mit mondtál? – érdeklődött anyám.

– Azt, hogy van nekünk becsületes nevünk évszázadok óta! Én ugyan nem fogom románosítani, ha a fene-fenét eszik, akkor sem. Aztán előhozták megint a Bánáti Köztársaságot meg, hogy szájon vágtam azt a románt Freidorfban. Azt mondta a parancsnok, gondoskodni fognak róla, hogy ne legyen itt munkám.

– Magyarnak itt nincs helye! Ha német létére annyira magyar akar lenni, akkor menjen Magyarországra! – de a családjával együtt.

– Éppen egyenesbe jöttünk volna, aztán beüt a ménkü megint! – sopánkodott anyám.

– Majd csak lesz valahogy. Amiket elvállaltam munkákat, azokat még biztosan be tudom fejezni! – félbe csak nem hagyják? Utána meg, majd kiderül, hogy mihez kezdünk.

Végül kiderült! Miután a folyamatban lévő munkák október táján befejeződtek, a megrendelések, ezután szép lassan elfogytak.

Apám hetekig csak lődörgött az udvarban. Már minden szerszám fényesre volt tisztítva, és a jószágok ólját éppen harmadszor meszelte ki, hogy elfoglalja magát. A félretett pénz is fogyott gyorsan. A munkanélküliség szinte lelki betegé tette.

Egy napon aztán megkereste a Jozef Beck, egy német ember a szomszéd utcából, aki amúgy a bérma keresztapám volt. Akkurátusan beszélt, mintha a bajusza szálaiba gabalyodna a szó. Szétvetett lábakkal járt, és mindig összevonta a szemöldökét. De parázsló szemeiben huncut szikra csillogott.

– Ide figyelj Péter! – add el nekem a patak melletti földet!

– Minek az neked?

– Látom, nem művelitek, csak legelőnek használjátok.

– Kell a jószágoknak a széna, annyi meg pont elég, ami ezen a darabon megterem, azért is vettem ekkora házhelyet. A fiamnak építek rá, majd ha eljön az ideje. Nem kér ez a föld enni! Addig is kaszáljuk, meg legeltetünk rajta.

– Ha meggondoltad azért szóljál!

– Rendben van Jozef! —aztán mi lenne a szándékom vele?

– Egy modern sertéshizlaldát szeretnék építeni.

– Itt a házam mellett? – szó sem lehet róla! A telek nem eladó! –mondta ingerülten apám.

–Várj már, nézzed meg a rajzokat, utána beszéljünk! Most jöttem haza Németországból a rokonoktól. Ott már így tartják a disznókat.

A csatos bőrtáskájából elővette a rajzokat, amiket aztán apám kitergetett a műhely hatalmas asztalára. Az asztalt ő maga készítette öt centiméter vastag fenyő padlókból olyan szépen összegyálulva, hogy asztalos sem csinálta volna meg különül. A tervek tetszettek apámnak, mert egy hatalmas, földalatti zárt trágyatárolóba kerülne a vízzel lemosott disznó ürülék. A trágyát ősszel meg el lehet Vacsoránál Anyám faggatni kezdte Apámat

– Mit akart a Beck?

– Megvenni a patak melletti telekrészt, disznó hizlaldának.

– Remélem nem adod el? — Nehogy itt bűdösítsenek a szomszédban!

– Megnéztem a rajzokat nem lesz több szaga, mint, ami a másik szomszédtól jön. A széljárás is olyan, hogy tőlünk elfele fújja. Még meggondolom a dolgot, mert ha így megy tovább, a félretett pénzünket lassan feléljük. Munka meg nincs. Sokáig meg amúgy sem mehet így tovább. Valamihez kezdenünk kell, mert lassan felkopik az állunk. Eltelt vagy két hét, és munka még mindig nem volt, hiába is kereste a régi kuncsaftokat. Már mindenhol megelőzték a rendőrség beépített emberei. Akit meg lehetett fenyegetni, azt megfenyegették, akit zsarolni lehetett, azt megzsarolták. Volt köztük román, német, szerb és

magyar is. A téglagyáros is üzent Zsombolyáról a fiával, hogy neki nincs semmi baja Apámmal, korrekt üzleti partnernek tartja, de ne haragudjon, nem tud neki téglát adni, sem hitelbe, sem pénzért, mert az ő családjának is élnie kell.

– Mennünk kell innen is, Juliskám! — mondta elkeseredve Apám. Nem hagynak ezek békét nekünk, amíg el nem üldöznek.

Végül elment a Beckhez, és eladta a telekrészt. Egy füst alatt meg is állapodott vele, hogy a hizlalda megépítésével őt bízza meg. Az anyagot apám összeírta, a Beck meg beszerezett mindent, amire szükség volt.

Aztán a rendőrség megtalálta a Beck bácsit is. Bár őt csak figyelmeztették, hogy nem jó úton jár. A Jozef bácsi felesége román asszony volt, és ő meg amúgy is németnek vallotta magát, ezért ennyivel megúsza a dolgot. Egyik este aztán beállított hozzánk.

– Péter, mi elköltözünk innen Tárgu Jiuba (Zsilvásárhelyre). De ne aggódj, a pénz megvan a hizlalda befejezésére.

– Zsilvásárhelyen van egy nagy vendéglőnk. A román alkalmazottak meglopnak évek óta. Nem lehet ezt így csinálni. A feleségemnek van ott egy örökségből való háza. Oda megyünk lakni. Szeretnék megkérni, hogy az itteni házunknak meg a teleknek viseld gondját. Nem szívességet kérek, megfizetem tisztességesen, amibe kerül. Ami még visszavan az építkezésből, arra meg hagyok nálad pénzt. Sürgönyözzél, ha valamire szükséged van. Ha készen vagy az épülettel, jön ide két székely gyerek, akiket felfogadtam a telep vezetésére, meg a jószágok gondozására. Azokat gardírozd el, amíg a disznókat leszállítják. Az angol hizómalacok úgy néz ki, hogy két hónap múlva itt lesznek. Addig a gondozókkal ismertessél meg mindent, amit tudniuk kell.

Apám aztán befejezte időre a munkákat, és a székelyek is megérkeztek, akik bekvártélyozták magukat a lakásba, ami az istálló épületéből volt leválasztva, és egy kis folyosóról nyílt a bejárata. Konyha, kamra, szoba, bútorozva, és mindennel felszerelve, ami kell.

Kőműves munka nem lévén, apám elvállalta, hogy intézi a hizlalda dolgait. Egy lakatos céggel készíttetett acélból szállító ketreceket hat-nyolc darabot, hogy legyen mindig kéznél, ha szükség van rá. A Jozef bácsi hetente sürgönyözött, hogy...

– Péter, stoop, keettoo diisznoo, stoop, hoolnaap, stoop: Joozeef

Ilyenkor apámmal befogtuk a lovakat, aztán a kocsival kivittük az állomásra a két élő disznót, amik olyan százhusz kilósak voltak. Jöttek velünk a székely fiúk is, és nyögtek nagyokat, mire a vagonba felrakták a ketreceket, amiket feladtunk csomagként Zsilvásárhelyre.

A disznók húsból főként „gretart” készítettek, amit mi tulajdonképpen flekkenek hívtunk. Mint erdélyi specialitás ismert, s azon lehet vitatkozni, hogy a német-szász 'fleck', vagy a román 'fleca' az eredete ennek az erdélyi-

magyar rostélyon sültnek. Vagy ismertebb szóval, rostonsültnek. Sütötték sertéshúsból és marhahúsból egyaránt. Voltak, akik flekkenek kizárólag a sertéshúst, abból is a tarját ismerték el az igazinak. Emellett azonban a marhahús is nagyon jó így elkészítve, mégpedig a vesepecsenye, éppen úgy, mint egyéb sütésre alkalmas marhatagok, de különösen a felsálból lehet igazán ízletes flekkent készíteni.

Jozef bácsi esküdött a disznóból készült flekkenre, és az fogyott is szépen a zsilvásárhelyi román bányászok körében, az itallal együtt.

Ezerkilencszáznegyvenben aztán szorult a helyzet, mert Ion Antonescu puccsot hajtott végre. Az új kormány pedig a tizennyolc éves Mihályt ültette a trónra, a parlament beleegyezése nélkül. Még ebben az évben megkoronázták Bukarestben az ortodox egyházi vezetők közreműködésével. Az új király hatalma nagyon korlátozott volt, bár hivatalosan rangok és titulusok sorát birtokolta, az ország irányítását Ion Antonescu gyakorolta. A vaskárda átvette a hatalmat az ország irányításában. Innentől kezdve, aki magyar volt, vagy annak vallotta magát, mint apám is –német létére–, annak végképp elveszett még a remény is, hogy munkát kapjon. A bajból aztán a Beck Jozef húzott ki bennünket megint, mikor már feléltük szinte az összes tartalékunkat.

– Gyere Péter, felveszlek pincérnek a vendéglőbe. A mőcokat, meg a bányászokat te is ki tudod szolgálni. Jó fizetséget ajánlott apámnak, aki a munkát elvállalta, mert más lehetősége amőgy sem volt – élni meg kellett valamiből a családnak.

Apám negyvenben egy telet pincérként dolgozott Zsilvásárhelyen a Jozef bácsinál. Lassan kitavaszkodott és talált magának munkát Kolozsvarott.

Megint csak távol volt tőlünk, és csupán hétvégeken járt haza, ha a munkája éppen engedte. A pénzre szükség volt. Ruhát, cipőt, élelmet venni kellett. A kicsi háztájiban a jószágokat anyám rendezte, nagy szorgalommal és szeretettel. Nővéremmel, Milivel még iskolába jártunk. A tanuláson és zsiványkodáson kívül más feladatunk nem nagyon volt. Irén nővérem Bukarestben élte az életét Rezsővel. Etel nővérem pedig Lugoson, néhány utcával arrébb – de, külön tőlünk. Etel a válását lassan kiheverte, és összeismerkedett egy lengyel származású, de magát szintén magyarnak valló fiatalemberrel, akinek malma, redőnygyára, később meg gomb üzeme lett. Űgyes, és jó üzletember volt. A kimondhatatlan nevű lengyelt, csak egyszerűen Szandinak hívtunk a családban. Rájöttünk, hogy végül is nem annyira kimondhatatlan a neve, csak leírva szokatlan nekünk az a sok mássalhangzó egymás mellett.

Valamilyen kisebb üzemi baleset miatt kórházba került, a Szandi, ahol aztán Etel néném közreműködésével szépen összevarrták. Annyira jól sikerülhetett ez a hímzés, hogy végül elvette feleségül Etát.

A történelem súlyos malomkerekei közben lassan őröltek. A romániai Szörényváron (Turnu Severin) folytak a román–magyar tárgyalások, amik nem vezettek eredményre.

A tengelyhatalmak mindenképp el akarták kerülni a fegyveres konfliktus kirobbanását, ezért a német és az olasz kormány összefogott. A magyar és román kormányok képviselőit Bécsbe rendelték, hogy a közöttük folyó vitát döntőbíráskodás révén rendezzék. A második bécsi döntés 1940. augusztus 30-án délután három órakor végre megszületett. A döntés kihirdetésekor a román külügyminiszter, Mihail Manoilescu elájult. Nem a hőségtől, hanem az annyira áhított területek elvesztése miatt. Az sem volt elhanyagolható ebben a rosszulletben, hogy júniusban a Szovjetunió megszállta az akkor még Romániához tartozó Besszarábiát, a mai Moldvai Köztársaság területét. A második bécsi döntés kihirdetésekor javában folytak a krajovai tárgyalások is, amelyek befejeztével, szeptember 7-én Bulgária visszakapott Romániától két dél-dobrudzsai megyét, az úgynevezett Kvadrilátert. Ezzel összeomlott a „nagyromán” birodalom dédelgetett vágya. A megmaradt bánati területeken pedig még inkább fellángolt a román nacionalizmus, és az ott élő nemzetiségi kisebbségeken csattant ismét a román ostor. Ilyen helyzetben ért bennünket a második bécsi döntés, melynek alapján Észak-Erdélyt Magyarországnak juttatták. Így ismét Magyarország része lett 43 000 négyzetkilométer, amelyen közel két és félmillió ember élt. Nem teljesen pontos adatok szerint... Addigra már a lakosság 54%-a román, 42%-a magyar, és német, vegyesen. A maradék cigány és egyéb nemzetiségű. A magyar csapatok a döntés értelmében szeptember 5-én lépték át a trianoni határokat, és megkezdték a kijelölt határvonalig a területek birtokba vételét. Ez nem volt atrocitásoktól mentes. Bánát továbbra is Románia része maradt, így ezeken a területeken a bécsi döntést az államilag támogatott magyarellenességre is felhasználták. Apámról már több mint két hete semmi hírt nem kaptunk, és anyám aggódott, hogy csak nem esett valami baja? — amikor levél érkezett Budapestről. — A levelet elolvasták a rendőrségen! — nyújtotta a borítékot a postás. Azt a fáradságot sem vették, hogy legalább a látszat kedvéért visszaragasszák. Apám írta, hogy jól van, és Kolozsváron befejezték a munkát, amit vállaltak. Szeptember 5-étől Kolozsvár újból Magyarország része lett, így aztán útlevele nélkül meglátogathatta húsz éve nem látott testvérét, a Nándi bácsit Budapesten. Itt vagyok Nándiéknál, ne aggódjatok. Csak azt nem tudom, hogy hogyan jutok haza, mert engem oda, útlevele nélkül nem engednek vissza. Néhány nap múlva hívták anyámat a rendőrségre, és faggatták apám felől.

– Mit faggatóznak? – felbontották a levelünket, tudják, hogy hol van a férjem. Többet én sem tudok! – Na, ha nem tud többet, akkor csomagoljanak, és takarodjanak innen! Anyám nem mert visszaszólni a rendőrnek. Ezért értesítette a két idősebb nővéremet, hogy most mitévő legyen ebben a helyzetben? Irén pár nap múlva megérkezett Bukarestből. Etával és anyámmal összeültek, és megbeszélték, hogy az lesz a legjobb megoldás, mielőtt még bajunk esne, hogy a mama adja el a házat, aztán menjünk apám után Magyarországra. Anyámat szinte naponta hívták a rendőrségre, és volt, hogy

félnapokat benntartották. Így aztán, sem a ház körüli munkákkal, sem velem, sem pedig Erzsikével nem tudott már foglalkozni. A helyzetünk egyre elviselhetetlenebb lett. A leveleink továbbra is bontottan jöttek.

Mindenféle konspirációs csatornákon keresztül értesítették apámat a kialakult helyzetről, aki végül beleegyezett a ház eladásába, és hogy utána menjünk Magyarországra.

Megtudtuk azt is, hogy pénzt, és egyéb értékeket nem vihetünk magunkkal, csak fejenként egy bőröndöt a személyes dolgainkkal. Értékeinkből már lassan nem sok minden maradt, hiszen pénzzé kellett tenni a nélkülözhető dolgokat, hogy megélhessünk. A házat végül is a barátom apja, Árgyelán –a román pék– segített eladni, mert őket nem piszkálták. Egy román család vette meg, rendes áron a házunkat. Az Árgyelánnak valami szegről - végről rokona. Amúgy, minékünk sem az utcabeli románokkal, sem más nemzetiségűekkel, sosem volt bajunk. A házáért kapott pénzt anyám otthagytá Irénnél, és Etánál. Így legalább nem a román állam viszi el.

Miután a házat anyám eladta, bementünk a rendőrségre a kitelepülési iratokért.

–Na, végre, hogy rászánták magukat, és eltakarodnak innen, mondta örömmel a rendőr. Három bőröndöt vihetnek magukkal, személyes holmikkal. Pénzt semmit, és a ház kulcsait a kollégámnak le kell adniuk! Ő fogja majd ellenőrizni a csomagjaikat is.

– Pénzünk nekünk nincs, és már házunk sem! –mondta anyám.

– Mi az, hogy nincsen házuk? – ordította kivörösödő képpel a rendőr.

– Eladtuk egy tisztességes román családnak! – válaszolta anyám nyugodt tekintettel. Ettől a rendőr még dühösebb lett. Valószínű, hogy valamelyik rokonának szerette volna ingyen megszerezni az elhagyott ingatlant.

– Ki engedte meg maguknak, hogy eladják a házat? – ordibált tovább.

– A férjem vette a telket, és ő maga építette a házat is! Az nem a román államé, hanem a mienk volt. Különben sem mondták, hogy nem adhatjuk el.

– A ház áráról lemondtunk a két lány javára. Ők pedig itt maradnak a családjukkal együtt maguknál – mindketten román állampolgárok.

Apám megígérte, hogy az idén megkapom a rollert, amit már annyira szerettem volna. De ezek az álmaim szertefoszlottak azzal, hogy már se házunk, se hazánk nincs. Csak a tiroli vadászkalapom, amit a roller helyett kaptam tavaly karácsonyra.

Mili nővérem a hosszú fécántollat, ami a kalapot díszítette, egy ollóval félbe vágta játékból. Persze olyan karácsony nem nagyon volt, hogy én ne kaptam volna egy ugyanilyen tiroli kalapot. Egész kalapgyűjteményem volt már, de a fécántoll mindegyiken ketté volt vágva. Mili valami miatt utálhatta a

fácántollakat, legalább annyira, mint én a tiroli kalapokat. Hogy apámnak mi tetszett ezen a kalapon azt sosem mondta. Ebben a zöld kalapban hagytam el Lugost és Romániát. A kicsi bőröndbe a legszükségesebb dolgokat pakoltuk; télire meleg ruhát, cipőt. Ami ruhánk ott maradt, azt anyám elosztogatta az utcabeli gyerekek között.

Egy román rendőr kikísért bennünket az állomásra, és megvárta, hogy a vonat elinduljon velünk Magyarország felé.

Lökősházához közeledtünk, és csikorgó kerekekkel fékezett a vonat. Egyet-egyét rántva a szerelvényen – mintha mégsem akarna megállni. Homlokomat az ablakhoz nyomva lestem kifelé, hogy mikor érünk be az állomásra.

Egy emeletes, sárga színű épület volt, szép piros téglával kirakva az ajtók és ablakok körül. Nem sokáig bámészkodhattam, mert le kellett szállni, így aztán közelebbről is szemügyre vehettem az indóházat.

Bezsúfolódtunk vagy kétszázan a kicsi állomás várójába. A váróban a jellegzetes mozdony és dohányfüst keverékének szaga terjengett. Ehhez még társult a várakozó emberek nehéz illata is.

– Anyám, én inkább kinn maradnék! A kemény bőröndömet leraktam a földre, és ráültem. Sötétedett már, és anyám aggódva kijött utánam.

– Nehogy eltekeregj innen, inkább gyere be te is.

– Itt legalább jó levegő van, és hideg sincs még. Aztán eszembe jutott a nagy szederfa, ami alatt a barátaimmal annyit játszottunk. Mi lehet velük? – morfondíroztam magamban – pedig még csak fél napja, hogy otthagytam Lugost. Az Árgyelán gyereket, meg az üvegszemű Bernátot látom-e még valaha?

Sötét volt már. Úgy tíz óra felé járhatott, én még mindig kinn ültem a peronon. Aztán bedöcögött egy szerelvény, ami Budapestre ment. Rajtunk kívül nem sokan szálltak fel, mert az állomáson nyomorgók a szegedi gyűjtőtáborba készülődtek. Akkor még nem gondoltuk, hogy jobban jártunk volna, ha mi is odamegyünk. Lökősházáról. Budapest nyolc órás út volt vonattal, így aztán hajnalra értünk be az állomásra, ahol apám és Nándi bácsi várt bennünket. Nándi bácsival én még sosem találkoztam, és meglepődtem, hogy mennyire hasonlít apámra.

– Micsoda kalapod van, gyerek? – és a szemből meghúzta lefelé a kalapomat. Ez a fácán meg beteg volt, hogy ilyen tollat növesztett? – viccelődött velem.

– Dehogy! – a Mili vágta félbe ollóval.

Szerencsére nem laktak messze az állomástól, így a néptelen utcákon a hajnali szeptemberi hidegben, amikor egy-egy hűvösebb napon a lehelet is meglátszik, igyekeztünk Nándi bácsiékhoz. Mikor megérkeztünk, akkor ért bennünket a csalódás, hogy Nándi bácsiék egy szobakonyhás lakásban éltek hárman. Unokaöcsém még kisgyerek volt. A szoba sarkában lévő kiságyban aludt. A

konyha pedig éjszakára ki volt adva egy ágybérlőnek, aki aztán reggel dolgozni ment.

Nándi bácsiékhoz bekvártélyoztuk magunkat az egy szobába, ahol immár nyolcan szorongtunk. Így éltünk ott, talán három napig. Apám már hetek óta próbált munkát és szállást keresni, de se munka, sem pedig szállás nem akadt. Szállást még csak talált volna, de olyan drága volt, hogy nem tudtuk volna fizetni az albérletet. A ház ára ott maradt Romániában. Apám kolozsvári munkájáért kapott pénzének nagy részét pedig feléltük. Végül úgy döntött, hogy nem élünk tovább más nyakán, és elmegyünk vissza Szegedre. Bepakoltunk a bőröndjeinkbe, és ismét vonatra szálltunk.

Szegeden aztán a Rókusi Általános Iskola tornatermében szállásoltak el bennünket, ahol már rajtunk kívül legalább kétszázan szorongtak a parkettára dobott matracokon. Csillagfényes éjszaka volt, amikor már csak a tücskök feleseltek egymással. A lépcsőn üldögélve beszélgettünk apámmal a jövőről.

–Tanuljál! – jó eszed van, bármi lehet belőled! De azt jegyezd meg, én akármennyit is dolgozom, és te bármennyit is tanulsz, bennünket sosem fognak befogadni. Jöttmentek leszünk a saját hazánkban. Mindig tudni fogják, hogy honnan jöttél. Ez egy ilyen nép – de nem rosszabb, mint a többi. Miért ilyenek? – a fene tudja. Felhúzott térdére támasztotta a könyökét, és hatalmas tenyerébe temette az állát – úgy mondta. Tudod fiam, amíg tartás, és becsület van bennünk, addig mindegy, hogy mit mondanak. Az én anyám magyar volt, és a te anyád is magyar – így inkább leszünk itt jöttmentként magyarok, mint odaát románok.

Másnap aztán apámmal és anyámmal bementünk a városba a letelepedési engedélyt intézni, addig Milit otthagytuk, hogy vigyázzon a csomagokra, meg a matracainkra, nehogy más elfoglalja a helyünket.

Apám örült, hogy Szegeden vagyunk, és bízott benne, hogy munkát is sikerül találnia. Ismerte a várost, mint a tenyerét itt volt katona, és Magyarcsernye, a szülőfaluja, nyolcvan kilométerre van innen. Bár az már Szerbia, ahol már csak az unokatestvérei maradtak.

– Mi lehet a rokonokkal Csernyén? Istenem, van már vagy tíz éve, hogy nem voltam otthon –gondolkodott hangosan. Útlevel meg vízum kellene, hogy haza tudjak menni! Verné meg az úristen azt, aki ezt tette velünk, hogy szanaszéjjel szórta a családunkat. – bosszankodott.

Mentünk egymás mellett az utcán, miközben apám halkan mondta, csak mondta– lkeseredve–inkább csak magának. Sosem láttam ilyennek. Szívébe markolt az igazságtalanság, és a kétségbeesés már a végső határig ragadta. Mintha most tudatosult volna benne az elmúlt évek kilátástalan küzdelme. Tépelődött, hogy megadja magát a sorsának? Fogadja állati közönnyel a bódító csapásokat? Vagy harcoljon?– amikor a siker halvány reménye sem kecsegteti.

Váratlanul valaki megszólított bennünket. Egy snájdig katonatiszt a feleségével, aki a fiatalságát tekintve, inkább a lányának nézett ki.

– Péter! – maga meg hogy kerül ide? Azt hittem, hogy odaveszett Isonzónál, a többiekkel együtt !

Apám összevonta a szemöldökét, és látszott rajta, hogy kutakodik a gondolataiban, hogy ki ez a katona? Aztán eszébe jutott.

–Jerabek! –maga az? Húsz éve nem láttam! – mondta apám. Aztán kezét fogtak.

– Még mindig a hadtápnál szolgál? – kérdezte apám. Az M16-os hátizsákot magától kaptam Doberdóban – mondta apám nevetve!

– Még mindig! –válaszolta a tiszt. És magával, magukkal mi van? – kérdezte érdeklődve.

Áttelepültünk. A románok nem hagytak boldogulni bennünket. Most itt vagyunk a Rókusi Általános Iskola tornatermében, a többi menekülttel, meg négy bőrönddel. Ott nyomorgunk egy tornateremben. De legalább naponta egyszer kapunk meleg ételt.

– Ide figyeljen Péter, én ajánlok magának valamit! Aztán gondolja át, és keressen meg. Itt lakunk a Brüsszeli körút tizenegyben – mondta a tiszt.

Van nekem egy szép telkem, meg egy nagy házam. A telekre amúgy is szerettem volna építtetni még egy házat. Az anyagot én biztosítom, amiért meg felépíti, odaköltözhet a családjával.

Apám nem sokat gondolkodott az ajánlaton, és a következő héten már neki is állt a ház építésének. Szeptember lévén, már csak két- három hónap volt, amíg dolgozni lehetett. Az időjárás kegyes volt hozzá, így a nyár elejére az iskola tornaterméből átköltöztünk az új házba. Nem volt nagy ház, két szoba meg konyha. De víz és villany is lett a házban. Apám szépen kifestette az épületet. A Jerabek pedig adott bútorokat is. Rendes ember volt a százados és a felesége is. Az utcafronti emeletes házukban ők az emeleten laktak, a földszinten pedig jól fizető, rendes bérlők. Az új házban, amit apám épített, ott pedig mi. Az iskolába, majd fél év késéssel íratlak csak be, a család körüli bonyodalmak miatt. A Rókusi Általános Iskolába csak nehezen akartak felvenni negyedikbe, mivel én az első három osztályt Romániában végeztem. Aztán nagy huzavona után azért felvettek, és a negyediket is kitűnő eredménnyel elvégeztem. A Jerabek aztán megnézte a bizonyítványaimat, mivel apám mindig büszkélkedett velem.

– Péter, gimnáziumban a helye a gyerekeknek, kár lenne érte, ha elkallódna!

A százados ajánlásával és közbenjárására szeptemberben felvettek a Klauzál Gábor Piarista Gimnáziumba. Az osztálytársaim csupa báró, meg gróf gyerek volt. Az osztályban csak néhány gyerek volt polgári származású. Én meg a Varga Józsi, akinek az apja ácsmester volt Temesforgácson. Ők is úgy

menekültek. Na, meg az Ercsényi Feri, de az ő apja huszár ezredes volt. A mi jegyeink mindig kitűnőre sikeredtek. Egyik nap az osztályfőnököm megkért, hogy segítsek a Tunkl Tamás osztálytársamnak matematikából, mert nagyon le van maradva. Így aztán délutánonként korrepetáltam a Tamást. Szép nagy házban laktak, olyan palotaszerű épületben, ahol voltak cselédek, meg komornyik, meg a fene tudja, hogy mi még. Oroszlánfejes nagy rézkopogtató volt a kapujukon. Amikor délutánonként kopogtattam, egy kis ablakon mindig kiszólt egy férfihang.

– Mit óhajt?

Micsoda hülyeség ez? Nem óhajtok én semmit! – morfondíroztam magamban.

– A Tamást jöttem tanítani – válaszoltam a kis ablakban lévő bajszos szájnak, mert más nem nagyon látszott belőle. Nyílt a nagykapu, és felkísértek a könyvtárszobába. Ott gyakoroltuk a számtant. Egy napon aztán benyitott a báró úr is. Én vele még nem találkoztam, csak a feleségével, az Anasztázia nénivel. Aki kedves asszony volt, és mindig megkérdezte, hogy kérek-e valamit enni, mert szívesen küldet nekem a konyháról – ha igényt tartok rá. Én nem tartottam rá igényt, inkább mehetnékem lett volna már hazafelé, de ha a tanár úr megkért, hogy segítsek, akkor annak eleget kell tenni. A báró keskeny bajszú, kerek fejű, és már enyhén kopaszodó ember volt. Kedvesen köszöntött, és én viszonztam is – felállva a székről. Érdeklődött, hogyan haladunk a tanulással. – Haladunk, báró úr, haladunk! — válaszoltam. – Aztán apádék birtokai merre vannak, fiam? – érdeklődött a báró. – Nincsenek nekünk birtokaink, báró úr – tavaly menekültünk Lugosról. A Jerabek Ferenc százados úréknál lakunk a Brüsszeli körúton. – Aztán mit dolgozik az apád? – kérdezte szigorú tekintettel.

–Házakat épít! – most éppen a Somogyi telepen. De odaát nagy vállalkozása volt apámnak – Freidorfban, egész utcákat épített.

Szürke lett a tekintete a bárónak és összevonta a szemöldökét.

– Na, tanuljatok, aztán sarkon fordult és otthagyt bennünket.

Közeledett a tanév vége és a Tamáska sikeresen vette a számtan akadályokat, ha nem is kiválóan, de átment a vizsgákon. Még jártam hozzájuk úgy hetente két alkalommal. Nem csak számtan, hanem egyéb tantárgyak miatt is. A Tamás eredményei szépen javultak. Egyik alkalommal aztán megjelent az Anasztázia néni egy öltöny ruhával a kezében,

– Próbáld fel fiam, nyújtotta felém a fekete színű zsinóros Bocskai öltönyt. Szabadkoztam egy darabig, hogy nem kell.– nem azért segitettem. Az öltöny azért nagyon szép volt. – és vágytam is rá. Tudtam azt is, hogy apámnak mostanában nem lesz annyi pénze, hogy ilyen ruhát vegyen nekem. Így aztán felpróbáltam a Tamáska kinőtt ruháját, ami úgy állt rajtam , mintha rám öntötték volna. Aztán kaptam hozzá még egy fehér inget is keménygallérral. Boldogan vittem haza a csomagot, amit a munkámért kaptam cserébe.

Anyámnak is tetszett, de apám, nem szólt egy szót sem, csak elvonult a konyhába. Mili körbe forgatott, és gyönyörködött bennem.

–Tiszta fiatalúr kinézeted van ebben az ancúgban! –, hogy nekem miért nem adnak ilyen szép ruhákat a professzor úrék? Pedig a nagyságának van bőven.

Mili már befejezte az iskolát, de munkát varrónőként nem kapott, ezért jelentkezett a Jancsó professzorék hirdetésére. Beszélt három nyelven folyékonyan, ezért a professzorék rögtön fel is vették a gyerek mellé nevelőnőnek. A gyereket tanította németre, gondozta, és játszott vele. Szóval minden gyerek körüli munkát elvégzett. Rendesen fizettek neki, és szinte családtagnak tekintették.

Az új Bocskai öltönyömben feszítettem az évfárá előtti utolsó napon az iskolában amikor az osztályfőnök egyik órá után hívatott, engem, és a Varga Józsi. Nem értettük, hogy mit akar tőlünk. Egy darabig krákolgott és hümmögött, aztán nagy nehezen, és nagyon halkán mondta.

– Az a helyzet fiúk, hogy én ugyan nagyon sajnálom, hogy a legjobb tanulóimat el kell küldjem az iskolából, de nem tehetek mást. A tantestület, és az igazgató úr úgy döntött, hogy az iskola a támogatóinak az érdekeit kell, hogy képviselje. Azok alapján pedig, ti nem vagytok ide való. Küldjétek be mind a ketten a szüleiteket a bizonyítványért meg az irataitokért. A holnapi ünnepélyes évfárára már nem kell bejönnötök.

Nem értettük a dolgot, csak álltunk a folyosón az ablak előtt értetlenül, hogy már nem járhatunk többé ebbe az iskolába. Este aztán szóltam apámnak, akit a konyhában vártam, míg hazaér.

Apám kiváltotta az ipart és a Jerabek ajánlásaival ismét házakat épített. Főként Szeged Somogyi-telepen, amit a Nagyváradi út és a körtöltés zárt körül. Az első világháború után indult meg e terület benépesülése, de az ezerkilencszáznegyvenes nagy belvíz százával pusztította el az épületeket. A telep újraépítése, szerencsére sok munkát adott apámnak, így késő este volt mindig mire hazaért.

– Te meg miért nem alszol már? Hogyan mész így reggel iskolába? – kérdezte.

– Nem kell többet iskolába mennem, azt mondta a tanár úr! Holnap be kellene menni a bizonyítványomért, meg az iratokért – neked vagy anyámnak.

– Milyen zsványságot csináltál? – kérdezte komor tekintettel.

– Semmilyen! – válaszoltam apámnak. Úgy döntött a tantestület, hogy nem vagyunk odavalók, se én, se a Varga Józsi.

Apám csak annyit mondott. – menjél aludni, majd holnap elrendezünk mindent.

Másnap aztán kézen fogott és besétáltunk a gimnáziumba. Megkerestük az igazgatót, aki nem igazán számított arra, hogy őt is felkeressük.

– Nézze igazgató úr, én tisztességgel fizetem a tandíjat a gyerek után, és kemény munkával keresem a kenyerem. Mindent megteszek azért, hogy a gyerek tanulhasson, és a családomat eltartsam. A fiam az osztály legjobb tanulója, megmondaná, hogy miért nem való ide?

– A döntést az iskola érdekében hozta a tantestület. Magas rangú támogatóink nehezményezték, hogy ha az iskolába polgári származású gyerekek is járhatnak, akkor fontolóra veszik a támogatások visszavonását. Kérem, értsék meg, hogy nem tehattünk mást.

– Rendben van igazgató úr! Ha maguknak többet ér egy pénzért vásárolt ócska bárói cím, mint a haza szolgáltatáért négy év frontszolgálat, akkor én nem szeretném, hogy a fiam egy ilyen iskolába járjon! Átvette a bizonyítványomat és az irataimat, majd katonásan bevágta az ajtót. Így lett vége a tanulmányaimnak a nagyhírű Piarista gimnáziumban.

A Jerabek százados még felajánlotta, hogy személyesen beszél az igazgatóval, de apám ezt határozottan visszautasította.

– Nézze Ferenc, ezek után már én nem szeretném, hogy egy ilyen iskolába járjon a fiam! Mit tanulhat itt a gyerek? Mások lenézését? Megvetését? Uri, semmit érő hóbertokat?

– A mi családunk Ferenc, hétszáz éve él ebben az országban németként, de inkább magyarként ! Az őseim hospesként, segíteni jöttek ide! Iskolákat építettek ennek a népnek, hogy tanulhassanak. Ispotályokat építettek, ahol szeretetből gyógyították az embereket, nemzetiségüktől függetlenül. És akkor azt mondják, hogy az én fiam nem való oda? A fiam, aki három nyelven beszél folyékonyan!

Nincsenek sem bárói, sem grófi címeink, de nekünk arra nincs is szükségünk. Amink van – azt nem lehet se pénzért venni, se osztogatni!

– Köszönöm Ferenc, ne fáradjon miattunk, megleszünk mi – e nélkül is!

Jött a nyár és mentem apámnak segíteni a Somogyi–telepi építkezésekre. Nem kellett nehéz munkákat végezni. Vizet hordtam a habarcshoz, meg boltba mentem kis cédulával. Kinek mi kell ebédre, mert reggelit otthonról hozott mindenki. Ebéd sem volt bőséges, inkább csak kenyér, meg marmaládé, ami vegyes gyümölcslekvár, de inkább birsalma, amitől egy tömbbe összeáll, és a piros színe olyan, mint a gépszíré. Hízni lehetett tőle, dolgozni nem nagyon. De kinek lett volna ott mindennap kolbászra, meg sonkára pénze! Apám emberei is Romániából menekült magyarok, vagy svábok voltak. A menekülttáborban húzták meg magukat a családjukkal. A megkeresett pénzt nem lehetett csak úgy megenni, azt félre kell tenni, egy új élet kezdésének reményében. Mi hozzájuk képest már szerencsésebb helyzetben voltunk a Jerabekéknél, ha nem is a sajátunkban laktunk, hanem amolyan bérlőként, de mégsem egymás hegyén–hátán, idegen emberekkel földre dobott

matracokon. Vittem a sovány ebédet meg a cigarettát, amit összeírtam a kis cédulára mindenkinek név szerint. Aztán a pénzzel fillérre elszámoltunk.

Apámnak is hoztam a doboz cigarettát. Éppen fenn volt a tetőn, és fűrészelt egy gerendát. Felmentem hozzá a falnak támasztott hosszú létrán, és leültem egy deszkadarabokból sebtében összeütött kis padra. Élveztem a vágások alatt, apránként kupacokba rendeződött fűrészpornak a gyanta illatát. Aztán összesepertem, és egy zsákba raktam, mert jó lesz az a sporherdba kicsinyenként elhasználni. Munkával tellett a nyaram apám mellett, és oktatgatott, mit hogyan kell csinálni. Ha felnősz, legalább tovább tudod vinni a vállalkozást.

Apám ötven éves volt már, én pedig még csak éppen, hogy tíz múltam. Arcán mély ráncokat hagytak a háborúval és a munkával töltött évek. Az amúgy magas és szikár emberre valahogy rászáradt a soványságtól a bőr, és a pofacsontjai mintha mindjárt átszűrnék az arcát. A keskeny bajuszától pedig még mogorvábbnak tűnt a tekintete. Háta már kicsit meghajlott, nem a munkától, hanem a rá nehezedő gondoktól. Egyre többször kérdezte, inkább csak magától: – hányszor kell még újra kezdenem az életemet? Aztán dolgozott szinte szó nélkül egész nap. Az emberei sem nagyon beszélgettek, mert mindenki a saját életével, boldogulásával volt elfoglalva, és nem a másik bajával.

Karácsonyra megint vártam a rollert, amit most sem kaptam meg. De hogy is kaptam volna én rollert, amikor apám örült, hogy annyi pénzt tudott keresni a nyáron, amit aztán a téli hónapokban éppen fel is éltünk. Karácsonyunk is szerényen tellett. Apám valahonnan hozott egy kicsi fenyőt, talán méteres, ha lehetett, aminek készített egy kis talpat maradék faanyagból, aztán délután belefaragta a fát. Anyámmal és Milivel feldíszítettük. Persze nem olyan boltban vásárolt csillogó dolgokkal, meg szaloncukorral, hanem ezüst sztaniolpapírba csomagolt dióval és kicsi félhold, csillag és kör alakú tésztával, amit anyám süített karácsonyra. Apám vett német szokás szerint egy hizott libát, amit a mama egyben megsütött. A máját külön rakta, és beáztatta egy tál tejbe, azt az ünnepek után készítette el. Talán egy hétig is ettük a zsírban tartott májat kenyérre kenve. Így telt a karácsony ajándékok nélkül, de nem is volt annyira fontos az ajándék. Örültünk annak, hogy együtt lehetünk. Apám tervezgette a jövőnket: saját házat, és az új vállalkozását, amiben nagyon bízott. Három-négy jó év, és egyenesbe jövőnk megint, ne aggódjatok. Újjá kell építeni az egész Somogyi –telepet! Lesz ott munkám több évre is. Jó lesz itt nekünk Szegeden. Jövőre tudok venni egy kis telket, aztán, ha összejön a kezdéshez egy kis pénz belefogok egy saját házba.– addig meg elleszünk itt a Jerabeknél.

Kitavaszkodott, és apám új reményekkel, nagy lendülettel fogott munkába. A Somogyi telepen egyre másra épültek az új házak. Hétvégenként mentem vele dolgozni, szerszámokat adogatni, vizet hordani, szóval minden olyan dolgot, amit meg tudtam már csinálni.

Ezerkilencszáznegyvenegy április elején jártunk, éppen, hogy csak elmúltak a hidegek, amikor negyedikén egy pénteki napon az iskola épülete előtt az öreg pedellus megjelent egy hosszú falétrával, amit alig bírt cipelni, és a felállításához a nagyobb gyerekek segédkeztek neki. Az öreg aztán nagy nehezen felment a létrán és kitűzött az épületre egy fekete zászlót. Aztán elmaradtak az utolsó óráink. Meghalt Teleki Pál, a miniszterelnök. Akkor még nem mondta senki, hogy öngyilkos lett csak annyit, hogy tragikus körülmények között váratlanul elhunyt! Gyerekként ez amúgy sem nagyon értettem, csak annyit, hogy meghalt a miniszter. Nyugodjék békében! Részemről ez a dolog el is volt intézve. Jött a vasárnap és mentem apámmal szokás szerint dolgozni, ugyanúgy, mint eddig. Anyám csomagolt nekünk élelmet egész napra aztán elkészöntünk.

– Estefelé itthon vagyunk, amíg látunk, addig dolgozunk. – kiáltott vissza apám a kapuból.

Ezen a napon aztán ismét eldőlt hosszú évekre a családuk sorsa. Újból beleköpött a nagypolitika a levesünkbe.

Apám éppen fenn volt a tetőn, amikor a kocsmából megérkeztem a pakli cigarettával. A cigaretta az mindig ott lógott apám szájában. Úgy szívta el, hogy meg sem fogta a kezével, csak amikor az utolsó slukkot szívta belőle, mielőtt elnyomta volna.

Szép idő volt, mégis hatalmas dörrenések hallatszottak, mintha az ég zengene. Apám letette a szekercét kiegyenesedett, és hallgatta a dörrenéseket.

– Így kezdődött ez tizennégy júliusában is. – mondta komoran.

– Na fiam, kitört a háború! – lejött a tetőről és leült egy téglarakásra. Tenyerével takarta a gyufa lángját, majd a mozdulatlan levegőbe fújta az első füstöt. Elszívott egy cigarettát. – mélyen leszívta, majd az orrán eregette ki a füstöt, előbb nagy lendülettel aztán csak apránként.

–A fene essen bele ebbe a sok hülye politikusbba, nem volt elég nekik egy világháború? Nem folyt még elég vér? Pakolj össze, aztán megyünk haza. Meg kell keressem a megbízókat. El kell számoljunk a munkákkal, amit eddig megcsináltunk, mert ha itt becsap a ménkü, akkor futhatunk a pénzünk után.

Így is történt. A házat, amit apám éppen épített, az elvégzett munkákat kifizették tisztességgel, de folytatni már nem kellett. A megrendelt, de még el nem kezdett épületek megépítésétől a tulajdonosok visszaléptek. Volt még pár kisebb munka amit Apám elvállalt, főleg javítgatás, felújítás, amit egyedül, vagy egy segéddel ellátott. Aztán már az sem, és ránk köszöntött ismét a szegénység. Szegeden az országhatár és a háború közelsége miatt megszűnt minden munkalehetőség. Mindenki emlékezett még az előző háborúra. Akinek pénze volt, az aranyat vásárolt, akinek meg nem volt, az meg igyekezett a legminimálisabbra csökkenteni minden kiadását, Aki tehette cukrot, lisztet

egyéb tartós élelmiszert spájzolt. A magyar csapatok április 11-én átlépték a jugoszláv határt. Belgrádot pedig megszállták a német csapatok.

Egy napon levelet kaptunk az unokatestvéremtől a Buluca Feritől, hogy Budapesten van és, pár nap múlva jön Szegedre. Régen nem láttuk őt, és én szinte alig emlékeztem rá, mert a Feri úgy tíz évvel idősebb volt, mint én.

Festőművésznek tanult és hozott magával néhány képet is, amire azt mondták, hogy nagyon tehetséges. Román létére felajánlottak neki egy olaszországi állami ösztöndíjat. Feri kitűnően beszélt a magyar és a német nyelvet is. Már egy hónapja, hogy Magyarországon volt, mikor meglátogatott bennünket Szegeden. Néhány napot aztán ott töltött nálunk.

– Honvágyam van Péter bátyám. Hiányzik anyám, meg a család. Visszamegyek én Romániába. Anyámékat nem hagyhatom magukra.

– Gondold meg Feri! – úgy szöktél át, már biztosan keres odahaza a rendőrség. Menjél ki Olaszországba tanuljál! — híres festő lehet belőled. Ne menj haza fiam, csak bajod lesz belőle. – figyelmeztette apám. Anyádék meg nincsenek egyedül, ott van a papa , Anna, és a Katinka is.

– Péter bátyám én román vagyok. Engem, csak nem bántanak! Hazamegyek Temesvárra akármi is lesz.

Egyik reggelen aztán üres volt a Feri ágya, és egy rövidke levél volt az asztalon, amiben megköszönte, hogy vendégül láttuk. Még talán három hét sem tellett el, hogy a Ferit hazahúzta a szíve, mikor is Etel nénémtől hosszú levelet kaptunk. A levelet nem ő adta fel, hanem valahonnan Kolozsvár környéki postáról küldhette egy ismerőssel. Ferit a rendőrség elfogta. Vallatták, és verték egy hétig. Az ujjait kalapáccsal eltördelték, hogy soha többé ne tudjon festeni. Nem bírta tovább; sem a fájdalmakat, sem a megaláztatást. Kiugrott a rendőrség épületének nyitott ablakán – a harmadik emeletről – és szörnyethalt. A levél végén csak annyi állt, hogy Ferikét csendben eltemettük Temesváron.

Utolsó kép: Buluca Feri és a menyasszonya

– Bolond gyerek, bolond gyerek – dörmögte az orra alatt apám.

Sóhajtott egy nagyot, majd keresztet vetett. Anyám a könnyeit törölgette a konyhában...

Apám munkát keresett megint, de Szegeden és környékén, a déli határ mellett, a háború miatt nem volt semmi lehetőség. Az újsághirdetéseket lapozgatta, és írt mindenhová, ahol neki való munkát hirdettek. Egyik nap aztán levelet kapott, hogy felveszik az Ajkai timföldgyár és alumíniumkohó építési munkáihoz. A timföldgyár építése negyvenegy májusában kezdődött, és szükség volt építőipari szakemberekre. Így aztán elbúcsúztunk a Jerabekéktől, és úgy, ahogy jöttünk – egy-egy bőrönddel – úgy költöztünk az Ajka melletti kis településre, Bódéra. A kis falu egy völgyben feküdt. A falu a kanyargó út két oldalán lévő házsor volt csupán. Inkább csak egy nagyobb tanya, mint falu. Bódén apám kibérelt egy kis házat, ami négy főnek éppen elég volt. A gyár építésének az irányítója pallérként felvette, és komoly feladatokkal bízta meg. A munkát talán két hete kezdte el, amikor is kiderült, hogy a beruházásra szánt pénz elfogyott. A fizetését még megkapta, aztán kényszerszabadságra

küldték az embereket. Szerencsére ez nem tartott soká, mert jelentkezett egy német befektető, akinek az ajánlatát nem utasíthatták vissza. Ez volt az ára az alumíniumfeldolgozás megvalósításának. A német könnyűfémipar egyik vezető vállalata, a Dürener Metallwerke AG (Düreni Fémművek Rt.). 1941. június 25-én írta alá azt a megállapodást, amelynek értelmében a hazai repülőgépgyártás nyersanyagellátásának biztosítására teljes műszaki támogatást nyújt, valamint rendelkezésre bocsátja összes szabadalmát és gyártási eljárását egy Székesfehérváron létesítendő könnyűfémmű számára, amely egyelőre évi 2500 tonna kapacitással a német cég műszaki vezetése mellett épülhetett fel. A német hadiipar a teljes magyar bauxitkincsre igényt tartott, és nem szalasztotta el a lehetőséget. Még abba is beleegyezett – amit különben az Alumíniumérc-, Bánya- és Ipar Rt. évtizedekig nem tudott elérni –, hogy ne csak a bauxit-kitermeléshez, hanem a feldolgozáshoz is tőkét, illetve kölcsönt adjon. A magyar bauxit kezdettől fogva stratégiai jelentőségű volt Németország számára, hiszen a Vorarlbergben lévő kis mennyiségű, és rossz minőségű bauxiton kívül nem rendelkezett további lelőhelyekkel. A világháború előtt számos országból elégítette ki bauxitszükségletét: így Franciaországból, Jugoszláviából, Olaszországból, Magyarországról, Romániából. Apám az új cégnél építésvezetőként dolgozott tovább. Állása biztosnak tűnt, mivel folyékonyan beszélte a magyar, és a német nyelvet. Szeptemberben aztán Ajkán folytattam az iskolát. Új arcokkal, új gyerekekkel találkoztam. Már nem barátkoztam igazából senkivel, mert minden évben másik iskolába jártam és tanultam. Most sem volt ez másként, mert negyvenkettőben, azok a munkák befejeződtek Ajkán, amiken apám dolgozott. A cég a német hadsereg számára létfontosságú olajfinomító fejlesztésébe fogott Pétfürdőn, így aztán apám oda ment dolgozni. Mi egy darabig még Bódén laktunk és én Ajkára jártam kötelező levante oktatásra. Egyik napon bejött a tanterembe egy tartalékos hadnagy. Leventeoktató és tanító. Felálltunk. Köszönt: „Szebb jövőt!” Mi is így köszöntünk vissza: Aztán a „Szebb jövőt ima” következett.

Hiszek egy Istenben

Hiszek egy hazában

Hiszek egy Isteni örök igazságban

Hiszek Magyarország feltámadásában

Ámen.

Levente apród fogadalmat kellett tenni. A hadnagy úr mondta a szöveget, és utána kellett mondani: „Fogadom, hogy teljesítem levante kötelességemet, amellyel Istennek, hazámnak és honfitársaimnak tartozom!”

Gratulált a hadnagy úr, és közölte a következő foglakozás időpontját. Most már hordhattam a levente sapkát rajta zöld pajzssal fehér kettős kereszttel. Felkarközepére ingre, és kabátra kellett felvarrni a ruhára való leventepajzsot, amit szintén kötelező volt hordani. Kötelező volt még a vasárnapi misére járás, és egy csoportba lenni a kijelölt helyen, a miséző tisztelendővel. A jelenléti ívet is kötelező volt aláírni.

Hetente péntekenként három órában tartották az iskola udvarán a hazafias katonai szellemű nevelési, és testnevelési órákat, amik gyakorlatilag katonai kiképzésünket szolgálta. A lakóhelyi nyilvántartások révén ellenőrizték a részvételt. A hiányzást igazolni kellett. Az igazolatlan hiányzásért a szülőket pénzbírsággal sújtották. Mivel elég szűkösen éltünk –már ami a pénzt illeti–, így aztán minden oktatáson megjelentem. Apám is szorgalmazta ezt az elfoglaltságomat, mondván...

– Egyáltalán nem fog megártani neked egy kis mozgás.

A háború okozta hátrányok alig voltak érezhetők az országban. A kezdeti német hadisikerek, a frontok előretörésének hírei, és a magyar honvédség részvétele a hadműveletekben nem eredményezett háborúellenes légkört. Legalábbis a mi környékünkön nem volt ilyesmi. A hadi eseményekről többnyire csak a moziban a filmhíradókból, és az újságokból értesültünk. A Doni katasztrófától azonban a háború egyre kézzelfoghatóbban jelen volt.. Majd a német megszállással tudatosult. Ezerkilencszáznegyvennégy nyarán, aztán Pétre is odaért a háború. Ekkor ugyan még ellenséges csapatok nem léptek az ország területére, azonban a szövetséges légierő gépei gyakran látott hívatlan vendégek lettek a magyar égbolton.

Apám hajnaltól késő estig dolgozott feszített ütemben az olajfinomítói építkezésen. Több száz román munkaszolgálatost vezényeltek a munkák meggyorsítására, akiket a malom épület padlásán és pincéjében helyeztek el, valamint abban a két lakásban ami az épületben volt.

A korai munkakezdés és a késői befejezés miatt apám Várpalotán bérelt egy házat. Újból bőröndökbe csomagoltuk a dolgainkat és költöztünk. Bódéről Várpalotára. Beíratlak a várpalotai iskolába, és már szinte fel sem tűnt, hogy éppen melyik iskolába járok.

Pétfürdőre és környékére, még verőfényes nyári napokon is ködfelhő borult, amit nem értettünk, de az iskolában mondták, hogy ködösítenek a Berhidára települt német légvédelmisek – valamilyen klórsavval – amit Németországból szállítottak –, hogy az ellenséges repülők ne láthassák meg az olajfinomító épületeit. Sok haszna – mint később kiderült – ennek nem volt, mert nem tudtak nagy területeket befedni a köddel, így aztán túl sok tájékozódási pont maradt fedetlenül a repülők számára. A polgári lakosságot már április elején kitelepítették, így csak a munkaszolgálatosok, az építkezésen dolgozók és az olajfinomító munkásai maradhattak a településen. Június tizennegyedikén egy szerdai napon elsötétült az ég az amerikai B-24 es liberátoroktól.

Százötven nehézbombázó elkezdte a bombázást, és mintha a környező hegyek is elindultak volna úgy remegett minden.

Lementünk az épület pincéjébe mi is. A levegő is remegett a rengeteg repülő hangjától, és a robbanások idáig hallatszó robajától. Anyám a kezünket szorította a sötétben és imádkozott apánkért. Teste és karjai remegtek a félelemtől. Egész éjjel lent maradtunk, a biztonság kedvéért. Elmentek a repülők, de anyánk még mindig szorította a kezünket. Hunyorogva léptünk ki másnap az udvarra. Valami nagyon furcsa dolog volt, amit először megláttunk. Anyánk gesztenyebarna haja, ami lófarkba volt kötve. A feltámadt szél belekapott és széjjel terítette a barna szvetteren, amit a hideg pince miatt kapott magára mielőtt lementünk. Nem értettük, csak néztük anyánk haját Milivel. Könyökével oldalba bökött, és fejével intett anyánk háta felé.

– Látod?– kérdezte, csak a száját mozgatva.

Intettem, hogy igen. Döbbenet néztük össze, hogy a gyönyörű, derékig érő gesztenyebarna haja hófehér lett. Egy hajszál sem maradt barnán belőle. Mili előreszaladt, és az egyetlen tükrünket eldugta. Anyánk a házba érve a haját próbálta rendbe szedni, amit a szél összekócolt. Fésűt vett a kezébe haját előrehúzta, hogy kifésülje.

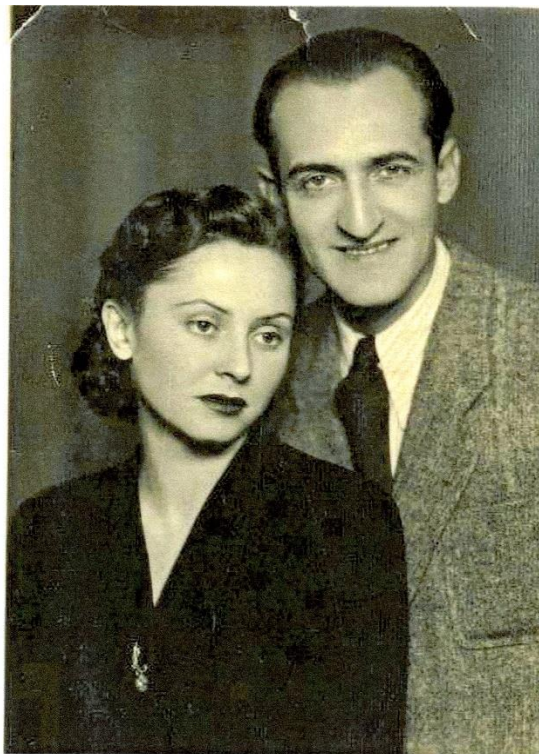
–Hol a tükör !?– kiáltott sírástól elcsukló hangon. Aztán Mili előkerítette a tükröt. Anyánk sírt szinte egész nap. Hol apánkat, hol a haját siratta.

Apa benn dolgozott az üzemben és vártuk, csak vártuk, hogy hazajöjjön. De nem jött, csak másnap estefelé. Koszosan porosan és fáradtan. Döbbenet nézett anyánkra, majd ránk. Aztán elmeséltük, hogy mi történt anya hajával... Anyám kérdezte...

– Sokan ott maradtak?

– Sokan, de szerencsénk volt, mert még időben beértünk az óvóhelyre. Akiket kint ért a támadás az mind ottmaradt. Tizenhét civil és huszonegy katona, és sok épület tönkrement. Negyven millió pengő a kár nagyjából. Üzembe kell helyoznunk ismét mindent, ami még működőképes, mert kell az üzemanyag a tankoknak meg a többi járműnek. Apámnak menni kellett minden nap dolgozni. A romokat takarították. A gépészek pedig újból üzembe helyezték az épségben maradt berendezéseket. A megrongálódott épületeket elbontották, vagy javították, ami még olyan állapotban volt, hogy javítható. Romániában maradt két nővéremtől ritkán kaptunk híreket, azt is csak röviden, egy üdvözlőlapon. Postáról postára küldték utánunk, mert mi szinte folyamatosan költözködtünk. Etának megszületett a kislánya, Sanyika. Rezsőt bevonultatta a román hadsereg, és kivezényelték a frontra. Az utolsó levelet valahonnan Krim mellől írta. Irén talán egy évvel ezelőtt írt utoljára, de most kaptunk tőle egy hosszabb levelet, amiből kiderült, hogy Rezső barátját, a Werheimer Sanyit elvitték valami gyűjtőtáborba, és ottmaradt a fogászati labor gazdátlanul. Ami amúgy sem nagyon ment már a háború miatt. Irén eladott mindent, amit

pénzzé lehetett tenni. Ez az egy esélye maradt Rezső hazahozatalára a frontról: a román korrupció működött háborútól függetlenül. Irén talpraesett és mindig határozott nő volt. A vezérkarban lefizetett egy tábornokot, és Rezsőt visszahozták még a Doni áttörés előtt. Leszerelték, és már karácsonyra otthon is volt.

Irén néném és a férje Windisch Rudolf

Egyre rosszabb hírek jöttek a hadszínterekről, és megtörtént az, amire talán már mindenki számított: a Doni áttörés. A második magyar hadsereg, és a történelem legnagyobb véráldozattal járó ütközete. A Don folyónál, ahol 1943 januárjában százezer katona veszett oda a sokszoros túlerővel szemben. Nem megfelelő fegyverzettel, felszereléssel, hiányos téli öltözetben. A szovjet áttörésére mínusz 30-35 fokos hidegben került sor. A félig megfagyott, várakozó magyar katonákat szinte ellenállás nélkül mészárolták le. Apám egyik este aztán leült velünk beszélgetni a háborús hírekről, amit nagyjából azért értettünk, de annyira ezekben a katonai dolgokban nem voltunk járatosak. A leventeképzőn folyamatosan azt hallottam: „Itt állunk a végső győzelem küszöbén”, úgy tájékoztattak az oktatáson, hogy már csak egy-két hónap, aztán vége lesz a háborúnak. Apám aztán felvilágosított bennünket, hogy a végső győzelemmel kapcsolatos ábrándokat jó lesz, ha elfelejtjük. Mennünk kell hamarosan innen is, mert a ruszkik nem fognak megállni a Don kanyarnál. Igaza lett! Negyvenöt márciusában elrendelték Várpalota kiürítését. Az orosz tankok már Bakonykútiban voltak. Anyám összekapkodta a kevés holminkat. Valahogy mindig egyre kevesebb lett, egy cipővel vagy ruhával, ami elkopott, vagy egy tányérral, ami eltörött. Fejenként egy bőrdöng.

Apámnak kettő, mert ő vitte a konyhához szükséges nehezebb dolgokat. Az utcában velünk szemben lakott egy idős bányász a feleségével, Koronczai Józsi bácsi átjött hozzánk, és azt mondta: – Ne menjünk egyszerre, mert feltűnhet valakinek.

Letértünk a kis útnál, és beálltunk a fák közé, ahonnan már nem látszott a köves út., Vártuk az öreget, meg a feleségét. Apám cigarettáért kotorászott a zsebében elővette a kis fém dobozt, aminek egyik felében a papír másik felében a dohány volt. A papíron hosszában elrendezgette a finomra vágott dohányt, majd egy pillanat alatt összesodorta kis rudacskává a papírcsíkot, amit nyelvével megnedvesítve összeragasztott. Gyufát keresett a zsebeiben aztán meggyújtotta a cigarettát. A füst valahogy nem akart kiszabadulni a fenyőerdő ágai közül, hanem ott gomolygott a kis tűlevelek körül, mintha köd lenne és csak gyűlt, egyre nagyobb halvány felhőbe, amint apám fújta neki az utánpótlást. Tíz perc múlva Józsi bácsiék már ott is voltak, csak épp a másik irányból, mint ahogy arra számítottunk.

– Menjünk Péter! – arra. – és mutatta az irányt egy bottal, amit valahol talán az erdőben vehetett magához, mert addig nem volt nála.

Az erdőben gyalogolva megtaláltuk a bokrokkal benőtt régi bánya lejáratot. A múlt ködébe vesző régi vágatban az olajos támfák őrt álltak évtizedek óta, a bányászok lelkiismerete felett. Támasztották még mindig a vágat mennyezetét, védelmet nyújtva pihenő denevérek és pókok hadának. A pókhálókat szaggatva haladtunk egyre lejjebb, a föld mélyébe. A levegő egyre párásabbá és tejszerűbbé vált a karbid lámpa fényétől, amit Józsi bácsi hozott magával. A lámpa kis víztartályába levegőt pumpált, és az így keletkező túlnyomástól a víz a karbidra spriccelt. A keverékből képződő gáz egy vékony kis csövön távozott. A gázt meggyújtva, a kis lámpa akár nyolc órán keresztül is világított. A bányászok rosszabb időkre számítva három– négy családnak való helyet alakítottak ki a föld mélyében, ahová mi most bekvártélyoztuk magunkat. Volt még karbidgázzal működő kis tűzhely is, ahol főzni is lehetett. A kialakított nagyméretű teremben kényelmesen elfértünk. Élelmet vittünk magunkkal, így csak vízért kellett feljárni néha, a húsz literes fém marmonkannákkal a kis forráshoz, ami nem messze volt a bejárattól. Itt vészeltünk át két–három hetet a háború zajától távol, a föld alatt.

Józsi bácsi és apám végül úgy döntöttek, hogy nem vagyunk mi vakond, és haza megyünk, akármi is lesz. Mint utólag kiderült nem volt a legjobb ötlet. De ki láthat a jövőbe? Összepakoltuk a dolgainkat, és elindultunk haza, ugyanazon az úton, amin jöttünk. A városba érve német járőrök éppen intézkedtek, és a még ott lévő lakosságot két csoportra osztották. Civilek az egyik csoportba, a menekülő magyar katonákat valamint a tizennégy évnél idősebb fiukat –leventéket– a másik csoportba osztották. A civilek kijelölt menekülési útvonala, az orosz hadsereg elől Salzburg felé volt, a katonák és leventék útvonala pedig Grác felé. A civilek megindultak bőröndökkel, és mindenféle összetákolt kis kocsikat húzva maguk után, hogy ne kézben kelljen

cipelni a csomagjaikat. Ameddig a szem ellátott tömött sorokban gyalogolva hagyták el a várost, és az országot. Betegen fáradtan és lerongyolódva.

3. Fejezet

Apám visszaemlékezései, hadifogolysors

Apám 15 évesen néhány héttel a hadifogság előtt

Még gyerek voltam, amikor utoljára láttam apámat. Álltunk négyen egy útelágazásban, a végeláthatatlan sorokban hömpölygő tömegben. Eddig együtt jöttünk. Most útjaink kettéváltak. A katonák és leventék Grác felé, a civilek meg Salzburg felé vánszorogtak tovább kimerülten. Apám a lába mellé tette ütött-kopott bőröndjét, majd lehajolt hozzám, átölelt és magához szorított. Anyám és Erzsike – szipogva – könnyeiket törölgették. Anyám könnyeivel együtt megeredt az eső is, és makacsul paskolta az amúgy is latyakos földet. Mennünk kell! Vigyázz magadra! – szakította félbe apám a búcsúzkodást.

– Salzburgban leszünk! – valahogy biztosan megtalálász bennünket, ha vége lesz ennek az egésznek.

Családomtól elszakítva, egy posztó kabátban, kis bőrröndömmel a kezemben, amiben csak szappan, törölköző és egy váltás fehérnemű, egy nadrág, valamint egy – anyám által kötött – zöld pulóver volt. A pulóvernek már kikönyökölődött az ujjja, és a sok mosástól megnyúlt a kötése is. De még pulóver volt.

Előkerült valahonnan a katonai menetoszlopot vezető tiszt. Színlelt nyugalommal, röviden és hangosan beszélt, majd gyors léptekkel távozott az esőben — a sor elejére igyekezett. Elindultam a katonákkal és a többi leventével együtt Grác felé. Lassan felszakadoztak a felhők, az országút porát elverte a március végi eső. A feltámadó szél az utat és a menekülők könnyeit szárogatta. Az útpadkán, a pocsolyákban sáros döbbenet ült. Meneteltünk fáradtan és elkeseredetten. Katonák zöme fegyver nélkül, csupán néhány öreg puskacsövön villant meg a hold szeme kérdően — lelkek után kutatva. Az útszéli bokrok és a tavaszt váró, még alvó fák közt, a tájat átölelő fénylő éjszakában csak a fáradt csoszogó léptek zaja hallatszott. Szakadt ruhájú vándorként vánszorgó menetoszlopunk Lafnitz előtt megállt. Letáboroztunk a gyors vizű, kanyargó kis Lafnitz folyó mellett. Évszázadokon keresztül a Lafnitz volt a határfolyó Magyarország és Ausztria között, 1921-ben a békediktátumok a határt keletebbre tolták, így Burgenland Ausztriához került. A magyar határtól légvonalban, úgy ötven kilométerre lehettünk. Másnap mosakodtunk, és lábat áztattunk a kristálytiszt vízben. A kis folyó a hegyekben eredt, néhol hajtúkanyarokba kényszerítve kerülte meg a várost. Itt-ott, követve a városba vezető út vonalát, mintha csak figyelné, hogy jó irányban haladnak-e az emberek. Az út és a patak közti mezőn táboroztunk, pihentetve a sok gyaloglástól sajgó és felhólyagzott lábainkat. Éjszaka a tücskök a fűben hangosan zenéltek – pont ott – ahová lefeküdtem egy vastag pokrócra, amit egy katonától kaptam. Minek zenélnek ezek? Még csak április van — talán a jó idő előcsalta őket. Csapkodtam egy darabig a fűvet mellettem, de mindig újra kezdték. Végül álomba merültem, és a lelkem mintha otthon járt volna, Lugoson a patakparti házunkban. Álmodtam az üvegszemű gyerekekkel, Braun Bernáttal, a román Árgyelán Szandival, a magyar Szegi Lacival, akikkel együtt zshiványkodtunk jó barátságban. Együtt játszottunk, és együtt kaptuk a büntetéseket is, nemzetiségtől függetlenül.

Félálmban voltam, és még teknőben csónakáztam a barátaimmal, amikor semmi mással össze nem keverhető morajlás, a kötelékben szálló repülők hangja hasította ketté békésnek induló álmaimat.

– Ébresztő! – fedezékbe! Kelljen már fel hallja – rohangált egy hadnagy, sípját fújva. – Itt vannak a repülők! – gyorsan, gyorsan, fedezékbe!

– El az út mellől! – mindenki menjen az erdőbe!

Aztán már csak a robbanások hangja közlőről, és a városból, ahol az égő házak gyújtottak lámpást a csillagos éjszakába. Az út és a patak közötti részen a fedezék nélkül maradt emberek utolsó halálsikolya, amikor karját vagy lábát tépte le egy repesz. Hatalmas ütést éreztem a lábamon, miközben a fák közé

rohantam. Hasra vágtam magam. Lábam lüktetett –de nem mertem megmozdulni. Karjaimmal a fejemet védtem, amire földet dobott a légnyomás, a mezőből kiszakított fűvel, és kavicsokkal együtt. A bombarepeszek kérégből bontották ki az ölnyi fákat, amik lecsupaszítva dőltek az út szélére.

Csend lett. Vagy, megsüketültem? Nem tartott sokáig ez a békés állapot. Jajgatás, fájdalmas ordítások hasítottak a levegőbe. Tudatosult bennem, hogy élek és lassan felhúztam a lábam, hogy megnézzem mi történt vele. A vádlimnál lyukas volt a nadrág, és kicsit nedves a vértől. Óvatosan felálltam és kísántikáltam a fák közül. Csak most tűnt fel, hogy milyen sokan voltak mellettem, akikkel együtt újjászülettünk. – eddig észre sem vettem őket. Velem együtt zombiként támolyogtak ki az erdőből.

Akik nem sérültek meg azok elkezdtek temetni a halottainkat, és velük együtt önmagunkat, és az álmainkat, amik éppen most váltak semmivé. Kerestem egy felcsert, akinek megmutattam a lábam.

– Ül le fiam, valahová, ahol nem vagy útban, majd ha végzek itt a súlyosabbakkal, megnézem lábad!

Megkerestem a pokrócom, amit egy talicskányi föld és kavics alól húztam elő. A kis bőröndöm egyik oldalából egy formátlan acéldarabot húztam ki. A pokrócot összehajtogattam és a lyukas bőrönddel elindultam sántikálva oda, ahol nem vagyok útban. Üldögéltem egy kidőlt fán. Dél felé odajött a felcser, és megnézte a lábam .

– Szerintem nincs benne semmi, csak a húsozat vágta fel a repesz! Bekötöm, aztán majd meggyógyul magától. Üvegcséből jódot csepegtetett egy darab gézre , aztán bekente a seb környékét, majd bekötötte. Rendbe jön ez pár nap múlva. – mondta a felcser, közben a levente sapkáját a szemembe húzta.

– Megyek, megnézem, hogy van - e még sebesült.

1945 április 11- én, ezen a szerdai napon Ausztriában egy csendes festői környezetben lévő kisváros, Lafnitz mellett megpecsételődött a sorsom a következő éveket tekintve. A szanitéc már nem mehetett sehová, mert teherautók jelentek meg az úton, amelyekről, még nem tudtuk a távolság miatt, hogy németek, oroszok, vagy esetleg más náció katonái?! Gyorsan közeledtek, majd fegyveres orosz katonák ugráltak le az autókról. A fáradságtól, sebesülésektől elcsigázott, menekülő csapatunk, ellenállás nélkül megadta magát. A fegyveres katonák körbe vettek bennünket és elindítottak vissza Magyarország felé. Holtfáradtan léptük át a magyar határt. Lábamon a kötés alatt lüktetett a seb, aminek nem tett jót a gyaloglás. Egy botra támaszkodva botorkáltam a poros úton. Bakancsok és kopott cipők csoszogásának zenéjére vánszorgott a rongyos csapat. Talán harmincan maradtunk a bombatámadás után. Fogva tartóinknak sem élelme, sem vize nem volt. Falvakon keresztül haladva egyre duzzadt a fogolytömeg, főként összefogdosott civilekkel. Ellátásunkra fegyveres kísérőink az alábbi trükkhöz folyamodtak:

A velünk egy irányban, de gyorsabban haladó járókelőket megbízták, hogy amint beérnek a következő faluba szóljanak be a házakba, hogy a közeledő, és jól felszerelt hadifoglyok az értékes tárgyaikat élelemért hajlandók elcserélni! Jöttek is a falu lakói felpakolva. Volt ott mindenféle élelem: sült krumpli, paprikás csirke, túrós rétes. Az örök fél órát engedélyeztek a cserebere lebonyolítására. Az idő letelte után felszólították főleg az asszonyokból álló csoportot a felsorakozásra, a cseretárgyak - pokrócok, kabátok, órák, töltőtollak - lerakására, majd a géppisztolyokat rájuk fogva, a helyszín gyors elhagyására szólították fel őket. Az asszonyok távozása után mindenki magához vehette saját holmiját, hogy a trükkös élelmezést később is megismételhessék.

Mire Intapusztára értünk holtfáradtan, már vagy kétezerre hízott a fogolycsapatunk. Ahány falun keresztül mentünk, mindenhol összeterelték a férfiakat, és a munkaképesnek tűnő fiatal fiúkat. Azt mondták, hogy kapunk iratokat Intapusztán. A pusztát a Batthyányi uraság területe volt vas megyében. Gyönyörű vidék, előtte a Ság-hegy, körülötte rétek szántóföldek, uraságnak alkalmas kastéllyal. Minket nem a kastélyban szállásoltak el, hanem egy táborban amit gondosan körbekerítettek szögesdróttal. Kedve a továbbálláshoz vagy szökéshez senkinek nem volt, örültünk, hogy megállhattunk végre. A tábor a puszták közepén hatalmas területen feküdt. A mi kétezres tömegünk csak porszemnek tűnt a tábor méreteihez képest. Itt már vagy tízezer ember várakozott elcsigázva, meggyötörve és a bizonytalanságtól kétségbeesve a kerítésen belül, őrtornyok és géppuskák vigyázó tekintetétől kísérvé. Na, nem azért, hogy valaki rossz szándékkal be ne tévedjen ide, hanem, hogy aki már bent van, annak ne nagyon legyen kedve a dróton túl sétálgatni. Gombát szedni a mezőn, vagy ibolyát, a hegy lábánál terpeszkedő erdő szélén. A táboron belül aztán minden kétségünk elszállt a szabadságot illetően. Kaptunk valami híg löttyöt leves gyanánt, amiben talán gríz lehetett, hogy megdagadjon az ember gyomrában. Csak arra jó, hogy úgy érezted, mintha jóllaktál volna. Aztán kétezres csoportokra szedték a táborban fogva tartottakat. Kaptunk ruhákat, amikben látszott, hogy nem mi voltunk az első tulajdonosok. Április lévén nem nagyon értettük, hogy minek nekünk a télikabát, meg a bakancs, de kiosztották – és azt visszautasítani nem lehetett. Így azt ölelgette mindenki a saját kis motyója mellett. Hevenyészett tömegszálláson a sebtében épített barakkok, a hajnalban leszálló ködbe veszték, miközben a sarjadó mezőn legelésző őzcsorda kíváncsi tekintettel, óvatosan a távolból szemlélte a kondérok alatt meggyújtott tűz vékonyka fehér füstjét. A leves, ami a kondérban forrt, legalább olyan vékony volt, mint a felszálló füst, ami valahol a leszálló kora tavaszi ködben elveszett. Egy oszlopra kötött vasúti síndarabot valaki hajnaltájban egy vascsővel püfölni kezdett, amitől talán a holtak is felébredtek volna. Kitereltek bennünket a barakkokból és a reggeli híg lötty után, sorakozó és névsorolvasást követően – fegyveres katonákkal körülvéve – kitereltek bennünket a vasúti sínek mellé. Állomás nem volt, csak a sínek, és rajta zárt vagonok. Negyven ember egy vagonba. Még a táborban olyan információt kaptunk, hogy Debrecenbe visznek

bennünket. Zötykölődtünk már órák óta a tehervagonba zsúfolva, amikor is az egyetlen vasrácsos kis ablakra felkapaszkodva kinézhettem a tájra, ami ismerősnek tűnt.

– Szegedre megyünk, nem Debrecenbe! – szoltam a többieknek.

– Akkor jelezzon valaki, hogy lenne néhány leszálló! – próbálta viccel elütni a dolgot egy bajszos férfi.

De a viccnek nem sok sikere volt, így aztán mindenki tanakodott és kérdezgette a mellette állót, hogy ...

– Minek visznek bennünket Szegedre? – amikor azt mondták, hogy Debrecenbe megyünk.

Már mindenki a vagon padlóján ült, a szerencsésebbek, akik a vagon oldalánál találtak helyet, azok a hátukat is megtámaszthatták. Akiknek csak középen jutott hely, azok pedig egymás hátának támaszkodva próbáltak pihenni. A vonat lassított, majd megállt Szegeden. Egy idősebb, ráncos arcú, bajszos orosz katona elhúzta a vagonajtót. Grúz kinézetű, alacsony ember volt.

– Na végre leszállhatunk! – és többen már indultak is lefelé a vagonból.

– Názád! Názád! (vissza, vissza) – fordította a vállán lógó dobtáras géppisztolyt a leszállni igyekvő emberekre.

– Davaj! Davaj! (gyerünk, gyerünk) – keményen csattant a zár, amint csőre töltötte a fegyvert.

Végül annyit megengedett, hogy néhányan a nyitott ajtóban ülve a lábukat lóbálhassák. A vonatot valami miatt nem engedték tovább, csajkában osztottak vizet, egy merőkanállal mindenkinek. A bűz egyre elviselhetetlenebb lett, a vagonok alatt összegyűlő ürüléktől. Minden vagon végében a padlóba egy kerek lyuk volt vágva, a vagon hátsó fala volt az egyik oldal, és néhány szál deszkából a másik három oldal. Egy meggörbített szeg zár gyanánt a deszka ajtóba ütve. Egy darabig a vagon kátrányolajjal átitatott padlójának nehéz szaga elnyomta a szerelvényen összezsúfolt kétezzer ember illatát. De aztán, ahogy kisütött a nap, és a lágy tavaszi szél is fűjdogálni kezdett, a vagonokba is becsapta az ürülék szagot. A vagonajtókat becsukták, a mozdony nagyot rántott a végtelen hosszúságúnak tűnő szerelvényen, majd komótosan baktatva megindult. A sínek hangos kattogása, mint a szívverés ütemesen, egyre gyorsult. Végül állandósult a tadam, tadam, tadam. A bakancsokat a kabát gallérja alá tettem, párna gyanánt. A naftalin szagú kabát, vagy a sínek monoton zaja miatt elnyomott az állom, a padlóra leterített télikabáton. Dél körül járhatott, mire felébredtem, és álmos szemekkel odakéredzkedtem az egy darab vasrácsos ablakhoz. A vonat fékezett, és nagy nyikorogva megállt. Az ajtókat kisvártatva ismét kinyitották. A vagonok előtt orosz katonákból sorfal állt és fegyvereiket ránk fogták. Sokan csak akkor jöttek rá, hogy becsaptak bennünket, mert nem Debrecenben voltunk, hanem már Romániában. 1945 április 21. vasárnap volt – sosem fogom elfelejteni. Minden állomás

egyformának tűnik. Tele sínekkel, peronnal és kerítéssel, de ez most valahogy nagyon ismerős volt. A mi vagonunk majdnem az állomás elejénél állt meg, ahol még nem kezdődtek el a peronok, csak a vasrácsos betonkerítés, aminek a lábazatán egy velem korabeli gyerek ült, hátát az acélrácsnak támasztva lóbálta a lábát, nagy unatkozva. Ez a Pál Feri! – futott át az agyamon – egy iskolába jártunk Lugoson. A szomszédunkban laktak. Nem jött ki hang a torkomon a felismeréstől, hogy Lugoson vagyunk, és attól sem, hogy éppen a Pál Feri ül a kerítésen. Aztán erőt vettem magamon.

– Feri! Pál Feri! – ordítottam a vagonajtóból. Nagy nehezen megismert, és egészen az orosz sorfalig merészkedett.

– Menjél gyorsan a Boksányi útra a nővéremhez! Feri, szóljál nekik, hogy itt vagyok a vonaton! Jöjjenek gyorsan, mert nem tudom, hogy hová visznek.

– Mit keresel te ott? – kérdezte csodálkozva

– Ne ezzel törődj! – hanem szaladj Etáért.

Idegesen nézelődtem – ágaskodva – az állomás kerítésén kívülre, ahol már csak a Feri hátát láttam, amint futva egyre távolodik. Éppen csak eltűnt a szemem elől, amikor már azon morfondíroztam, hogy hol maradnak ilyen sokáig? Fél órát vártam rájuk, mire megjelentek. Nővérem karján egy kisbabával, és mellette a sógorom Szandi. Öt éve nem láttuk egymást. A leveleinket a román titkosszolgálat visszatartotta, így semmit nem tudtam a testvéreimről. Hazajönni pedig nem lehetett. Eta sírva fakadt. Sanyika, az unokaöcsém csak pár hónapos lehetett. Eta a karjában lévő békésen alvó gyereket átadta Szandi sógornak, és próbált odajönni a vagonhoz, és megölelni, de az orosz katonák nem engedték közel a szerelvényhez. Az öreg orosz katona, aki már Szegeden is ott állt az ajtó előtt, kérdezte oroszul

– Кто это? (Ki ez?) Az idősebbek közül, értettek néhányan valamennyit oroszul, de én csak németül tudtam válaszolni.

– Schwester! Schwester! – kiabáltam a katonának bögve. Megértette az öreg, és intett, hogy jöjjek az ajtóhoz, de leszállni a vagonról nem engedett.

– Hány éves vagy? – kérdezte oroszul. Fordították a vagontársak a kérdést.

– Tizenöt! —válaszoltam.

Homályossá vált az öreg tekintete, nem szólt egy szót sem, csak nyelt egy nagyot. Talán a fiára gondolhatott.

Azért öt-hat méternél közelebb Etát sem engedte a vagonhoz. Így beszélgettünk egymással, könnyeinket nyelve, két – három órán keresztül – míg a vonat az állomáson tartózkodott. Öt év távollét a családtól egy örökkévalóságnak tűnt Eta számára, és a számomra is, hisz még csak tíz éves voltam, mikor Magyarországra menekültünk. Eta és Irén pedig itt maradtak Romániában.

A nagyapánk meghalt Temesvár bombázásánál – mesélte Eta! Azt mondta, hogy ő már nem akar elmenni az óvóhelyre, és különben is eddig mindig elkerülték a bombák a házat. Aztán mikor vége lett a bombázásnak a Buluca Jani, meg Etel nénénk szedte le róla a téglákat, meg a nagyszekrényt. Csak ült a fotelban és várta a halált. Rajta kívül senkit nem veszítettünk el a családból a háború alatt, csak a lakóhelyeinket, de azt újra lehet építeni.

Anyám, apám és Erzsike nővérem, közben Salzburg felé meneteltek, kis motyójukat egy rozoga babakocsiban tolva. Azt, hogy élnek e még? – vagy őket is lebombázták a repülők, úgy ahogy minket? Nem tudtam. Nem tudtam, hogy van e még anyám, apám, és él e még a testvérem? Az utolsó várpalotai címünket Eta felírta egy kis cédulára.

– Keresd meg őket valahogy! Salzburgba indultak, hogy onnan hová mennek tovább, vagy, hogy hazajönnek - e valaha Magyarországra — azt nem tudom.

– Írjál vagy üzenj valakivel haza, hogy fogságba estem, és nem tudom, hogy hová visznek. Megsebesültem, de azt mondta a szanitéc, hogy rendbe jövök.

Szandi közben haza szaladt és hozott egy tábla szalonnát valahonnan, meg kenyeret. Az öreg katonának megeshetett a szíve rajtam, mert a szalonnát és a kenyeret a köpenye alá rejtve odahozta a vagonhoz és becsüszta mellém a padlóra. Nem ettünk már egy hete a csajkányi híg gríz levesen kívül mást, így igazán jól jött ez a kis segítség. Szandi a nála lévő nagy szatyorból óvatosan előhúzott egy karton cigarettát, és külön még néhány csomagot átadott a katonának, aki a szalonna és a kenyér után a karton cigarettát is belopta a vagonba. A külön dobozokat pedig zsebre vágta.

Repült az idő néma szárnyakon. A vagonajtók csapódása vetett véget kérész életű beszélgetésünknek, és visszazuhanam a valóságba. A vasúti sínek monoton tadam, tadam, tadam kattogásával, egyre távolabb kerültem az otthonomtól. Néha felkapaszkodtam a rácsos ablakra, és kinéztem a tájra. Szürkületben látszottak a távolban a Fogarasi havasok, aztán nagyon lassan a szerelvény átdöcögött Brassón.

–Kelet felé megyünk! – hová visznek ezek bennünket?

A vagonban lévők nem nagyon beszélgettek egymással, csak azok, akik előtte is ismerték a másikat. Azok se sokat, mindenki inkább a saját gondolataival volt elfoglalva. Mi van a családdal? Mi van a földdel?– amit már szántani kellene. Vetni, meg fát metszeni. Ki fogja mindezt megcsinálni? Ilyen és hasonló gondolatok foglalkoztatták az embereket. A szalonna és a kenyér pillanatok alatt elfogyott, és a karton cigaretta is szétosztásra került. Így aztán az ablak alatt bérelt helyem lett és akkor nézhettem ki, amikor csak akartam. A vagonban többnyire Vas megyéből voltak, akiket Intapuszta felé menet a környező falvakból fogdostak össze. Naponta egyszer egy szelet kenyeret, és némi vizet kaptunk. A vonat valami miatt nagyon lassan haladt, szinte csak vánszorgott, és a nappalok egyre elviselhetetlenebbek voltak a levegőtlen vagonban. Melegen süttött a májusi nap, és a zsúfolt vagonokból, minden

állomáson néhány ember már nem a saját lábán távozott. Főleg a negyven és ötven év közöttiek haltak meg. Tábori hordágyon a peronig vitték, aztán ott hagyták, mint valami csomagot. Foksányban volt a nagy nemzetközi gyűjtőtábor, németek, románok, magyarok, és mindenféle egyéb náció, akiket az oroszok út közben összeszedtek. Negyvenezer ember összezsúfolva egy kis területen. Továbbszállításra vártunk. Az éhségtől és a szomjúságtól a gyengébbek már kidőltek a sorból. Annyi erejük sem volt, hogy a nyílt sebeikről a vérszívó böglyöket elhajtsák. Akik az utazástól, az éhezéstől, betegségtől legyengültek, azok, mind napokon belül átadták lelküket a Jóistennek.

Örömmámorban úszott az ország a háború befejezése után ezerkilencszáznegyvenöt májusában, amikor az emberek nagy többsége már a békét és a szabadságot ünnepelte. Új szerelmek szövődtek, és a nővérem gyermeke, már egy új világra született. De Foksányban az élet minden képzeletet felülmúló nyomorban testesült meg. A vonatszerelvény nagyon lassan bevánszorgott az állomásra – mintha maga sem akarna itt megállni. A város szélén egy autójavító és garázstelep területén volt a hadifogoly elosztó tábor. Ide szállították Európa minden részéből a foglyokat, akiket az oroszok útközben összeszedtek. Rengeteg hadifoglyot zsúfoltak össze ezen a kis területen néhány szürke betoncsarnokba – ahol régen teherautók állhattak. Most szálláshely pár ezer embernek, a többiek a szabad ég alatt egy-egy négyzetméternyi helyet birtokolva hajtották a fejüket kabátjukra. Éhes voltam és szomjas. A szomjúságtól már gondolkodni sem tudtam. Fel sem fogtam, hogy miért is vagyok itt. Ez csak egy rossz álom, amiből mindjárt felébredek. Csak jönne már az ébredés, azonnal megiszom egy egész kancsó vizet. De nem jött, csak az egymás rongyos ruháiba kapaszkodó mosdatlan tömeg, a fekélyes sebeikre rajokban támadó böglyök, valamint a testileg és lelkileg legyengült embereket tizedelő járvány. Aztán rájöttem, hogy nem álmodok, mert senki nem kérdezte: Mi a neve? Honnan hozták? Ki fia-borja az öreg? Aki talán nem is annyira öreg – inkább csak beteg volt. Eddig belém kapaszkodott, és az utolsó lépésénél a keze végigcsúszott a hátamon. Még hallottam és éreztem az ernyedő kéz körmeinek utolsó surranását – mint egy végső, halvány kísérletet az itt maradásra. Mire feleszméltem, már ott feküdt mögöttem az alélt test a májusi zápor által készített sáros pocsolyában. Fennakadt szeme fehéren világított a pergamenszínűre sárgult arcára mögöl. Névtelen halott! – aki még a foglyótáborokig sem jutott el. Hányan haltak így meg? És milyen nemzetiségűek? – senki nem tudta. Sem orvos, sem egyéb egészségügyi ellátás nem volt. Csak kutyák, szögesdrótok és géppuskások az őrtornyokban. Napi elfoglaltságom a bőrömön megtelepedett tetvek miatt, testhajlataimnak véresre vakarása volt. Végre kaptunk inni! Egy kulaccsal egy napra. Nagy volt a kísértés, hogy egyszerre megigyam a liternyi vizet. Nem lehet! – mert messze még a holnap. A vékony gerendán gubbasztó emberek, mint beteg madarak, úgy ültek sorban a latrinán. Már senkit nem zavart sem a bűz, sem az, hogy néha egy-egy ember a végelgyengüléstől lecsusszant a gerendáról és elmerült az alatta lévő fekáliában. Már nem nyúlt utána senki, hogy segítsenek neki,

mert ha valaki leesett, azon már úgysem lehetett segíteni. Keresztet vetettünk, és ezzel a végtisztesség is megadatott lélekben. De hogyan is segíthettem volna? – hiszen még csak tizenöt éves voltam. Azt mondták, hogy hadifogoly vagyok. Pedig a kezemben rendes fegyver sosem volt, csak fapuska. Vérszívó tetvek és poloskák terjesztette vérhas járvány tizedelt bennünket. Ekkora létszám mellett kétnaponként kellett latrinákat ásni. A latrina három méter mély, öt méter széles, és tizenöt méter hosszú árok volt, akkor betemették, és újat ásattak.

A tábor háromsoros szögesdróttal, farkaskutyákkal, őrtornyokkal volt ellátva. Semennyivel nem volt itt biztonságosabb az élet, mint sok más koncentrációs táborban. Senki sem volt a halál ellen bebiztosítva. Fedett szálláshely csak néhány ezer embernek jutott, ahol hosszú deszka priccseken kellett aludni egymás mellett. Csak oldalt lehetett feküdni. Óriási hőség, bűz, test-testet érve, majd vezényszóra fordulás a másik oldalra. Hajnal négy óráig lehetett pihenni — már ha ez pihenésnek számított. Majd ébresztő. Leírhatatlan nyomor egy-egy helyiségbe három-négyszáz főt zsúfoltak össze. Ezek a csarnokok valaha nagy teherautó garázsok voltak. Az, hogy az épületben lévőeknek jobb volt - e, mint nekünk? — akiknek már csak a szabad ég alatt jutott hely – azt nem tudom. A földre leterített kabát szolgált ágynak, és a bakancs, – amit még Intapusztán kaptam – párnának. Aztán ismét jött a vagonírozás, és indulás. De hová? Merre? Azt senki nem tudta. Csak annyit tudtunk, hogy már három hete sínylődünk embertelen körülmények között marhavagonokba zárva. A vonatszerelvény nem sietett sehová. A foglyok ráérték, így aztán volt, hogy órákat álltunk a tűző napon. Napi egyszeri etetés – egy darab kenyér vagy valami grízleves féle híg lötty. Itatás – egy bögre víz. Víz csak akkor volt, ha valamelyik állomáson volt víz. Vagononként két ember leszállhatott, és két vödör vizet hozhattak egy vagonba. Nyolcvan ember között kellett elosztani a húszliternyi vizet. Lezárt ajtók mögött, emeletes priccseken levegőtleniségtől és a hőségtől fuldokolva zötykölődött velünk a vonat. Tetvek és poloskák lakmároztak belőlünk. Három hét vonatozás után végre leszállhattunk a vagonokról.

– Davaj! Davaj! (gyerünk, gyerünk) Sürgették a leszállást a fegyveres őreink. Igen ám – de, ki tud menni? Az idősebbeket úgy kellett levenni a vagonról, mert annyi erejük sem volt, hogy lemásszanak. „Megmacskásodott” izmaink, nem bírták el még a leromlott testünket sem. Aztán a vagonok mellett megjelentek a bámészkodó civilek is, akik közül néhányan kővel megdobáltak bennünket, és hangosan kiabálták nyemci, nyemci majd a bátrabbak le is köptek. A vánszorgó magatehetetlen emberek, mint valami zombi had tántorgott a vagonok mellett. Errefelé azt hangoztatták, hogy mi vagyunk a jóvátétel. Nem számít az emberi élet. Amit elrombolt a háború, azt nekünk kell felépíteni. Nekem és a társaimnak, akikkel együtt vagonba zártan hoztak erre az ismeretlen vidékre, a hazánktól háromezer kilométerre.

Többségünk még sosem találkozott eddig orosz emberekkel. Senkinek a házat nem romboltuk le, családját nem öltük meg. Mit vétettünk mi? Egyszerű

paraszt, és munkásemberek voltak a vagonokban , és fiatalok , akik még éppen csak az életük elején tartottak. Mit vétettem én tizenöt évesen, hogy ilyen sorsra jutottam? Nekem és a családomnak ki írja jóvá, hogy elüldöztek bennünket a szülőföldünkről? Ki írja jóvá, hogy földönfutók lettünk? – hogy elvesztettünk mindent, amiért még az ükapám is dolgozott. Én nem akartam ezt a háborút, és a családom se. Akkor miért engem büntetnek miatta?

Az első tábor ahová betelereltek bennünket a vagonokból a Borovicsi központi gyűjtőhely volt. A Novgorodi járás egyik tábora 7270 /11 számú tábor. Azt, hogy valójában hol vagyunk, arról fogalmunk sem volt. Eltelt néhány nap a táborban és újra bevagoníroztak bennünket. Zötykölődtünk a marhavagonokba zárva. Csak annyit érzékeltünk, hogy északnak megyünk. Mikor megálltunk nehéz mocsárszagot hordozott a gyengén fújdogáló szél. Megérkeztünk Tyuhumba. Ez nem egy város, vagy település, hanem a tábor neve volt. Minden tábornak kitaláltak valamilyen nevet. A vonat megállt egy nyílt szakaszon és a vagonoktól a táborig hajtottak bennünket, mint a marhákat. Már útközben véresre csíptek bennünket a szúnyogok, és bögölyök. A földút, amin mentünk, mintha szivacs lett volna, puha, és ruganyos. A bakancs nyoma meglátszott minden lépésnél, aztán néhány pillanat múlva el is tűnt . Végül kiderült, hogy milyen táborba kerültünk.

Andrej Andrejevics Vlaszov tábornok hadseregének a katonáit váltottuk a munkatáborban. Harminc – negyven ember lézengett csupán a kétezer katonából akiket dezertálás miatt ítélték kényszermunkára. Vlaszov hadseregének java része a gulágokra került. Közülük, és az őket segítők közül ezrek végezték jeltelen tömegsírokban. Vlaszovot a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága a németekkel való kollaborálás miatt később halálra ítélte.

Nem tűnt túl biztató jelnek a szinte néptelen tábor. Május vége felé járt már, mire a táborba értünk. Hajnalban, és estefelé mintha köd ereszkedett volna a tájra. A párától csepegett a víz mindenben. Szúnyog és bögöly hadak támadtak minden élő, és mozgó lényre. Napközben, amikor nem volt borult idő, a vérszívók hada is csökkent valamelyest, és a klíma is elviselhetőbb volt. A táborban orvosi ellátás a betegen érkezetteknek nem volt. Aki Foksányban elkapta a vérhas járványt, az vagy már útközben, vagy itt a táborban néhány napon belül meghalt. A tábor létszámát ismét kétezer főre duzzasztották velünk.

Első nap mindenkit kopaszra nyírtak, majd elvették a rajtunk lévő ruhát és eltűzelték a tábor közepén egy hatalmas máglyán. Csak azokat a ruhákat tarthattuk meg, amit még Intapusztán kaptunk. Aztán adtak használt, de tiszta ruhákat. A táborban volt egy ásott kút beton gyűrűkkel, amiből vizet húztak egy nagy vályúba. Ott lehetett fürödni a jéghideg vízben. Majd a testhajlatokba egy hurkatöltőhöz hasonló szerkezetből fehér port fújtak. A tetvek ezek után már nem kínoztak bennünket, és a járvány is csökkent valamelyest.

Négyszáz fős barakkokba zsúfolva, áldatlan állapotok közé kerültünk. A barakkokban négyemeletes priccsek voltak. Fiatalként a legfelső ágy jutott nekem. Ez érthető is volt számomra, mert nálam fiatalabb nem is volt a foglyok között. Arra vigyázni kellett, nehogy óvatlanul félálomban lelépjek a fekvőhelyemről, mert az önmagában is minimum lábtörést jelentett volna. Másnap hajnal négykor ébresztő volt, és létszám ellenőrzés. Akik az éjjel meghaltak, ki kellett vinni a barakkokból, és egymás mellé fektetni. Kaptunk egy csajkát, benne valamilyen híg lötytel, amit már szinte kezdtünk megszokni. Bármilyen undorító volt az íze, azt meg kellett enni, mert más ételre ott nem lehetett számítani. Aztán kiderült az is, hogy mi végre kerültünk ide.

Talicskát, ásókat és lapátokat kaptunk. A szerszámokkal együtt a tábortól talán egy kilométerre lévő mezőre hajtottak bennünket. Munkavezető katonák kimérték minden csapatnak a területét. Tizenöt méter széles és olyan ötven méter hosszú darabokat jelöltek ki a mezőn. Erről a felületről másfél méter mélységig el kellett távolítani a földet, amit talicskákkal egy kijelölt helyre kellett szállítani. Már több ilyen domb volt a mezőn, mire mi odamentünk. A föld leszedése után elértük a tőzegréteget, és a talajvizet. Innen az egyre mélyülő víz alól kellett szintén másfél méter mélységben kitermelni a tőzeget. A tőzeget széles árkok partjára kiraktuk, ahol aztán, mint a vályogvetők a vályogtéglát acélformákba tettük, és némi tömörítés után egy deszkákkal borított területre szépen egymás mellé kivetettük a formákból. Az így kiszáradt tőzegtéglákat pedig teherautókra pakoltuk. A tőzeget Novgorodba, vagy valamelyik közeli városba vitték tüzelőnek. A száraz tőzegtégla úgy égett, mint a zsír, de aztán ugyanolyan gyorsan el is hamvadt.

A közeli város annyit jelentett, hogy háromszáz kilométernél nem nagyon volt messzebb, de közelebb sem.

A tőzeg alól feltörő talajvíz kristálytisztának nézett ki. Derékig vízben állva is látszott a lábunk a víz alatt. Viszont a víz mérgezett volt, abból inni nem szabadott. Amikor még nem voltunk mélyen, kézzel dobáltuk a partra a tőzeget, aztán ahogy egyre mélyebbre kerültünk, hoztak egy elevátort, ami sínen mozgott, és darálta is az anyagot. Nekünk „etetni” kellett a víz alól kitermelt tőzeggel a gépet. Az pedig futószalagon rakta az árok szélére a darálékot. Ahogy haladtunk a munkával előre, úgy kellett mindig a síneket eléje fektetni. Ugyanebben az ütemben tellett az árok talajvízzel. Adtak viaszosvásznon nadrágokat, de nem sokat értek, mert össze-vissza voltak repedezve, így aztán beázott mindegyik, és még nehéz is volt. Estére már mellkasig vizes volt mindenki. A nyári hőségben a szomjúságtól elgyötörten sokan nem tudták megállni, hogy bele ne igyanak a hűvös vízbe. Délutánra aztán a vályogtéglák mellé a deszkákra fektettük őket. Napi tizenkét órát kellett dolgozni. Munka után kiterített halottainkat a táborba vittük, ahol a katonák egyenként ellenőrizték, hogy valóban halottak-e, nehogy esetleg megszökjenek. Hová lehetett volna innen szökni? — azt nem tudom, mert száz kilométeres körzetben egyetlenegy település sem volt. Csak az ellenőrzés után

lehetett temetni, a tábor melletti jeltelen tömegsírba, ahol csak egy vékony földréteg került a testekre. Volt olyan nap, hogy harminc-negyven embert kellett eltemetni munkaidő után, addig ott feküdtek az árok szélén a szerencsétlenek. Az idősebb korosztály ment el először, zömében negyven-ötven év körüliek. A fiatalok, mint én, akik húsz év alatt voltunk, jobban bírtuk. Eltelt négy hónap, és az időérzékünket elveszítettük, mert nem voltak hétvégék, sem ünnepnapok, csak munka volt. Mikor jött a tél, a deszkák résein szinte bekúszott a dér, és rongyos ruháinkban még a lelkünk is fázott. Hajnalban a mennyezeten megfagyott a négyszáz ember lehelete. Mint fáradt denevérek a barlangban, úgy csüngtek a jégcsapok a deszkaplafonon, és a kétezerből már csak hatszázan maradtunk.

Aztán újból kétezren lettünk, és újból hatszázan maradtunk. Fogolytáborban nem születnek életre szóló barátságok. Itt az ember lelke bezáródik, mint a kagylóhéj. Foszló álmok gyötrik éjszánként, aztán lassan azok is elmaradnak. Mindenki a saját nyomorával van elfoglalva, és már az éjszaka is nyomorék. Az emlékek már csak távolról sírdogálnak. Már nincsenek lázas percek sem, csak hallgatás. A túléléssel vagy elfoglalva. Néhány idősebb emberrel, akikkel együtt jöttem még Intapusztáról, velük voltam köszönő viszonyban. Munkaidő alatt amúgy is tilos volt beszélgetni. A munka és a mindennapos temetések után meg már senkinek nem volt a beszélgetéshez kedve. Az orosz nyelvet igyekeztem megtanulni. Elég gyorsan ment, mert beszélni jóformán csak a ránk felügyelő katonák beszélhettek. Figyeltem, mit, és hogyan mondanak. Aztán rájöttem a szavak értelmére is. Néhány hónap után már megértettem, hogy miről beszélnek egymás között. Néha a katonák elküldtek vízért, vagy dohányért a másik őrhöz, és akkor néhány mondatot válthattam velük. Ilyenkor elismerően mosolyogtak, hogy milyen jól megtanultam a nyelvüket. Más tanulnivalóm nem lévén, legalább ezzel lefoglaltam a gondolataimat, és eltereltem a figyelmemet a honvágyról, ami főként éjszakánként nagyon gyötört.

Miután eltemettük a fogolytársainkat, kihajtottak bennünket a közeli fenyőerdőig, ahol friss fenyőhajtásokat kellett szedni gyékény kosarakba. A táborban a kútból húztak vizet, és azt hatalmas kondérokban felforralták, majd a fenyőhajtásokat beledobálták. megvárták, amíg a víz kihűlt, és abból kapott mindenki egy kulaccsal. Ez volt a napi víz adag. Néhány deka kenyér, és hetente egyszer pár gramm cukor, és néha füstölt és sózott halból készült rettenetes ízű levesféle. A füstölt halakat százliteres fahordóban hozták. Beütötték kalapáccsal a hordók tetejét és beleöntötték a vízzel telt kondérokba. A füstölt halakat széjjelfőzték, így gyakorlatilag halpép levest kaptunk. Szerencsére csak ritkán jutott ilyesmi ebédre. Az oroszok szerint ez volt nekünk az ünnepi ebéd. Az ünnepi ebéd bűzét a tőzegbányánál is érezni lehetett. A fenyőrigókban ilyenkor bennakadt a fütty is, majd egy erdővel arrébb repültek.

Az átlagosnál több halálesetre figyelhetek a Borovicsi központi táborban is, mert bezárták a táborunkat.

Jött egy csomó felcser, meg orvos, és mindenkit megvizsgáltak. Három napig tartott, a maradék hatszáz ember vizsgálata.

Bevagoníroztak bennünket, és Komorovóba telepítették át a tábor. Ez egy barnaszén bányatelep volt, külszíni fejtéssel, meg volt olyan része is, ami mélyművelésű. A külszíni bányászok közé kerültem. Le kellett fejteni a földet a szénrétegről, és depóniába talicskázni. Ez már ismerős munka volt. Majd vasútvonalat kellett építeni. Olajos talpfákat és síneket hordtunk egész nap.

Komorovóban nem volt még tábor, mikor oda kerültünk. A bánya mellett egy vizenyős területen jelölték ki a tábor helyét. Szükség volt a szénre, így aztán a napi tizenkét órai munka után kellett nekiállni tábor építeni. Amíg építettük a tábor addig sátorban aludtunk. Már október vége felé járt. Ezen a tájon ebben az időben, már mínusz tíz fok is volt éjszakánként. A sátor pedig nem sok védelmet nyújtott a hideg ellen. A vaskályha is csak addig adta a meleget, amíg égett benne a tűz. De tüzelőt, nem kaptunk, csak néha.

Ez egy vegyes tábor volt. Németek és magyarok, románok és szerbek, civilek és katonák, együtt. Orosz katonák vezényelték az építkezést. Az egész területen cölöpöket kellett leverni, majd a cölöpöket vastag gerendákkal áthidaltuk, és a gerendákat pallókkal borítottuk be. Végül az egész tábor területét pallókkal fedtük le. Erre a pallóval fedett hatalmas területre épültek a barakkok. Fagerenda vázú barakkokat építettünk. Kívül és belül egy-egy sor, deszkaborítással. Aztán a két sor deszka közé fűrészport kellett önteni. Mire a barakkok elkészültek már december volt. Akkor már igen hideg idők jártak arra, és a hó is megjött. Viharos szelek tépték a környező erdők fáit, és már nappal sem ment feljebb a hőmérséklet mínusz húsz foknál. Munkaidőben a vasutat építettük, szabadidőnkben pedig a tábor. Elgémberedve, és félig megfagyva. Egyik nap jött egy tiszt, akit már látásból ismertünk. Szikár magas ember, és kék szeme volt. Mintha az apámat láttam volna. Orosz tiszti ruhában, de rendfokozat nélkül sétált a táborban, a foglyok között. Valahogy furcsán elütött a többi tiszttől, mert a csizmája mindig ragyogóan fényes, az inggallérja pedig hófehér és frissen vasalt. Vállszíján, és derékszíján a csat csillogott. Aztán odahívott magához. Németül szólt hozzám. Elzászi tájszólása volt, mint apámnak. Meglepődtem rajta, hogy az orosz tiszt, hogyan beszélhet ilyen jól németül.

– Látom, te itt minden nációval szót értesz! Hány nyelven beszélsz fiam?

– Németül, magyarul, románul, és most már elég jól megy az orosz is. – válaszoltam neki bizonytalankodva.

– Kell nekem néha tolmács! – majd figyelek rád.

Aztán kikérdezett, hogy hol születtem, meg kik a szüleim, és honnan jöttem, meg ilyesmiket. Aztán elment, és nem láttam egy jó ideig.

Szinte gyerek voltam még, és nem voltam szokva, sem én sem a többi fogoly az ilyen hideg időkhöz. Megfáztam, vagy inkább megfagytam, ebben a rettentő

hidegben, és elkezdett dagadni a lábam, amelyik megsebesült Ausztriában, a bombázás alatt. Már el is felejtettem, mert a seb szépen begyógyult, és nem is volt vele eddig semmi gondom. Egyik nap aztán munka közben rázott a hideg és égett az arcom. A láz és a nehéz munka miatt elájultam. Megkeresték a táborban az orvost, aki egy német őrnagy volt. Bevittek hozzá. Nagyon rendes embernek nézett ki.

Mivel jól beszéltem a németül, előbb azt hitte, hogy én is német fogoly vagyok. Kérdezgetett a rosszullétemről, meg a lázamról egy darabig a sátorban, ahol lakott. Az ő sátrában volt egy fűrészpóros kályha, ami éghetett éjjel nappal.

Jólesett a meleg. Két hónapja már, hogy nem vettem le a ruhámat. Nem csak én, hanem más se, akit ide hoztak erre a rettenetes helyre. Szólt a tisztnak, hogy vetkőzzek le. Megnézte a dagadt lábam, és kérdezte, hogy volt-e valami sebesülésem. A forradás látszott csupán a lábamon. Mondtam neki, hogy még Ausztriában, amikor fogságba estünk. De begyógyult, és nem is fájt eddig.

Gondolkodott egy darabig – azután szólt hozzám.

– Fiam, két dolog között választhatsz! – vagy megműtöm most, és akkor életben maradsz. Ha nem műtöm meg, akkor pedig nagyon gyorsan elbúcsúzunk egymástól, mert meg fogsz halni vérmérgezésben.

– Műtsön meg! – vágtam rá szinte azonnal.

– Az a gond fiam, hogy nem sok felszerelésem van. Csak egy szikém, néhány csipeszem, és fél ampulla altatóm. A nagyobb gond az, hogy ezzel az altatóval rajtad kívül, még két másik embert is meg kellene műtenem.

– Nem baj, csinálja! – biztattam az orvost.

Ott volt három német szanitéc, akik letörölték a sátor közepén lévő deszka aszalt, leterítették egy lepedő felével, majd feltették rá.

Talán két-három csepp altatót cseppentettek egy darab vattára, és az orrom alá nyomták, hogy lélegezzek mélyeket. Éppen csak elkábultam, mikor belém vágott a szikével. A három férfi lefogott. Az egyik befogta a számat, hogy ne ordítsak, a másik kettő a lábamat, és a karjaimat tartotta. Az orvos felvágta és kitisztította a sebemet, kiszedte belőle az acélszilánkot. Mire végzett, négyszer ájultam el, és négyszer tértem észhez. Az ájulás volt a legjobb állapot, mert legalább addig nem fájt. Aztán még három napig, hol magamnál, hol pedig eszméletlen voltam. A táborban nem volt kötszer. Katonai ingeket téptek szét és főztek ki fertőtlenítés gyanánt, így a tépett ingdarabokkal kötözték be a sebemet. A német orvos mellett asszisztensként dolgozott egy Wehrmacht őrmester. Minden nap hozta csajkában a híg levest, és ő tukmálta belém az ennivalót.

– Egyél gyerek, egyél! – mert megdöglesz!

– Nem tudok enni, értse meg! – tiltakoztam.

– De enni kell! mindenképpen, mert legyengülsz még jobban! A ruszkira ne számíts fiam! Azoknak mindegy, hogy eggyel többen vagyunk vagy kevesebben.

Így telt el két hét, és lassan már lábra tudtam állni. Az őrmester valahonnan kerített egy fél mankót, amivel nehezen, de legalább tudtam járni.

Egyik nap megjelent a rendfokozat nélküli orosz tiszt a sátorban. Németül beszélgettünk megint.

– Ha az orvos azt mondja, hogy meggyógyultál, akkor nem mész vissza a bányába, hanem mellettem fogsz dolgozni. Néztem rá kérdően, kikerekedett szemekkel.

– Tudnod kell pár dolgot – csak amennyit muszáj.

Akkor mutatkozott be először. Walter Hermann vagyok – Wehrmacht százados. A háború kitörésének első napján átszöktem az oroszokhoz. Szociáldemokrataként nem értettem egyet ezzel a háborúval. Nos, azóta itt vagyok. Te mellettem fogsz dolgozni, és jössz velem, ahová tolmács kell. Rendben tartod a szállásomat, a ruháimat. Ez lesz a feladatod.

Amíg a tábor építését be nem fejezték, addig a kórház sátorban lábadoztam. Amikor már rendesebben tudtam mozogni, takarítottam, és igyekeztem magam elfoglalni kisebb-nagyobb munkákkal. Az orosz őrök már nem vezényeltek ki munkára, és a létszámellenőrzésnél sem kerestek. Az egészségügyi sátorban pedig melegben lehettem. Odakint sokszor mínusz harminc fokban és viharos szélben dolgoztatták az embereket váltásban. Érdekes módon itt mégsem volt akkora a halálozás, mint Tyuhumban. Azért túl sokat itt sem ért a foglyok élete. Meg is tettek mindent annak érdekében, hogy ezt tudatosítsák is bennünk.

Hermannak egy külön irodát és egy szobából álló szállást építettek. Takarítottam a szobákat, rendben tartottam a ruháit, felvarrtam a leszakadt gombokat, mostam és vasaltam rá. Több táborba is járt. Előadásokat tartott a foglyoknak, vagy csak ellenőrizte a foglyotáborokat. Németül és oroszul beszélt. Mikor magyaroknak vagy románoknak tartott előadást, akkor vitt magával tolmácsolni. Az előadásai zömében a foglyok és a nemzetek bűnösségéről szóltak, és arról, hogy a munkával mi az országaink helyett vezeklünk. Kollektív bűnösök vagyunk, és a hazánk bűneink jóvátétele miatt vagyunk itt. Persze azt is tudatosította, hogy egyáltalán nem számít, hányan halnak meg, mert hoznak helyettünk másokat, amíg a jóvátételt nem teljesítjük. Azt senki nem mondta meg, hogy ez a jóvátétel mikor fog teljesülni. Hány ezer ember halála kell hozzá?

Amíg a Komorovói táborban voltam, a többiekhez képest jó sorom volt. Fogoly voltam ugyanúgy, mint a többiek, enni is ugyanazt ettem, mint a többiek. Dolgoznom is kellett, bár jóval jobb körülmények között, mint a többieknek. Hermann egy héten csak két-három napot volt a szállásán. A többi napon

pedig más táborokban. Ilyenkor a tiszti szállásokon kellett ledolgoznom a napi tizenkét órát.

Talán most kaptam vissza a sorstól, a gondviseléstől, hogy meghagyta az életem. Ekkor jöttem rá, hogy mennyire szerencsés vagyok, hogy olyan helyre születtem, és olyan helyen éltünk, ahol több nyelvet is megtanulhattam. Az életem mellé jóvátételt is adott a sors, a tyuhumi rémálmok után. Kínzott a honvágy. Az pedig még jobban, hogy semmit nem tudtam a szüleimről.

Egyik nap aztán jött Walter Hermann.

Georg, elválunk egymástól! Mész Borovicsiba, a központi táborba. Majd gondoskodok rólad, hogy jó sorod legyen.

Jó sorom? – nekem akkor lenne, ha haza mehetnék a szüleimhez, gondoltam magamban. Elköszönt, aztán nem találkoztam vele, csak legközelebb ezerkilencszáznegyvenhét augusztusában. Mindenre gondoltam akkor, csak arra nem, hogy negyvenhétben én még mindig hadifogoly leszek.

1946 őszén aztán felszámolták a Komorovói tábort is. Másfél éve voltam fogoly, és szinte örökkévalóságnak tűnt ez az idő. Borovicsi, Moszkvától körülbelül négyszáz kilométerre, északra található. A várost keresztülszelő Msta folyó jobb partja mellett épült központi táborba kerültünk vissza. A városba tereltek bennünket mindennap dolgozni. Egy nagy acélgyárba, ahol hatalmas átmérőjű csöveket gyártottak, gáz vagy olajvezeték részére. Itt volt már orvos a táborban, meg az ételmezés is jobb volt valamivel. A széjjelrongyolódott ruháinkat is kicserélték. Használt, foltozott, de tiszta ruhákat kaptunk. A városban lévő gyárba jártunk nap mint nap. Kocsikon húzgáltunk mindenféle vasakat, amiket egyik helyen felpakoltuk, a másik helyen meg leraktuk, aztán nemegyszer el kellett vinni a gyáron belül egy harmadik helyre is. Bárhová mentünk a gyárban mindenhová kísért bennünket egy őr, aki ügyelt rá, hogy ne érintkezhessünk civilekkel. Nem mintha nagyon akartak volna velünk beszélgetni. A civilek elmentek ebédelni minket dolgoztattak tovább. Aztán ebéd után a munkások az udvaron itt-ott eldobálták a többé-kevésbé elfogyasztott dinnye szeleteket, almacsutkát, félig-meddig lerágva. Amikor az őr nem látta, ezeket gyorsan összeszedtük, és este a táborban elosztottuk és megettük még a dinnyehéjat is.

Ha valakit egyszer megérintett a pokol ujja, annak előbb a hite törik meg, aztán a teste. Végül a létfenntartás ösztöne felülír mindent, még a józan ész is. Évek óta, nemhogy nem ettünk, de még csak nem is láttunk gyümölcsöt. Vártuk a munkások ebédjét, hogy az elszórt ételmaradékokat összegyűjthessük. Sajnos sok mindent nem találtunk, hiszen azt láttuk, hogy nekik sem nagyon van mit eldobálni.

Egyik nap az őrség parancsnoka hívatott név szerint nyolc embert, köztük engem is. Nem tudtuk elképzelni, hogy mi történhetett, mert soha senkit nem hívtak név szerint.

– Szedjétek össze a holmitokat! – elmentek ebből a táborból!

Kérdezni, vagy érdeklődni, az okokról nem lehetett. Így aztán összepakoltunk, és jelentkeztünk az őrpáncsnoknál.

– Pjatuszaszkára mennek! – szólt oda a sofőrnek. Felkapaszkodtunk a teherautóra egy őrral, és leültünk a deszkaplátóra, az őr pedig a fülke mögött lévő padra. Két osztrák, négy német, Benke Feri – egy nagyváradai fodrász, aki éppen finánc volt, mikor az egyenruhája miatt összeszedték az oroszok – meg jómagam. Én már jól beszéltem oroszul, a többiek csak éppen, hogy megértették, mit akarnak tőlük. A katonával próbáltam beszélgetni, miközben a többiek türelmetlenül kérdezték:

– Mit mond? Hová megyünk?

Ennek a tábornak is csak neve volt, és itt sem volt semmiféle település. A név is sokatmondó „ötórácskára” Próbáltam kideríteni, hogy honnan és milyen járművel kell számolni az „ötórácskát”? A katona csak mosolygott, és annyit mondott. — ha akarsz, akkor ott megtanulhatsz akár japánul is. Nem értettem, csak amikor nagyjából hat órai erdőn és mezőkön keresztüli zötykölődés után megérkeztünk a táborba. A tábor egy fenyőerdő közepén, festői környezetben volt. Egy hatalmas irtáson építették fel, a „Tiszti fogolytábort.” Alezredes rendfokozattól felfelé; német, magyar, és japán katonatisztekkel volt tele a tábor. A tisztek saját egyenruhájukban voltak, és nekik nem kellett dolgozni sem. Az őr átadott bennünket a tábor páncsnokának. Egyszer csak a páncsnoknál megjelent Walter Hermann is, és közölte velünk németül, hogy a tábor hadtáp szolgálatára vezényeltek ide bennünket. Itt kell dolgoznunk a katonák irányítása alatt, a tábor ellátásán. Félrehívott és azt mondta.

–Majd lesz más munkád is, addig becsüld meg magad, és csináld, amit mondanak.

A konyhán segédkeztünk, az élelmiszer raktárban pedig ládákat, és zsákokat pakoltunk szinte egész nap. Itt háromszori étkezés volt a tiszteknek, és viszonylag normális étellemezéssel. Szinte minden volt, amit mi az elmúlt években nem láttunk. Már a reményünket is elveszítettük, hogy valaha ilyesmikhez hozzájutunk. A kenyér minősége azért itt is ugyanolyan volt, de már naponta három szeletet kaphattunk, és a levesekben nem csak gríz volt, hanem káposzta és egyéb zöldség is. Reggelire és vacsorára már cikóriakávé is ihattunk. Szóval ez számunkra már mennyei ellátásnak minősült.

Karácsonykor aztán meglepetés ért bennünket, mert mindenkinek a kezébe nyomtak egy Vöröskeresztes levelezőlapot. Közölték velünk, hogy írhatunk haza, de nem szerepelhet benne, hogy hol vagyunk. A táborba jött egy fényképész, és a tiszteket lefotózták. Ők küldhettek fotókat magukról a családjuknak.

Aztán a Walter Hermann elintézte nekünk is, hogy mindenkiről készülhetett egy-egy háromszor, három centiméteres arckép. A képet aztán rávarrtam a lap egyik sarkára. Rajzoltam rá egy kis fenyőágot, egy kis gyertyával, és néhány sorban tudattam a szüleimmel, hogy jól vagyok, és nagyon hiányoznak. Várpalotai utolsó címünket írtam a lapra, bízva abban, hogy a Vöröskereszt majd megtalálja őket. Koronczainak az öreg bányásznak címére is írhattam egy lapot, amiben tudattam velük, hogy fogságban vagyok, és nem tudok a szüleimről semmit. Kértem őket, hogy értesítsenek a táborszámon, ha valami közelebbit tudnak róluk. Életben vagyok és jól vagyok.

Nehezen telt a december. Karácsony után az eddigi csendes havas tél, hirtelen megváltozott. Hideg, és viharos szél jött, ami metsző élel játszott az arcomon. A vastag kesztyűn és a vattakabáton is áthatolt a fagy kapaszkodó keze. Hozzám hajolt, átölelve tartott, és a szívemig hatolt. Szüleimre gondoltam.– vajon megkapták a leveletem?

Aztán egy nap hivatott a táborparancsnok, Volkov alezredes.

– Úgy hallottam, hogy már egész jól beszélsz oroszul! Na, ezért kár volt hívatnia gondoltam magamban, ezt megkérdezhetette volna a táborban is. De aztán folytatta:

– Németül is beszélsz? –Válaszoltam neki, hogy igen.

Holnaptól, mentek Nojvinkára, mind a nyolcan, akikkel együtt idejöttél. Ott fogtok dolgozni a tábor mezőgazdasági részlegénél.

Gondoltam, hogy már megint egy másik tábor. De aztán kiderült, hogy egy kisebb falu, civil lakossággal, akik mezőgazdasággal foglalkoznak. Az ő feladatuk a tábor élelmiszerrel való ellátása.

– A kolhoz és a falu vezetőjének tartoztok engedelmeskedni, és az ő utasításait kötelesek vagytok végrehajtani. Őrség nem lesz veletek– te leszel a brigádvezető , és te felelsz a többiekért is. Bármit elkövetnek, vagy megpróbálnak szökni, te leszel elővéve. Bár Nojvinkáról még senki nem szökött el – vigyorgott kajánul.

– Holnap indultok! Kaptok négy szánt, meg négy lovat, és egy kísérő katonát az első útra. Ő majd visszajön a következő szállítmánnyal.

– Én még csak most töltöttem be a tizenhetet, hogyan lehetnék én felnőtt férfiak brigadérosa – próbáltam ellenkezni.

–Te beszélsz rendesen oroszul, németül, meg magyarul, úgyhogy te leszel a brigadéros, nincs vita! – emelte fel a hangját Volkov. – Holnap dél körül indultok! A te szánodat megrakják a táborban fával, azt átviszed a folyón túlra a faluba. Amint beérsz, a faluba a negyedik ház az enyém. Otthon lesz a feleségem, megmutatja, hová kell lepakolnod a fát, aztán mész a többiek után, Nojvinkára.

Másnap délben napos, de rettenetes hidegben elindultunk. A három szán a két osztrákkal, a négy némettel, Benke Ferivel és egy örrel elindult az erdön keresztül vezető úton. Én pedig a befagyott folyónak vettem az irányt a szánnal. A mokány kis vörös katonaló, mintha már ismerte volna a faluba vezető utat, mert nem nagyon akart más irányba menni, mint ahogy ő gondolta. Tudta azt is, hogy hol kell a befagyott folyón átkelni. Így aztán a szánvezetéssel sok dolgom nem akadt, és a házat sem nagyon kellett keresgetni, mert talán tizenöt házból állt a falu. Nem volt ez igazi falu, csak a tábor magasabb rangú orosz tisztjeinek a családtagjai laktak ezekben a házakban. Az alezredes felesége már várhatott, mert egy nagykabátban és vastag kendőben a ház előtt toporgott. Aztán megmutatta, hogy hová pakoljam a fát.

Behívott a házba, és zsírba forgatott főtt krumplival kínált. Éppen nekiálltam volna behabzsolni a krumplit, amikor megérkezett az alezredes is. Gyorsan felálltam az asztal mellől, és igyekeztem volna kifelé a házból.

– Ülj vissza, fiam, edd meg nyugodtan! Utoljára odahaza ettem zsírba forgatott főtt krumplit. Az asszony odatett az asztalra egy bögre tejet is. Azt sem láttam már jó ideje. Idegesen néztem kifelé az ablakon, mert a fa lepakolással és az évessel elszaladt az idő. Hamar sötétedett errefelé, és az utat sem ismertem, amin utol kellene érnem a többieket. Vissza kell mennem a folyón, és az erdön keresztül vezető utat megtalálnom. Az alezredes felesége még beszélgetett volna velem, de aztán csak felálltam, és elkészöntem. Volkov kikísért.

–Ne aggódj, fiam, bízzad magad a lóra! – ismeri az utat Nojvinkára.

Elindultam a szánnal, át a folyón. Magamra tekertem az ülésen lévő pokrócot, mint ahogy a fázós táj ölelte magához a szürkületet. A magány néma imát borított rám, amin néha áthallatszott a szántalpak jeges surranása. Szívemben a szüleim és testvérem utolsó festett képét cipeltem. Búcsúzást az esőben, anyám könnyeit, és apám hajlott hátát, az út sarát, a repeszt a lábamban. Közben keresztre feszített a fájdalmas illúzió, hogy egyedül, de mégis velük vagyok. A gondolataim az enyéme! Ezt nem lehet elvenni, nem lehet szögesdrótokkal bekeríteni! Aztán a hiábavalóság és a felismerés — hogy egyedül vagyok egy keskeny erdei úton — vastag falat rakott körém, éig érő fatörzsekből, míg végül elnyelt a sötétség, a szánnal és a kis lóval együtt.

A hatalmas fenyők ágai között néha átkukucsáltak a megszeppent csillagok. A kis ló is megállt. Füleit hol hátra, hol előre fordítva figyelt, aztán nekifeszült a szánnak és nagyot rántott rajta, hogy a letapadt talpakat kimozdítsa a hóból. Távoli farkasok beszélgetését figyelte, hogy merre járnak a fagyott tájon. Hidegen koppantak a félelem körmei a szívemben, hogy mit kezdek itt az erdő közepén egy éhes farkascsoordával. A lovat biztosan megeszik, rajtam sok húst nem találnak. — talán nem kellek nekik. Fára mászok, és ott majd átvészelem, amíg rám találnak. Aztán a hajnal szárnyakat rajzolt az úszó felhők közé. De még mindig nem értem utol a többieket. Lassan lehullt rólam a tegnapi, és az éjszaka félelme, és hajnali fény reményt adott. A kis vörös ló egyszer csak

vágtatni kezdett. Csak nem a farkasok? —szakadt rám ismét a félelem. De, nem! Az erdei út kanyarodott, a szán billent, ahogy ezen a kis kanyaron átvágtatott a ló. Egyenesbe értünk, és ott voltak előttem a többiek. Régen örültem ennyire rabtársaimnak, és az orosz katonának, aki kísért bennünket. Örömmel fogadtak ők is. Óránként megálltak húsz percre, hogy beérhessem őket. Fagyoskodtak egy helyben az erdő közepén. Volkov megparancsolta a katonának, hogy mindenképpen meg kell hogy várjanak, amíg utolérem őket.

Pirkadt már mire megérkeztünk Nojvinkára. Egy kis falu volt néhány házzal egy nyírfa erdő mellett. Se villany, se víz nem volt. Csak petróleumlámpa, és egy artézi kút. Se bolt, se templom, se kocsmá.. Egy héten egyszer jött egy mozgóárus katonai teherautó Borovicsiból. De az is mindig csak néhány dolgot hozott. Többnyire szárított halat, sót és vodkát. Olyankor két óra hosszat nyitva volt a „teherautó magazin.” Talán százötven ember lakhatott itt. Többnyire asszonyok, gyerekek meg öregek. Egy fiatal férfi sem volt a faluban. Reggel aztán jött a falu vezetője, Gyima bácsi, és megmutatta, hogy melyik házba kvártélyozhatjuk be magunkat. Gyima bácsi volt a falu tanácselnöke, és a kolhoz vezetője is egyben. Ő felelt a falu és a fogolytábor ellátásáért. Középkorú férfi volt. Első látásra egy agresszív, iszákos, ellenszenves embernek nézett ki. Aztán rájöttünk, hogy nagylelkű, és megbocsátó. Áldozat csupán, mint mi magunk, csak ő saját hazája rabja volt, míg minket úgy hurcoltak ide. Ő az orosz észak tragédiájának része. Gyima, és a falu öreg faházai, benne a régi családi képekkel, az udvarokon rothadó kordék, a falu közepén a lepusztult kápolna, a kocsiszínbén rozsdásodó működésképtelen traktor. Egy enyésző, és eltűnni készülő világ nyomai. Gyima bácsi és a falu lakói láthatóan képtelenek voltak alkalmazkodni az új körülményekhez. Mióta Szibériába üzték családostól a terület birtokosát, azóta valahogy itt semmi nem működik. Gyima bácsi pedig az italba menekült. A falu valamikor egy jól működő kulák gazdaság lehetett, látszott az épületeken. De már senki nem törődik a házakkal, és azok kezdenek tönkremenni. Akik itt maradtak csak dolgozók voltak. Nekik mindig megmondták, hogy mit kell csinálniuk. Nem nagyon értettek a gazdálkodáshoz. Hagytak mindent lepusztulni, mert nem az övék volt, hanem a kolhozé, ami közös, és ilyenkor sosincs gazdája semminek.

Gyima bácsi a falu közepére invitált bennünket, majd harang híján, a kápolna előtt lévő faoszlopon lógó vasúti sánt egy darab csővel ütlegelve, összehívta a falu népét és , bemutatott bennünket a falusiaknak.

Visszamentünk a szállásunkként kijelölt öreg faházhoz. A ház lehántolt fenyőgerendákból épült, és a külseje fazsindellyel volt borítva. A tető is fazsindelyes volt, de arra még nyírfakérget is raktak a jobb szigetelés miatt. A ház egyik oldalán a tető majdnem a földre ért. Itt volt a fatároló. hatalmas tuskóval. Öreg fejszék és balták lógtak a gerendákba vert szegeken. Az épület belseje egyszerű kialakítású volt. két nagy szoba, szobákban négy –négy ágy. Egyszerű fából készült ágyak voltak szalmazsákkal, és valami zsákvászonyszerű durva anyaggal letakarva. Középen egy nagy konyha, tűzhellyel és kemencével. A konyha közepén hatalmas asztal, két paddal. A

konyha sarkában pedig egy jó nagyméretű fadézsza. Az volt a fürdőszoba. A kályhába és a kemencébe rögtön begyújtottunk. Vízet hordtunk vödrökkel a kútról a dézsába. A tűzhelyre pedig felraktunk több fazék vizet melegedni. A dézsza felett egy kis polcon,. találtunk egy öreg repedezett szódás szappant, ami még a ház előző lakójáé lehetett. Nekünk akkor a legillatosabb habfürdőnek számított. Meleg vízben nem mosakodtunk már évek óta. Azt sem tudtuk már, hogy milyen az. A felnőtt férfiak, mint a gyerekek úgy viháncoltak a meleg vízben. Benke Feri a házi fodrászunk a fürdés után kopaszra nyírt mindenkit, még az orosz katonát is, aki kísért bennünket. Esteledett már, mire a fürdéssel végeztünk. Megjelent Gyima bácsi, hozott kenyeret, meg krumplit vacsorára, és egy bádog bögrében zsírt.

– Holnap reggel megmutatom, hogy mi lesz a feladatuk.

Reggel aztán elmentünk a szánokért meg a lovakért a kolhoz központjába, ahol a rossz traktor állt a gépszínen a kicsorbult rozsdás ekékkel együtt. Az istállóban három tehén, meg a mi négy lovunk volt kikötve, egy kevés szalmával a lábuk alatt. Adunk enni a lovaknak, meg a teheneknek, lecsutakoltuk őket, aztán kényelmesen befogtunk, mire megjelent Gyima bácsi. Benke Feri odébb lökve mellém ült a bakra. A falu mellett a köves útról nyílt egy keskeny erdei út, amin egy órányit mentünk a szánokkal égis éris fenyőfák között. Egyszer csak hirtelen világos lett, amint kiértünk egy hatalmas irtásra. Az irtás akkora volt, hogy kényelmesen elfért volna rajta a fél Balaton. A kivágott fák, kétméteres darabokra vágva, másfél méter magas rakatokban sorakoztak egymás mellett, ameddig a szem ellátott.

– Brigadér ! (ez nekem szólt) az a feladat, hogy kihordjátok a szánokkal a fát, addig az útig ahonnan ide bejöttünk. Tizenkét kilométer, ez az út. Teherautóval nem járható, csak lovakkal. Ha végeztetek vele, akkor vége a fogságnak, és mehet haza mindenki – mondta kajánul vigyorogva.

Lefordítottam a többieknek, hogy mit mondott Gyima bácsi. Benke Feri felállt a bakon, körbenézett, aztán visszaült, és csak annyit mondott.

– „Nabazdmeg” innen soha nem megyünk haza.

Nekiálltunk pakolni a fákat, amik betyár nehezek voltak. Némelyik negyvenötven centi átmérőjű. Az öreg felügyelte a pakolást, és magyarázott, hogy hogyan kell a szánra pakolni. Aztán elindultunk vissza a rakománnyal. A visszaút jó félórával tovább tartott, mert néha pihentettük a lovakat. A köves út szélén aztán ugyanolyan rakatokba kellett pakolni a fát, ahogyan az irtáson volt.

– Hetente kétszer jönnek a teherautók, akkor meg kell raknotok az autókat is. Megcsináltok naponta két fordulót, az elég lesz – adta ki az utasítást az öreg, aztán haza ballagott. Mi meg visszaindultunk az irtásra. Egy hét után hoztak még szánokat és lovakat is. Így aztán mindenkinek lett külön szánja és lova is. Persze nem a flancolás miatt kaptuk, hanem, hogy gyorsabban tudjuk kihordani a fát. Egyedül nem tudta senki megpakolni a saját szánját, sokszor

még négy ember is kevés volt a nehezebb rönkökhöz. Tél volt és rengeteg tüzelő fogyott. A táborba és a városba is vitték az autók a fát. A két forduló a lovakat, és bennünket is megviselt, naponta közel ötven kilométer, még üres szánnal sem egyszerű feladat, hát még megrakva.

Egyik este beállított hozzánk Gyima bácsi, éppen csak hogy haza értünk.

– Brigadér! Holnap, amikor jöttök haza, akkor hozzatok már a faluba két szán fát. De, ne a fenyőből, hanem a nyírfából.

– Az, az irtás túlsó felén van! – legalább nyolc kilométer. Hogyan csináljuk meg a két fordulót?

– Akkor holnap, csak egyet csináltok — a második, meg a nyírfa legyen.

– Nem lesz ebből baj? – kérdeztem az öreget. Tudja, hogy csak a tiszteknek lehet nyírfát vinni?

– Nem kell azt tudni senkinek! – vigyorgott.

A nyírfa nem égett olyan gyorsan, mint a fenyő, és nem is szikrázott, ami a faépületeket figyelembe véve fontos szempont volt. Fenyőnél nagyon kellett ügyelni a tüzelésnél, mert a kéményen is kicsaptak néha a lángok. A gyanta miatt égett, mint a zsír, de aztán, ahogy ellobbant, a meleg is elszállt vele. A nyírfát reggel csak meg kellett fűjni egy kicsit, és a parázsra tenni pár vékony ágat, aztán már be is volt gyújtva újból. A fenyő után csak por maradt a kályhában.

Este aztán meghoztuk a nyírfát, és magunknak is ledobtunk két nagy rönköt. Ha már szabálytalankodunk, akkor legalább nekünk is jusson rendes tüzelő. A Hanzi, Karl, Fraci és Lojzi, a négy német gyorsan felfűrészelte kuglikra, aztán a fenyőrönkökkel eltakarták. Stefan és Guszti, a két burgenlandi osztrák, akiket a Lafnitz melletti földeken fogtak az oroszok – akkortájt, amikor minket is összeszedtek... Ők a fürdővizet hordták a kútról. Feri meg én ott maradtunk a lovakkal az istállóban, és rendbe tettük, megetettük, megittattuk őket. Sajnos sem a jószágoknak, sem az embereknek nem volt sok élelem. Gyima bácsi panaszkodott, hogy október környékén jöttek a katonák teherautókkal, és mindent elvittek, amit találtak, még a jószágok takarmányát is. Csak annyi maradt, amennyit gyorsan elrejtettek előlük. Így aztán az élelem a falusiak számára is nagy kincs volt. A mi sorsunk a tábori élet után csak annyiban javult, hogy nem vigyáztak ránk örök, és a viszonylagos szabadság érzése azért nagyon sokat számított, még úgy is, hogy tisztában voltunk vele, remény sincs a szökésre. Szabadon mozoghattunk a faluban, az emberek tisztességesen bántak velünk. Dolgoztunk napi tizenkét órát, de utána legalább fürödhettünk meleg vízben, szabadon beszélgethettünk egymással. Közösén étkeztünk a nagy asztalnál. Azt a kevés élelmet, amit kaptunk, megpróbáltuk néhanapján egy-egy tojással ünnepivé tenni. A tojásokat az idősebb asszonyoktól kunyeráltuk, vagy dolgoztunk érte. Vasárnap munkaszüneti nap volt nekünk is, így jutott idő pihenésre. A falusiak ilyenkor megkérték egyikünket,

másikunkat egy kis munkára. Fát fűrészelni, tűzifát hasogatni, épületet javítani. A két osztrák meg a négy német gazdálkodó parasztok voltak civilben. Negyven-ötven év körüli emberek. Mindent meg tudtak csinálni a falusi házak körül.

A Benke Feri városban lakott, mióta élt, így aztán sok mindent a mezőgazdasághoz ő sem értett, meg én sem. Nekem még lehetőségem sem volt megtanulni, mert gyakorlatilag gyerekkorom óta fogoly voltam. Amit apámtól ellestem a kőműves munkákból, azokat a tapasztalatokat tudtam hasznosítani pár szem krumpli, egy fej káposzta reményében. Néha egy pohár frissen fejt tejet is sikerült szerezni. Szóval az ellátásunk a táborhoz képest kezdett változatosabbá válni, Bőségtől azonban nagyon távol álltunk. Húst, vagy szalonnát, már három éve messziről sem láttunk. Káposztával és krumplival dolgoztuk le a napi tizenkét óránkat.

A szánok helyett –már vagy két hete – csikorgó hidegben hoztak szekereket. Nem tudtuk mire vélni...— mit akarnak ezekkel, ebben a hóban? Aztán amilyen gyorsan jött a tél, olyan gyorsan köszöntött ránk a nyár.

Itt nincs ideje a természetnek szórakozni a tavasszal és az ősszel, itt vagy tél van, vagy nyár. Szinte napok alatt elolvadt a méteres hó. Az irtás kizöldült és tele lett szebbnél- szebb mezei virággal. A fű három hét alatt derékig ért.

Ezerkilencszáznegyvenhetet írtunk, és én még mindig azon voltam, hogy jóvátegyem a hazám bűneit, amit soha nem követtem el. Nekem jóváteszi-e valaki egyszer ezt a szenvedést? Egyáltalán jóvá lehet ezt tenni? Hiányoztak a szüleim, és gyötört a honvágy, a kilátástalanság. – mennyi időt kell még itt töltenem?

Egyik este ismét beállított hozzánk Gyima bácsi. Na, már megint valamit seftelni akar az öreg – gondoltuk.

– Holnap nem kell kimennetek dolgozni, mert ellenőrzés jön. Takarítsatok! Ragyogjon minden, és a ház körül is rend legyen. Lovakat lecsutakolni! Szánokat, szekereket rendbe tenni, letisztítani! – adta ki az utasítást.

Másnap aztán takarítottunk, felsűröltük a padlót, összesepertük a forgácsokat a ház körül, mindent lemostunk és lesűröltünk a konyhában. Az ágyakat pokróccal letakartuk, és sarkosra igazítottuk a szalmazsákokat.

Az istállóban petróleumos ronggyal áttöröltük a szánokat és a szekereket. A lovaknak a gyenge abrak miatt a szőrük nem volt fényes. Így aztán valamelyik német, a petróleumos ronggyal a lovak szőrét is kifényesítette. Nem nagyon tetszett szegény páráknak, mert nagyokat horkantottak a bűdös szagtól. Viszont fényesek voltak, mint a paripák – persze ez nekik annyira nem volt fontos.

Csütörtökön aztán megjött Boskov őrnagy. Nem ismertük, mert ő valamelyik másik táborban volt. Az őrnagy egy nagyon szép, magas lovon jött. Puska volt a hátán szíjon keresztülben. Kozák embernek nézett ki.

Felsorakoztattam az embereket, aztán az öreg Gyima végig vezetgette az őrnagyot a körleten. Közben kacsintgatott rám, hogy rendben lesz minden, ne aggódjak.

– Mondja csak Gyima, van ezekkel valami baj?

– Nem, nincs ezekkel semmi gond, dolgoznak rendesen.

– Na, azért , mert ha valami gond van, akkor mennek mind egy szálíg Szibériába.

– Te vagy a brigadéros? – kérdezte tőlem.

– Igen! feleltem röviden a kérdésre.

– Akkor továbbra is te maradsz! Panaszt ne halljak, normát teljesíteni minden nap ! Ha megszökik valamelyik, te mész Szibériába azt tudjad!

Ezt eddig is tudtam, de hová a fenébe lehetne innen szökni – gondoltam magamban. Nyolcvan kilométerre van a következő falu, körben erdő, tele farkasokkal. Fegyver nélkül, innen nem lehet élve kijutni.

Aztán Gyima bácsi meginvitálta az őrnagyot a házába .

– Gyere brigadér te is!

Savanyú uborkával, savanyított gombával, káposztával, meg főtt tojással kínált bennünket. Végül előkerült a vodka is.

– Adhatok a brigadérnak is? – kérdezte az őrnagyot.

– Fogoly nem kaphat! – meg ne tudjam, hogy inni ad nekik valaki, mert együtt mennek Szibériába.

A fene essen beléd – gondoltam. Vodkahoz csak néha jutottunk hozzá, ha a falusiak megkínáltak bennünket, amikor dolgoztunk náluk. Ha élelem nem is volt, azért vodka minden háznál akadt.

Elég az hozzá, hogy végig ott kellett ülnöm az asztalnál, amiről már régen elfogyott a savanyú káposzta is. Bosszankodtam magamban, mikor megy már haza az őrnagy? Mindjárt sötétedik, és sötétedés után az erdő nem biztonságos.

– Aztán az őrnagy szólt !

– Na, brigadéros fogjál be egy lovat a kocsához— te velem jössz.

– Hová? – kérdeztem

– Elviszel Pjatucsaszkára! – szénát tegyél a kocsira, a lovat meg kössed a kocsi mögé.

Elbúcsúzott az öreg Gyimától, és felkászálódott a kocsira.

– Állj csak meg! – majd a vadászpuskát a nyakamba akasztotta, és azt mondta...

– Ha valaki megállít, lőjed le!

– Én fogoly vagyok, nem lehet fegyverem – próbáltam tiltakozni.

– Akkor mostantól kinevezlek őrnék, és felhatalmazlak, ha bárki megállít, lőjed le!

Amikor az alkohol és a kocsi álomba ringatta a parancsnokot, a puskát levettem a nyakamból és bedugtam a szénába. Az anyád valagát – gondoltam magamban. Meglát valaki puskával a nyakamban, valószínű, hogy annyi időm sem lesz, hogy felébresszem az őrnagyot, már halott leszek. Hajnalodott már mire a tábor közelébe értünk. Az őrnagy is forgolódott a szénában.

– Hol vagyunk? – kérdezte félálomban. A haja ruhája tele volt szénával. Feltápáskodott a kocsi oldalába kapaszkodva. Feje még szédülhetett a sok vodkától.

– Mindjárt ott vagyunk a táborban – mondtam neki

– Hol a puskám gyerek?

– Ott van a szénában!

– Senkinek egy szót sem gyerek, mert baj lesz belőle! Azt rögtön gondoltam, hogy nem neki lesz baja belőle, hanem nekem. Nem érdekelt engem az őrnagy, csak mehetnék már vissza. Leporolta magát. A bajsztát a mutató és nagyujjával megigazította. A szalmát az ujjával kiséperte a hajából, fejébe csapta a tányérsapkát, majd felpattant a lóra és nagy kurjongatva elvágta.

Megfordítottam a kocsit, aztán irány vissza Nojvinkára. Visszafele is öt- hat óra az út. De idő volt, és a lónak is pihenni kell néha. Enni és inni is. Haza baktattam a kicsi lóval, aki szívós jószág volt, és igénytelen is. Ő talán menet közben is tudott aludni, nem úgy, mint én. A szemeim már igencsak fáradtak voltak az éjszakai utazás miatt, és a le-lecsukódtak. A lóra nem kellett figyelni, ismerte az utat, meg már, amúgy is igyekezett hazafelé. Az öreg Gyima már várt bennünket szombaton a falu szélén, hogy mikor jövünk haza a munkából.

– Brigadér! Brigadér ! – kellene egy kis segítség nekünk. Van itt egy régi irtás úgy két hektárnyi terület. Már szép a fű rajta – le kellene kaszálni. Én nem bírom már, meg a többi öreg sem. Az asszonyokra meg ilyesmit nem lehet bízni.

– Én nem tudok kaszálni öreg – de talán a többiek tudnak.

– Nem ingyen kellene, fizetnénk a munkáért. A jószágoknak már nagyon kellene a széna.

– Mit fizetnétek érte? – kezdtem alkudozni az öreggel, ha már felajánlotta, hogy fizetnének érte.

- Tizenöt kiló káposztát, két liter tejet meg öt tojást.
- Adjanak hozzá még öt kiló krumplit, aztán vasárnap megcsináljuk – mondtam az öregnek.

Ennyi élelmünk egyszerre még sosem volt. A négy német és a két osztrák, rá is álltak az alkura, hogy hétvégén privátban dolgozunk.

Vasárnap aztán elmentünk a kolhoz géptelepére, és az ócska traktor mellett halomban lévő szerszámok közül kiválogattuk a kaszákat. Azokkal dolgozni nem lehetett, mert talán sosem voltak megélezve. Hanzi és Karl elkezdte kalapálni a kaszákat egy üllőn— szép sorban. Nagy nehezen talált az öreg Gyima kaszaköveket is az élezéshez. A többiek pedig a fenőkövel élezték a pengéket. Az öreg csak nézett, mint aki még sosem látott ilyent. De az is lehet, hogy tényleg nem tudta, hogy mit is kell kezdeni egy kaszával, ha normálisan akar vele dolgozni az ember. Mindenesetre elismerően bólogatott. Közben én meg a Feri befogtuk az egyik lovat a szekér elé.

A régi irtás nem volt messze a falutól. Keskeny úton bóklásztunk a szekérrel. mígnem egy nyírfaerdőben lévő irtáshoz értünk. Fogtam én is egy kaszát, aztán addig-addig gyakoroltam, mire belejöttem a kaszálásba. Azért úgy nem ment, mint a többieknek, de ennyivel is jobban haladtunk. Nem volt egyszerű kaszálni, mert a tuskókat benne hagyták az irtásban. A fű már vagy ötven centi magas volt, és gyönyörű zöld. Olyan illata volt mint a teának. Aztán két hétvégebe belefért a kaszálás, és a kialakult ételmet is megkaptuk az öregtől.

- Bevisszük ám a faluba a szénát, ha megszáradt — mondtam az öregnek.
- Nem kell behozni! – jó helyen van itt. Ha megszáradt, akkor meg inkább bevisszük a fák közé, hogy ne ázzon, na meg szem előtt se legyen – mondta Gyima bácsi.
- Mindig csak annyit kell behozni, ami a jószágoknak kell. Jönnek a katonák, és ha meglátják, hogy ennyi takarmány van, akkor elviszik mindet. Majd, ha elmentek a begyűjtők ősszel, akkor télire behozzuk. Télen meg nem jönnek.
- Még egypárszor úgyis le kell kaszálni őszig – mondta, és a markában lévő friss szénát szagolgatta boldogan.

Nyár derekán jártunk már, amikor egy este, az öreg Gyima ütötte veszettül a vasúti sínt, mintha égne a falu. Ilyenkor mindenki a rozzant kápolna előtt gyülekezett.

- Gyere csak Brigadér! – hazajött az egyik családból egy fiú. Magyarországon volt katona.
- Szásenka! Itt van ni, ez egy magyar gyerek, a foglyok brigadérosa.– lökdösött közelebb a férfihez. Itt dolgoznak a faluban – mondta büszkén az öreg, mintha legalábbis az ő tulajdona lennénk.

– Vele beszélhetsz magyarul is! De Szásenka úgy be volt rúgva, hogy a lábán alig állt. Tántorogva kapaszkodott a vállán lévő férfi biciklibe, mintha az támaszt tudna adni a bizonytalan lépteinek.

A faluban sokan még biciklit sem láttak. De minek is kellett volna ide bicikli, mikor azzal az erdőben és sáros úton hajtani amúgy sem lehetett volna.

– Hol voltál katona Szásenka? – kérdeztem tőle

– Utoljára Pécs mellett–onnan jöttem haza.

– A bicikli meg honnan van?

– Ott vettem mielőtt eljöttünk–mondta büszkén.

Gondoltuk mi, hogy nem vette, hanem úgy lopta, vagy inkább valakitől elvette a biciklit, amin még a fekete festék, és a bőrnyereg is viszonylag újnak tűnt. Csak reméltük, hogy nem lőtte le a bicikli tulajdonosát. Aztán körénk gyűltek a faluból a báméskodók, és hallgatták a világot látott Szásenka beszámolóját. Nagyon dicsérte a magyar gazdákat, hogy milyen szépen vannak megművelve arrafelé a földek. A körben állók azt hitték, hogy Szásenka megtanult magyarul, de csak néhány szót tudott. Mondtam neki ne erőlködj Szásenka, én már jól beszélem a nyelveteket, mondjad csak oroszul. Aztán mondta is, hogy ott minden parasztnak van saját tehene, meg csirkéje, meg lovai, ami csak az övé. Nincsen kolhoz –mindenki magának dolgozik.

– Ide figyelj Szásenka, most jöttél haza – de, ha így folytatod, akkor hamarosan Szibériában leszel, nem itt a faludban. Itt kolhoz van Szásenka, és minden a közösé, és úgy is néz ki minden. De szerencsére sem Szásenka, sem a falubéliek nem értették meg a célzást. A német fogolytársaim csak mosolyogtak a bajszuk alatt szolidan.

– Ez mind igaz, amit mondok, Brigadér –erősködött tovább.

– Az biztos, hogy igaz, de nálatok valami egészen más van , és jobban teszed, ha itt erről nem beszélsz.

Másnap Szásenka, miután némileg kijózanodott , odatolta a biciklit a házukhoz.

– Brigadér! – te tudsz biciklizni?

–Tudok hát! – de itt mind a nyolcan tudunk biciklizni.

– Na, akkor itt van a bicikli! – hadd lássam. Aztán mindnyájan bicikliztünk fel, és le a földes úton a faluban. Hajtottuk, csak úgy porzott az út.

– Te nem tudsz biciklizni? –kérdeztem tőle.

– Nem!

– Akkor meg mi a fenének cipelted ezt, háromezer kilométeren át?

– Mert ilyen nincs nálunk! Ez az én hadizsákmányom – mondta büszkén.

– Azt mondtad, hogy vásároltad a biciklit?

– Majdnem – válaszolta idegesen. Valami zavaros történetet kerített köré, gyorsan. De aztán nem forszíroztuk tovább a dolgot, jobb, ha nem tudjuk meg az igazságot.

A gyerekek a faluban néhány nap alatt megtanultak kerékpározni. A biciklihez se pumpa, se javító készlet nem volt, így aztán előbb a hátsó kerékről, majd az elsőről is leesett a gumi. Végül a csupasz abroncson jártak vele. Egy-két nap alatt girbe-gurba lett mindkét kerék. Aztán a hadizsákmány bicikli a falu egyetlen üzemképtelen traktora mellé került, a gépszínbe.

Egyik nap Szásenka elkészönt tőlünk. Azt mondta, itt nem lehet megélni. Elmegy Borovicsiba a csőgyárba dolgozni. Az öreg Gyima vitte el, egy rozoga kolhoz kocsival, meg egy gebe lóval. Három nap múlva ért haza az öreg. A ló, és ő is holtfáradt volt.

Éltük a mindennapjainkat, dolgoztunk, és próbáltuk a honvágyunkat elfojtani, de ez nagyon nehezen ment. Voltak olyan napok, hogy mind a nyolcunkra rátört az otthoniak utáni vágy. Olyankor ingerült, kötekedő hangulat uralkodott el munka közben, és a szállásunkon is. Szerencsére tettelegesséig nem fajultak ezek a nézeteltérések.

A faluban egy idős asszony sütötte a kenyerét mindenkinek. A kolhozban ez volt a feladata. Cecelenának hívták — kedves, rendes özvegyasszonyt. Mindig hozott nekünk is friss kenyeret. Bár ez a kenyér közelébe sem ért annak, amiket anyám sütött odahaza. Ennek sötétbarna színe volt, de nemcsak a héjának, hanem a belének is. Nem volt se foszlós, sem pedig lágy. Kicsi volt a kenyér, nagyon tömör, és nehéz. Formába öntött, téglalakú. Az illata frissen nem sokban különbözött a mienktől, de a többi...

Egyik nap aztán beállított Cecelena hozzánk.

– Brigádér! – van itt egy darab kis földem, nem segítenétek felszántani? Én már nem tudom megcsinálni, és férfi ember sincs olyan a faluban, aki segíteni tudna.

Elvállaltuk, és a munkáért nem kértünk semmit Cecelenától, hiszen gondoskodott mindig a kenyérünkről, még ha az nem is volt olyan, mint otthon.

– Segítünk, de kellene hozzá eke, meg borona, hogy eldolgozzuk a talajt.

– Van ott a gépszínben minden, a rossz traktor mellett. Mikor még a kulák volt a gazda, az mindig lóval szántott.

– A krumplit és a káposztapalántákat is segítenétek elültetni?

– Persze, hogy segítünk – mondtam Cecelenának.

A németeknek meg a két osztráknak a vérében volt a gazdálkodás, ha már odahaza nem tudtak veteményezni, akkor legalább itt megtehették. Tetszett is nekik, mert végre nem csak a fát kell rakodni, hanem csinálhatnak olyasmit is, amihez értenek. Az öreg Gyimától elkértük az ekéket, és befogtuk a lovakat.

– Na, kimegyek a földre, megnézem, hogy hogyan szántanak a foglyok–mondta az öreg

– Cecelena, kérjen már az öregtől egy kis trágyát is.

– Minek az? –nem szokás itt. Minden harmadik évben vetünk ugyanoda. Két évet pedig pihen a föld. Föld van –, amennyi csak kell.

– Jött az öreg Gyima nézelődni, hogy mit is csinálunk.

Azért a kolhoz udvaráról elhoztunk négy kocsi trágyát, amit amúgy sem használtak semmire. Csak ott állt hatalmas kupacban, ami egyre csak nőtt. A trágyát széjjelterítettük a vörös színű földön, ami nem nézett ki valami jó földnek. Aztán a németek elkezdtek beszántani.

– Mi lesz ebből? Mi lesz ebből? – értetlenkedett az öreg.

Elboronálták szép egyenesre a földet, aztán elvetették a krumplit az egyik felébe, és elültették a káposzta palántákat a másik felébe. Mire végeztek vele már ott csodálkozott a fél falu. Olyan egyenesek és szabályosak voltak a sorok, mint egy sakktáblán.

Cecelena rendezgette utána a növényeket. Kijárt szorgalmasan a földre kapálni.

Eljött a káposztaszedés ideje is, és akkor ismét csodájára jártak a faluban, hogy ők még ekkora káposztákat sosem láttak. Aztán a krumplit is felszedték és hűledeztek, hogy három szem krumpli nyomott egy kilót. Cecelena kétségbe volt esve, hogy ezt a rengeteg krumplit hová fogja elrakni. Hiszen nincsen akkora pincéje öneki, ahol el tudna vermenni ennyi krumplit. Csak egy kicsi pinceféle volt a ház alatt. Aztán a pincét is megnagyobbítottuk nála, és segítettünk behordani a terményt Még a padlódeszkák alatti verem is megtelt. Ez a beszolgáltatás miatt került kialakításra. Cecelena a télire való élelmét ide rejtette el a katonák előtt.

A káposztának a nagy részét besavanyította a maradékot meg elosztogatta a szegényebb családoknak.

– Sok bajunk eddig sem volt a falubeliekkel, de a betakarítás után, kifejezetten tiszteltek bennünket. Mondták is, hogy ezek a foglyok micsoda kulturált emberek. Mindegyik tud biciklizni, földet művelni meg gazdálkodni.

Vételezni mentem másnap, így aztán korábban feküdtem, mert hajnalban indulni kellett, hogy éjszakára még visszaérjek Pjatucsaszkaról. Lágyan ölelt még az álom ,mikor az öreg Gyima ébresztett. Aztán segített felpakolni a kocsira, amit vinnem kellett. A vételezés egyben szállítást is jelentett. Havonta

kellett mennem a táborba ,és olyankor mindig vittem pár darab tyúkot, egy kosárnyi tojást , és zöldségfélét.

Induláskor, arany és vörös színben játszó lusta felhők mögött, még ott ült néhány eltévedt csillag, és a kis mokány ló szédelő árnyéka, mintha még az éjszakával játszana, mielőtt ráfordult az erdei útra. Az út két oldalán, az égig érő fák éppen nyújtóztak egy új napra várva a felszálló párában, még zsibbadó tudattal.

A kis mokány ló bandukolt az ösvényen. Nem kellett nógatni, meg irányítani sem. Ismerte az utat, füleit forgatva hallgatózott. A vadak hangját, és szagát már jóval előbb hallotta és érezte. Így aztán, ha úgy gondolta akkor vágta, noszogató nélkül is , hogy elkerüljük a nem kívánt találkozásokat.

Dél körül járt, mire a táborhoz értem. Az ellátmányt egy hatalmas barakkban lehetett átvenni, amit hoztam, azt pedig leadni.

Amit vinnem kellett az nemcsak a mi ellátmányunk volt, hanem a kolhozé is. Sőt, szárított halat, néha valamilyen húskonzerv félét is kaptunk. A konzerv annyira sós volt, hogy attól szinte egész nap inni kívánt az ember. Amikor már a falusiak elég szomjasak lettek tőle, akkor volt, hogy nekünk ajándékoztak egy fél dobozzal.

Itt dolgozott az orosz raktáros a Grisa mellett két német fogoly, akik segítettek kihordani az ellátmányt a kocsira. A raktáros egy kis füzetbe írta, hogy mit adott ki.

A két német fogoly segített a kocsira pakolni, amíg én a raktárossal megbeszéltem, hogy miket kért még az öreg Gyima. Persze a listából, szinte semmi nem volt, így azok csupán vágyak maradtak. Egyszer csak az egyik német odasúgta, kajánul mosolyogva ,hogy ...

– Feldobtunk egy zsák nullás lisztet is

– Mit kértek cserébe?– kérdeztem tőle

– Semmit, de ha legközelebb jössz, és nem felejtet el, akkor hozhatnál egy kis mahorkát, mert ahhoz nehezen jutunk hozzá.

A mahorka egy nagyon rossz minőségű dohány. Kapadohánynak is hívták mifelénk. De Bánátban ilyesmit senki nem szívott, mert ameddig a szem ellátott dohány és kukoricaföldek voltak. Dohányvágás után ezt a hulladékot nemhogy kidobták, hanem rögtön el is tüzelték. De most nem a Bánátban vagyunk, hanem Borovicsitól északra. Azt, hogy hány kilométerre, a fene se tudta. Mert ott nem voltak útjelző táblák, és még út sem nagyon. Lovas kocsival másfél napra. Annyi idő alatt ért haza az öreg Gyima a gebéjével. Amúgy meg, ez a dohány is kincsnek számított – a foglyoknak mindenképpen.

Nagyjából este tíz óra után értem vissza Nojvinkára. Láttam, amint kiszökik a petróleumlámpa fénye az apró ablakok öreg üvegén. Vártak rám. Gyorsan lepakoltunk, kifogtuk a lovat. Enni, inni adtunk neki.

Karl főzött a legjobban közülünk. Már, amikor volt mit főzni. Káposzta, krumpli, néha egy kis zöldség, és egy-egy tojás, vagy egy liter tej nyolcunknak. Karl kreatív volt a főzést illetően, és mindig próbált valami mást előállítani ugyanabból az alapanyagból.

Most hozzájutottunk egy zsák fehér nullás liszthez – amit sikerült elrejtenuk a padláson anélkül, hogy az öreg észrevette volna, hogy miben mesterkedünk. Amikor a Gyima bácsi elment, azonnal tanácsot tartottunk, hogy hogyan kellene felhasználni a nagyjából nyolcvan kiló lisztet. Megegyeztünk, hogy először kalácsot sütünk, olyant, mint otthon. Aztán a levesekbe csipetkének, főtt tésztának, és kenyérnek fogjuk felhasználni. Másnap aztán Cecelenától kértünk pár darab fémformát, amiben a kenyereket szokta sütni. Tojást, tejet és élesztőt is kunyeráltunk. Kialkudtuk, hogy helyette adunk a kenyérünkől, amit mi sütünk. Karl másnap, és már a következőkben sem jött ki fát hordani. Amúgy is ő volt a legidősebb közülünk, így aztán innentől kezdve, ő vezette a háztartást. Mindig valamilyen meleg étellel várt bennünket, mire haza értünk. Takarított, mosott ránk. Estére aztán elkészült a fonott kalács. Abban a kemencében sütötte ki, amit eddig sosem használtunk, mert nem volt mit sütni benne. A friss kalács illatát már az udvarban érezni lehetett. Nemsokára megérkezett Cecelena és az öreg Gyima is. Megkóstolták a meleg és foszlós kalácsot.

– Látja, Gyima bácsi? – mi odahaza mindennap ilyent ettünk.

Nem győztek csodálkozni, hogy Karl micsoda „kenyeret” sütött. Aztán elszégyelltek magunkat, hogy egyszerű, és szerencsétlen emberekből „bolondot” csináltunk. Végül ajándékba adtunk mindegyiknek egy-egy kalácsot. A lisztről a továbbiakban nem esett szó. A kenyérsütéssel is óvatosan kellett bánni, nehogy rájöjjenek, hogy van saját lisztünk. Ezért aztán Cecelena vekni kenyereit is rendre megettük, hogy ne legyen gyanús a dolog. Karl sütött német császárszemlét is. Olyankor úgy éreztük magunkat, mintha otthon lennénk. Persze az álmodozásokból visszatérni a valóságba sokkal keserűbb volt. A tojásokból, amiket néha kaptunk, tésztát gyúrt Karl, és olyankor káposztás vagy krumplistésztát készített. Kezdtük összeszedni magunkat a sok éhezést követően. Hálásak voltunk a német raktáros foglyoknak, hogy kilopták nekünk a lisztet. Vittem nekik kapadohányt egy zacskóval. A dohányt az öreg Gyimától kunyeráltam. A dohányért cserébe szereztek a raktárosok vodkát az öregnek. Persze csak suttyomban, mert nekik sem lehetett semmijük.

A túlélésért folytatott küzdelmünk, az élni akarás mindent felülírt. Mindenki haza akart jutni, és lehetőleg nem nyomorékon. Így aztán a fahordásnál is vigyáztunk magunkra, és egymásra is. Orvos legközelebb a Pjatucsaszakai tisztii táborban volt.

Néha jöttek ellenőrizni bennünket, de sok vizet nem zavartak, mert mindig volt annyi fa kihordva, amivel megteltek a teherautók. Így aztán békén hagytak minket. Fa meg volt annyi, hogy még évtizedekig hordhattuk volna.

Viszonylagos jólétünket a gondviselésnek és Walter Hermannak köszönhattuk, aki kiválasztott bennünket a túlélésre. Vagy csak egy elnyújtott kínlódással teli rabságra? Még nem tudtuk, hiszen senki nem mondta, hogy mikor mehetünk haza.

A legkeservesebb napok az ünnepnapok voltak: a karácsony és a húsvét. Viszont voltak olyan ünnepnapok, amik nem hatottak meg bennünket. Ilyen volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, ami a modern naptár szerint november 7-re esett. A falu népe már napokkal előtte készülődött. Benke Feri egyik este nagyon kalapált valamit a fészerben, egy darab vasúti sínen. Kimentünk megnézni, mit kalapál.

– Mit csinálsz? – kérdeztük tőle.

– Gyerekek! Lesz ennivaló! Ondoláló vasat kalapálok.

A kocsiszínben keresett egy darab szögvasat, és egy gömbvasat, amiket addig kalapált, hajtogatott, amíg úgy nem látta, hogy az már használható ondoláló vasnak. Átfúrta őket, és egymáshoz rögzítette egy kicsi csavarral, mint egy ormótlan olló úgy nézett ki a szerkezet. Feri szerint tökéletesen megfelel a célnak. Aztán szerzett valahonnan egy ollót, és fésűket, meg egy nagy falitükröt. Fodrászszalont csinált a konyhából. Majd Gyima bácsit megkérte, hogy szóljon az asszonyoknak, hogy tojásért, tejért, hagymáért, káposztáért cserébe, elkészíti a frizurájukat.

Egy rossz lavórba faszenet tett, és szép fehérre izzította.

– Feri, nem lesz ebből baj? – kérdeztem tőle. Sosem megyünk haza, ha valamelyik asszonynak kigyullad a haja. Itt nem mosnak hetente haját a nők, mint otthon.

–Ne aggódj, rendben lesz minden.

Beültünk a szobába és onnan néztük mit művel a Feri. Az ondoláló vasat félig beledugta a faszénbe, fésült vágott, vizezett. Ondolálta a zsíros hajakat, aminek a szagával megtelt a konyha. Mielőtt a szoba is tele lett volna ezzel a bűzzel, gyorsan becsuktuk az ajtót. Novemberben már igen hideg idők jártak erre felé, de az ünnep az ünnep, és mindenki szép akart lenni. Ennyi ondolált hajú nő sosem volt a faluban, mint most. Sikere volt a Ferinek, és rajta is látszott, hogy élvezte ezt a munkát. A nagy étkező asztalunkon pedig halmokban állt az ennivaló.

Egy hét múlva méteres hó borította a tájat, és a kocsikat ismét szánra cseréltük. A fát hiába hordtuk már egy éve –szinte meg sem látszott. Beköszöntött a kemény tél és egyre nehezebben teljesítettük a fahordási normát. Nem lehetett lazálni, ki kellett dolgozni a napi tizenkét óránkat mínusz harminc fokban is, hogy a teherautók megteljenek. Húst nem láttunk évek óta. Káposztán, krumplin, tésztán és néha tojáson, nehezen ment a fizikai munka.

Jött a karácsony, és mindenkin eluralkodott ismét a depresszió, és a honvágy. Ilyenkor forrt a levegő, és kerültük a beszélgetést is egymással. Mindenki magába zárkózott.

Mentem Pjatucsaszkára az ellátmányért, és a tábor bejáratánál, már szoltak, hogy menjek a parancsnokságra, mert levelem jött. Majdnem kiugrott a szívem, hogy kitől jött levél? Forgattam a lapot, az írás ismeretlen volt. Komoróczi bácsi írt, hogy a szüleim jól vannak, Székesfehérvárra költöztek a Baross utcába. Apám pedig Inotán dolgozik. Boldog voltam, hogy hírt kaptam róluk, de szomorú, hogy nem a szüleim írtak. De elhessegettem magamtól az elégedetlenkedés ördögét, azzal, hogy karácsonyi ajándék gyanánt ennél szebbet nem nagyon kaphattam volna. Ez a tél valahogy kegyetlenebbnek tűnt, mint az eddigiek. Vagy csak azért, mert még fokozódott bennünk a vágy, hogy egyszer hazamehetünk. Még nem törtünk meg, még akartunk. A levél is adott egy lökést. A szüleim élnek! Van hová, van kihez visszamennem. A faluban élők már megszoktak és befogadtak bennünket. Segítettünk nekik kisebb nagyobb munkákban, és azért hálásak voltak. Már nem fogolyként tekintettek ránk, megbíztak bennünk, és beengedtek a házaikba is, amik nem voltak jobbak, mint amiben mi éltünk. Egyik nap megkeresett egy asszony, hogy segíthetnék a gyereknek tanulni. Hétfégén, vagy esténként, ahogy gondolom.

–Nem ingyen kérem! –mondta az asszony. Tojást, krumplit tudok érte adni.

Beszélni már szinte folyékonyan beszéltem oroszul, és a betűket is ismertem. Negyedik osztályos volt a kisfiú. Az itteni iskolákban jóval kisebb követelmények elé állították a gyerekeket, mint odahaza. Iskola nem volt a faluban. A hat-nyolc gyerekért egy öreg busz jött hajnalban, aztán délután hozta őket. Belevágtam a tanításba, és ezzel, egy kis többlet élelem is jutott. Karl a „szakácsunk” mindig igazságosan elosztotta, amit vittem –vagy valamilyen ételt készített belőle. Mindenki igyekezett elfoglalni magát valamivel, hogy elterelje a gondolatait. Hanzi valakitől kapott egy hathúros balalajkát. A tulajdonosa odaveszett a háborúban. Hanzi megalkudott az asszonnyal. Felásta a kertet, és elveteményezett, végül megkapta a balalajkát. Egy hétig hangolgatta, aztán kiválóan játszott rajta. Már orosz dalokat is megtanult, aminek a helyiek nagyon örültek. Ha beleszomorodtunk a rabságba, akkor mindig elővette a hangszert, és énekeltünk. Hol német, hol orosz dalokat.

Volt aki nyírfából faragott hamutartókat, és kisebb figurákat. Karl főzött. Benke Feri fodrázkodott, mikor megkérték. Volt, aki takarított, rendben tartotta az udvart. Volt aki fát vágott, befűtött. Volt, aki vizet hordott a kútról, és szappant szerzett valamilyen, munkával. Volt, aki kimosta a ruhákat. Mindenki igyekezett hasznossá tenni magát. Nincs jobb orvosság a honvágyra, mint a munka. Az élet itt olyan egyszerű volt, mint maguk az emberek. Tiszta, és világos volt minden. Itt nem voltak ármánykodások, széthúzások. Itt mindenki az életével játszott. A tél hosszú, a nyár rövid, mint az élet. Itt nincs tavasz, és nincs ősz. Itt fagy van, vagy nyár van. Süt a nap, de nincs hőség. Szünyög meg bögöly van, de madár alig. Télen farkasok, nyáron medvék.

Lassan kiteleltünk, a szánokat ismét kocsikra cseréltük. A hóolvadással együtt a kedvem is jobb lett volna, ha nem gondolok arra, hogy a rabságom harmadik évébe léptem áprilisban. Éppen csak tizenöt éves múltam, mikor fogságba estem, szinte még gyerekként. Most tizenkilenc leszek decemberben. Morfondíroztam magamban: mennyi ideig kell még itt lennem?

Rabságban, és nyomorban kell leélni az életemet, távol a családomtól, amikor nem követtem el semmit! Ki, vagy kik miatt kell itt lennem? Ki az, aki felel mindezért a nyomorúságért, ezért a sok értelmetlen halálért? Kik azok, akik százezreket hajszoltak a halálba? Kik azok, akik helyett most mi bűnhődünk, amíg ők gondtalanul élnek a világukat?

Eltelt megint egy fél év. Negyvennyolc júniusában jártunk. Vasárnap gyerekek jöttek hozzánk, négyen- öten, hogy menjünk ki velük az erdőre áfonyát szedni. Már az udvaron voltunk, amikor a ház előtt megállt három katonai jeep. Fegyveres katonák ugráltak ki belőle. A gyerekek megijedtek és gyorsan elszaladtak. Az egyik katona szólt, hogy a két magyar, meg a két osztrák pakoljon össze. Aztán megjelent Gyima bácsi is, aki egy szót sem mert szólalni, csak toporgott.

– Pakoljanak! Pakoljanak! –sürgetett bennünket az egyik katona! –velünk jönnék.

– Én vagyok a brigadéros, én nem mehetek sehová, rám vannak bízva az emberek.–próbáltam kibújni egy következő tábori fogság alól. Mert itt ugyan rabok voltunk, de mégiscsak viszonylagosan szabadok.

– Maga már nem brigadéros, üljön az autóba! –szólt rám határozottan az egyik katona.

Útközben a Benke Ferivel megpróbáltuk megbeszélni, hogy mi lehet az oka, hogy elvisznek bennünket.

– Ezek rájöttek, hogy loptunk lisztet, meg hogy sefteltünk a falusiakkal. Megyünk Szibériába Feri! Sosem fogunk hazajutni innen!

– Nem beszélgetnek! – szólt ránk a katona.

Megérkeztünk Pjatucsaszkára a táborba. Egy barakkba tereltek bennünket. Már volt ott vagy nyolcvan ember, osztrákok és magyarok vegyesen. Azokat kérdezgettük, hogy mit tudnak erről az egészből. – Megyünk haza! – azt mondják. Na, ez már ismerős volt, bevagoníroznak, aztán kétezer kilométerrel arrébb egy táborban találjuk magunkat. Mindenesetre az már biztató jel volt, hogy még nem raktak ránk bilincset. Két napig tébláboltunk a táborban, dolgozni sem kellett mennünk. Az élelmezés változatlanul silány volt még mindig. Munka nélkül azonban ki lehetett bírni. Néhány napon belül még hoztak húsz-harminc embert a barakkba a körzetben lévő táborokból. Beszélgettünk velük. A szerencsésebbek még csak két éve voltak itt, de ők sem nagyon bíztak abban, hogy valóban hazamegyünk. Harmadik napon megjelent Volkov alezredes, a tábor parancsnoka, és a hadtápos német foglyok, akik egy

kordén nagy halom egyenruhát hoztak. – Öltözzenek át! – mennek Borovicsiba. Kiosztottak mindenkinek egy öltözet német legénységi zsávolyruhát, inget, és bakancsot. A ruhák tiszták, de használtak voltak, ugyanúgy, mint a bakancsok. Rangjelzés és felségjelzés nélküli ruhák miatt nem tudtuk elképzelni, hogy mi a tervük azzal, hogy német egyenruhába öltöztettek mindenkit. Rossz előérzetünk támadt, de mást nem nagyon tehettünk, mint átöltöztünk. Jött két busz, és bezsúfoltak bennünket. Aztán az úton elindultunk Borovicsi felé. Minden buszon csak egy fegyveres katona volt velünk. Ha lefegyverezzük, akkor sem nagyon lett volna hová szöknünk. Így zötykölődtünk a hőségben a buszon, nagyjából öt órán keresztül. Az út két oldalán a hatalmas összefüggő erdőket csak néha szakította meg egy-egy irtás. Amikor magasabb fák között haladtunk, jólesett egy kis hűvösebb fuvallat, ami a nyitott ablakokon beáramlott. A távolban végre feltűntek Borovicsi ismerős házai. Itt nincsenek hegyek és dombok sem. Amikor egy irtáshoz ér az ember, akkor végtelen távolságokig ellátni, semmi nem akad a szem útjába. Itt akár két Magyarország is elférne egymás mellett egy erdő közepén, anélkül, hogy bárki észrevenné, hogy lakik ott valaki. Mit kerestek itt a katonáink? Minek jöttünk mi ide? Pusztulni? Vagy pusztítani? Nincs nekünk itt dolgunk, csak ha segíteni akarunk felemelkedni ennek a népnek. De nem fegyverrel, hanem jó szóval, tanítással, megértéssel. Itt a fegyver semmit nem ér. Ekkora területeket megtartani, csak az a nép képes, amelyik szaporodik, és benépesíti az országát. Megérkeztünk Borovicsiba, a busznak a kerekei már csak néha zökkentek egy-egy gödörben. A tábor már ismerős volt, és új barakkok is épültek. Hatezer ember lehetett nagyjából a táborban, amikor mi odaértünk. Bennünket ahhoz a kétezer emberhez tereltek, akik a táboron belül, de különálló barakkokban voltak, elválasztva a többiektől. Nem volt takarodó és ébresztő sem. Már egy hete lézengtünk a kijelölt helyünkön, amikor lehajtottak a folyóhoz bennünket faúsztatásra. Kötelekkel vonszoltuk és csáklyákkal irányígtattuk a hatalmas fákat. A víz szinte nem is látszott a folyón, annyi fát úsztattak. Na, akkor eddig tartott a szabadságunk, maradunk még foglyok. Kezdtük visszasírni Nojvinkát a két osztrákkal és Benke Ferivel. Fa, fa, de ott mégsem kellett vízben állni derékig egész nap. A parton meleg volt, de a víz errefelé szinte jeges. A parton levetköztünk és egy alsónadrágban dolgoztunk. Délután sorakozót rendeltek el, és visszavittek a táborba bennünket. Közölték velünk, hogy mindenki ürítse ki a zsebeit, nem maradhat nálunk sem levél, sem irat, sem fénykép. Szóval semmi, ami arra utalna, hogy mi valaha is megfordultunk a Szovjetunióban. Azt mondták, akinél bármiféle iratot, vagy fényképet találnak, az megy Szibériába. Egy halomba kellett dobálni minden személyes holmit, és azt meggyújtották még ott előttünk eltűzeltek mindent. Ötvenesével összeállították az embereket és kineveztek egy parancsnokot közülük. Mindegyik parancsnok és a csoportja kapott egy sorszámot. Felsorakoztattak bennünket, majd csoportonként átvizsgálták a ruházatunkat, hogy nem maradt-e nálunk valami. Ezt nem a katonák végezték, hanem az NKVD emberei. Végül a kétezer embert kikísérték a teherpályaudvarra. A tehervagonok fel voltak díszítve fenyőágakkal és egyéb fák lombjaival. A kocsik előtti peron részen kisebb emelvény állt. Szintén

fenyőágakkal díszítve, és egy hatalmas Rákosi Mátyás fénykép egy felirattal „Ne feledd, Horthy vitt ki, Rákosi hozott haza!” Ott közölték velünk először hivatalosan, hogy haza mehetünk.

Az idősebb foglyoknak ismerős volt a Rákosi név.

– Cseberből vederbe – mondták, inkább csak maguknak. Ez a Kun Béla idején kereskedelmi népbiztos volt, vagy mi a franc. Nekünk fiataloknak nem mondott semmit a neve, és nagyon nem is érdekelt bennünket, hogy kicsoda ez az ember. Egy dolog érdekelt bennünket, hogy hazamehetünk, és a családukkal lehetünk újból.

Jött egy magas rangú katonatiszt, aki valamiféle búcsúztató beszédet mondott. A beszéd végén pedig megjegyezte, hogy kötelessége elmondani, hogy aki úgy gondolja, hogy itt szeretne maradni, az álljon ki a sorból, mert azokat a szovjet állam szívesen látja. Ilyen jelentkező nem akadt egy sem. Viszont hangos nevetés tört ki. A tájékoztató után jött egy másik tiszt, aki nem volt más, mint az a Boskov őrnagy, akit a szénásszekéren vittem Pjatucsaszkára. Mint kiderült, ő lett a szerelvény katonai parancsnoka. Aztán ötvenesével vagonokba szálltunk, mindenki a saját számának megfelelő tehervagonba.

Voltak velünk orosz katonák, de már nem volt náluk fegyver, és különösebben nem is foglalkoztak velünk. Inkább csak arra ügyeltek, hogy valaki el ne csellengjen a nagy boldogságában, valahová vodkáért. Több mint kétheti zötykölődés várt ránk, mert a szerelvényünket éjszakánként mellékvágányra tolták, és volt úgy, hogy csak másnap délben indultunk tovább.

Egyik ilyen kényszer megállónál a nyitott vagonajtóban ücsörögve lábat lóbálva múlattam az időt, ami nagyon nehezen tellett. Aztán jött Boskov őrnagy, aki megismert, és vigyorogva köszöntött.

– Brigádér, mész haza! –lépett oda hozzám.

– Mennék, de már fél napja állunk itt –így sosem fogok hazaérni.

– Nem kell annyira sietni, szép vidék ez –próbálta elviccelni a dolgot.

– Szép annak, akinek a hazája! –nekem nem nagyon tetszett eddig sem.

Aztán Boskov nem forszírozta tovább a megyünk vagy maradunk témát, mert valószínű, hogy fontos innivalója támadt a parancsnoki vagonban.

Kétheti eseménytelen vonatozás után megérkeztünk Kolomijába, az utolsó szovjet városba a román határ előtt. Itt a vonat egészen a határig ment, amíg a széles nyomtávrról keskeny nyomtávúra váltottak a sínek. Orosz katonák jöttek elénk a román oldalról, és átkísértek bennünket a másik vonatszerelvényhez. Egyenként, név szerint minden személyes adatot egyeztetve, átvettek bennünket. A kétezzer ember adategyeztetése majdnem egész nap betartott.

Vagonokba szálltunk. A vagonajtókra hatalmas betűkkel felírva, hogy el ne felejtsük... „Kivitt minket Horthy, Szálasi – visszahozott Rákosi! Éljen a Kommunista Párt!”

Talán húsz-harminc kilométert utazhattunk amikor megérkeztünk Máramarosszigetre. Itt egy átmeneti táborba kerültünk. A barakkok tele voltak poloskával, amik megkeserítették azt az öt napot, amíg a tábor vendégszeretetét élveztük. Mindenféle náció volt a táborban vegyesen. Osztrák, magyar, német, olasz, román. Adtak mindenkinek egy levelezőlapot, amin megírhattuk, hogy hamarosan otthon leszünk. Egyik napon aztán összeterelték a magyarokat egy nagy térre a táboron belül. Fel kellett sorakozni egy tribün előtt. A magyar kormány részéről megjelent Nyárádi Miklós pénzügyminiszter, aki tájékoztatott bennünket az otthoni állapotokról, amiket természetesen kiválónak írt le.

Mint később kiderült neki azért annyira nem tetszett, mert novemberben egy hivatalos Amerikai útjáról nem tért haza. Disszidált.

Tájékoztatott arról is, hogy milyen pénznem van odahaza, és hogy mit lehet érte vásárolni. Csak azt felejtette el elmondani, hogy otthon is üresek a boltok. Hangsúlyozta, hogy a szabadulásunk a magyar kormány kitartó munkájának az eredménye.

1948. február 18-án Moszkvában aláírták a szovjet-magyar kölcsönös barátsági és együttműködési szerződést.

Viszont azt szintén elfelejtette elmondani, hogy az elhurcoltakról nem rendelkezett, a magyar-szovjet hadifogoly egyezmény - ideértve a civileket is. Nem is születhetett ilyen egyezmény, mert a Szovjetunió nem tudott elszámolni a területére szállított hatszázezer magyar állampolgárral. Az elhurcoltak közül hozzávetőlegesen négyszázezeren térhettünk vissza. Pontos adat a mai napig sincs, mert központi ügykezelés hiányában az 1946 júliusáig hazaérkezettek számáról nincsenek kimutatások. A hiányzó kétszázezer ember a hadifogoly és kényszermunka táborok névtelen tömegsíraiban nyugszik.

Az ötödik napon ismét sorakozót rendeltek el. Újból vagonokra szálltunk, és azt mondták, megyünk Debrecenbe.

Már sötétedett, amikor megérkeztünk az állomásra. Ott egy fogadó táborba kerültünk ismét. Nagy terembe kellett menni és felsorakozni tízesével, fürdésre fertőtlenítésre. Utána pedig orvosi vizsgálatra kellett jelentkezni. Öltözetünket is átvizsgálták és annak állapotát felírták egy igazolványt helyettesítő lapra. Az én öltözetem: Vattakabát – rossz, felsőruházat-közepes, alsónemű-jó, bakancs-közepes „A ruházat a hazatért személy tulajdona, tőle el nem vehető.” a Magyar Népjóléti Minisztérium Hadifogolygondozó Kirendeltsége Debrecen. Igazolvány hadifogságból hazatért részére. „E fontos személyi okmányt a hatóságok el nem vehetik és vissza nem tarthatják. Tulajdonosa saját érdekében őrizze meg, mert pótolni nem lehet! „ Ez volt az

első személyi igazolványom , amit 1948 július 17-én kaptam, egy külön eligazítással, hogy hazaérkezés után huszonnégy órán belül jelentkezni kell a rendőrségen. Sem civilnek, sem egyéb hatóságnak nem, mondhatunk semmit arról, hogy mi történt a fogság alatt.

A kezembe nyomtak két vonatjegyet és húsz forint gyorssegélyt. A pénzről fogalmam sem volt, hogy mennyit ér. Csak nézegettem és forgattam a kék színű bankót. Harminc fős csoportokra osztottak bennünket, de most már úgy, hogy ki merre utazik. Kikísértek bennünket a vasútállomásra, és megmutatták, melyik vonatra kell felszállni. Budapest Keleti Pályaudvarra szólt az egyik jegyem, a másik pedig a Déli pályaudvartól Veszprémig. Délutánra járt az idő, amikor megérkezett a vonatunk a Keleti pályaudvarra, ahol Vöröskeresztes nővérek és rendőrök vártak bennünket, meg vagy ezeröttszáz ember. Nők, férfiak, gyerekek, vegyesen, akiknek a kezében fényképek meg levelek voltak, és mindenki szerette volna tudni, hogy nem láttuk-e a fiát, a férjét, a vőlegényét. Mit tudunk róluk? Mikor jöhetnek haza? Nem tudtunk semmit mondani szegényeknek, hiszen azt sem tudtuk egymásról, hogy mi a másiknak a vezetékneve. A rendőrök végül utat csináltak nekünk az állomás előtt álló teherautókig. Akik maradtak Budapesten, azokat a rokonaik kimenekítették a tömegből. A Vérmezőnél volt egy kisebb fogadótábor, ahol levágathattuk a hajunkat, megborotválták azt, aki kérte. Végül kikísértek a Veszprémbe induló vonathoz. Csak ketten jöttünk errefelé, én meg egy várpalotai férfi. Ácsorogtunk a vonat peronján, amikor jött a kalauz, és kérte a jegyeket. Aztán belépett a fülkébe. — Kérem, álljanak fel, és adják át a helyüket a hadifoglyoknak! Szerencsére nem volt szükség rá, mert volt szabad hely. Egy jól öltözött férfivel szemben ültünk le, aki mindjárt beszédbe elegyedett velünk. Érdeklődött, hogy honnan jövünk, hány évet voltunk foglyok, és hasonló dolgok után kíváncsiskodott. Egymás között se nagyon beszélgettünk, nemhogy idegenekkel. Úgyhogy elég hamar letett az érdeklődésről. Este tizenegy óra körül ért be a vonatom Székesfehérvárra. Nagy nyikorgással fékezett az állomáson. Torkomban dobogott a szívem. Újra itthon! A mozdony füstje és a kiengedett gőz még mindig lebegett a levegőben, és a gyenge fényű lámpák ritka sora között ismerős arcokat kerestem, ahogy közeledtem a kijáráshoz. Apám szikár termetét fürkésztem bizonytalan tekintettel a peronon ácsorgók között – de nem találtam. Anyám ismert meg, és jött elém. Megöleltük, és megkönnyeztük egymást. – Megnőttél – mondta sírva, kezemet szorongatva. Néztem anyámat, akin egy fekete blúz és egy fekete szoknya volt, meg egy kis fekete női táska a kezében. Valami nagyon furcsa érzés szaladt át rajtam egy pillanat alatt. – Apám hol van? Anyám fáradt, és megtört arcán két könnycsepp gurult végig. – Nem tudott megvárni. Május másodikán meghalt. – kinn van a temetőben. Tüdőgyulladásra kapott. Valami új módszerrel kísérleteztek rajta. Csak annyit tudok, hogy sugarazták, és elégették a tüdejét. Ennyit mondott a boncorvos.

– Mindig biztatott apád, amikor esténként sírtam. Ne féljek, mert te biztosan hazajössz.

Mikor és hol esett fogságba: .....
Melyik fogoly táborból érkezett: ..... helyiségén
Pokróc: .....
Köpeny: .....
Felsőruha: .....
Alsónemű: .....
Cipő vagy bakancs: .....

Ezek és egyéb hadifogságból hozott kincstári ruházat
a 27.190/Eln. 1946. H. M. sz. rendelet értelmében a
hazatért személy tulajdona, tőle el nem vehető!

20. ROMINTOS - GYORSSEGÉLYBEN RÉSZESELT

100.- Ft. gyorssegély kiadásra.
1948 VII. 20.

HADIFOGLYOK BAJTÁRSASÁGAI

1 pár cipő kiadásra átkezelem én 1948 augusztus 31.
Lestó Károly

Jelenkoron.
Budapest 1948 VIII. 20.

100.- Ft. gyorssegély kiadásra
1948 máj. 22.

1 pár ffi. gyors segélyben
részesült
Szécsi, 1948 II. 21.

Lestó Károly

Másnap bementem a rendőrségre bemutatni az irataimat és személyigazolványt csináltatni. Leültettek, átnézték a papíromat, aztán megfenyegettek ők is, hogy senkinek nem beszélhetek azokról a dolgokról, amik a fogságban történtek.

– Megy vissza Szibériába, ha eljár a szája!

Még nem értettem, hogy mi történt itthon. Nem kaptunk híreket, sem az országról, sem a családtól. Honnan tudhattam volna bármit is? Azt sem értettem, hogy a hazám miért van ellenem? Miért fenyegetnek egyfolytában mióta betettem a lábam az országba? Úgy viselkednek velem, mintha valami bűnöző lennék. Vagy, legalábbis mintha én támadtam volna meg egyedül a Szovjetuniót.

A fene essen beléjük! Egy a lényeg, hogy élek, és itthon vagyok. Munkám ugyan nincs, és anyámnak sincs! A kis dísznóból, amit apám karácsonykor levágott, még van két tábla szalonna, egy pár kolbász azzal kihúzzuk addig, amíg valamilyen munkát találok.

De hol találok én munkát? Német egyenruhában ki vesz fel engem dolgozni? Apámnak egy kopott öltönye maradt. A háború alatt a menekülésekben minden elrongyolódott, elveszett. Az öltönyt is át kellett volna alakíttatni, mert apám magas ember volt. Így csak az a ruhám maradt, amit még Pjatucsaszkán kaptam.

Végül anyám talált munkát. A kórházba felvették takarítónak. Szólt valaki, hogy menjek be a Városi Tanácshoz, ott van a Vöröskeresztnek irodája. Bementem, és kaptam száz forint segélyt, meg egy pár használt férficipőt, a bakancsom helyett.

A városban tébláboltam, bízva benne, hogy ha mást nem is, talán alkalmi munkát találok. Végigjártam az üzleteket, hátha kapok valahol munkát. Végül a Burgéknál egy üveg és porcelánkereskedésben, ahol egyszerűbb kerámia tárgyokat és tyúkitatót is árultak, azt mondta a tulajdonos:

– Nekem szükségem van segédre, de úgy hallottam, hogy az eddigi segédem is hazajön a fogságból. Addig jöhet dolgozni, de ha visszajött a János akkor őt kell visszavennem. Több segédre meg nincs szükségem.

Ráálltam az ajánlatra, és örültem, hogy dolgozhatok. Aztán nem tartott sokáig az örömöm, mert megjelent egyik nap a segéd. Láttam, hogy dolgozik már valaki a helyén. Nekiálltunk beszélgetni. Elmondtam neki, hogy nagyon rosszul állunk most anyagilag, és anyámnak is bizonytalan a munkahelye. Apám meghalt, és nincs miből élnünk, ha elveszítem a munkámat. Nem szólt semmit.

– Burg úr itt van?

– Kint van az udvari raktárban –mondtam neki.

Aztán kis idő múlva a Burg úrral jöttek vissza.

– Maradj itt gyerek, mi jobb körülmények között élünk, és a Burg úr is elégedett a munkáddal.

Boldog voltam , hogy van munkám. Aztán másnap hivatott az irodájába a Burg.

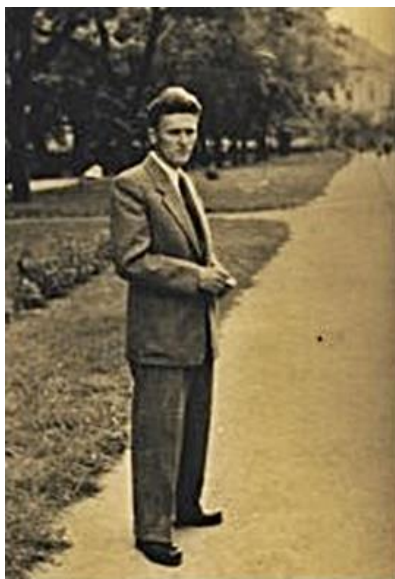
– Na fiam, most fogja magát, és átmegy a Gamszékhoz ide a szomszéd utcába. Vesz magának ez helyett a bakaruha helyett egy öltönyt, egy cipőt, inget, gatyát, meg, ami kell.

– Nincs nekem pénzem Burg úr!

– Most beszéltem a Gamszénéval telefonon, én fizetek mindent. Majd apránként levonom magától. Ilyen öltözetben nem lehet munkába járni – mondta. A havi fizetése mától háromszázhatvan forint.

Átmentem a Gamszékhoz, és négyszáz forintért bevásároltam mindent, még egy pizsamát is vettem magamnak.

Bejártam dolgozni reggel nyolctól este hatig, délben volt egy óra ebédidő. Egészen negyvenkilencig ott dolgoztam nála, amíg nem államosították a Burgék üzletét. Végül a Burg úr és a felesége ott maradhatott a saját üzletében, mint állami alkalmazott, és még örültek is, hogy nem internálták őket egy hortobágyi munkatáborba. A segédeket

Az új öltönyben

átvette az ÜVÉRT Nagykereskedelmi Vállalat . A fizetés nem lett jobb ,és a társaság sem. Valahogy a Burgnál minden más volt. Nagyon nem értettem még, hogy mi történik idehaza. Az volt a fontos számomra, hogy van munkám, és van mit ennünk anyámmal. Mili nővérem férjhez ment egy gépészhez, és

elköltöztek Budapestre. Itt maradtunk anyámmal ketten, a kis házban egymás életét tengetve.

Egyik nap ebédidőben a piac felé indultam. Már csomagolták a portékáikat a kofák. Szerény volt a piac, mint minden más.– alig különb, mint Nojvinkán. Idős nő a virágait rakosgatta, amit eladásra szánt. Megálltam előtte.

– Mennyiért adna egy szál rózsát?– kérdeztem tőle.

– Ötven fillérért odaadom.

Kotorásztam a zsebeimben pénz után, de csak negyven fillérem volt.

– Csak ennyi van! – mutattam a nyitott tenyeremen lévő két darab pénzt az asszonynak.

– Jól van! – odaadom magának ennyiért is. – Örüljön az a széplány, akinek viszi.

– Apám sírjára viszem! – nem tudott megvárni, amíg hazaérek a fogságból.

Lehajolt, és az ütött- kopott bádoggödörben lévő virágokból kivett három szál fehér rózsát.

– Keresse meg az apját! –Nem kérek a virágokért semmit.

– Legalább a negyven fillért fogadja el.

– Tartsa meg fiam! Nagyobb szüksége van magának arra.

Elmentem a Csutora temetőbe apám sírját megkeresni. Tébláboltam fel és alá, kerestem a friss sirokat. A temető végében egy kicsi buxus bokor mellett megtaláltam a fejfát , és a hantot. Anyám mondta,hogy sem koszorúra, sem virágra nem tellett. Így aztán a kerítés mellől kiásott egy kis örökzöld bokrot, amit zsákban kivitt a temetőbe, és elültette apám fejfája mellé. Letöröltem a kis kerek fémtábláról a port, majd a fejfa tövébe leszúrtam a három szál virágot.

– Hazajöttem, apám! – Nyugodj békében!

Dolgoztam, és már láttam magam előtt valamilyen kilábalási lehetőséget a szegénységből. Egy újabb talpra állási esélyt kaptam az élettől. Szeptemberben beiratkoztam az általános iskolába esti tagozatra. A háborús évek és a román iskolák miatt csak hat osztályt fogadtak el. Tanultam éjjel-nappal, és minden szabadidőmben. Esti tagozatosként csak a vizsgakövetelményeket kellett teljesítenem. A két évet egy év alatt elvégeztem, és minden vizsgám jelesre sikerült.

Vizsgák alkalmával megkérdezte az igazgató, hogy hol dolgozom? Mondtam neki, hogy az ÜVÉRT-nél.

– Iratkozzon be a kereskedelmi és közgazdasági gimnáziumba, az ügyis passzolna a munkájához – javasolta az igazgató.

Így is történt, és negyvenkilenc szeptemberében már a gimnáziumba jártam. Tetszett a tanulás, ennyi év kihagyás után. Itt is esti tagozatra iratkoztam be, és munka után jártam iskolába. Egyszerre megvettem a négy év összes tankönyvét, és két év alatt letettem a vizsgákat. Ezerkilencszázötvenegyben már le is érettségiztem.

Az iskolában talán én voltam az első és egyedüli, aki orosz nyelvből is érettségizett. Beírtam, hogy nyelvvizsgát is szeretnék tenni oroszból és németből is. Sári néni volt az orosz tanár, akivel néhány szót váltottunk, mielőtt bementünk vizsgázni a tanterembe. Ő meg én – csak ketten – mert több jelentkező nem volt.

– Nem láttam magát a nyelvórákon. Hogyan akar így levizsgázni? – kérdezte magyarul. Én meg válaszoltam neki oroszul.

– Maga jobban beszéli az orosz, mint én – mondta meglepődve. Aztán a teremben húztam egy tételt. Lenin életéről kellett egy fogalmazást írni. A fogalmazást megírtam fél óra alatt, de ott kellett ülnünk a teremben, mert a vizsgára adott időt ki kellett töltenünk. Addig újságot olvastunk, meg beszélgettünk oroszul, ha már orosz nyelvvizsgán vagyunk. A német vizsgáimon is hasonló módon túllendültem.

A vizsgák után hivatott az igazgató. Nem tudtam elképzelni, hogy mit akarhat tőlem.

– Magának nem szabad abbahagyni a tanulást, ezért az iskola javasolja a jogi egyetemre – mondta. Jövő héten mehet felvételizni Budapestre, és szeptembertől már egyetemista lehet.

Már kora reggel szépen sütött a nap, amikor a vasútállomáson felszálltam a vonatra. Megállt minden állomáson, így jó két óra alatt ért csak a Déli pályaudvarra.

Boldog voltam. Apám büszke lenne rám, hogy egyetemre jár a fia. Buszra ültem, és a kopott bőrtáskámat az ölemben szorongattam, amiben a bizonyítványomat és az irataimat vittem. Néhány perc séta után megtaláltam az egyetemet.

A hatalmas épület aulájában már csoportokban beszélgettek a jelentkezők. Ki milyen albérletet talált magának, és kivel fog együtt lakni. Mennyibe kerül az albérlet, vagy csak egy szoba? Mennyibe kerülnek a jegyzetek és a tankönyvek? Mikor és hogyan kell előadásokra bejárni?

Már csak figyeltem, és számolgattam magamban, és már a jókedvem is elhagyott. Jött egy fehér köpenyes bajuszos, mogorva tekintetű ember. A kezében egy köteg gépelt papírral. Neveket olvasott fel, és teremszámokat mondott, ahová a felvételre jelentkeznek be kellett menni. Aztán az én nevemet is mondta háromszor is. Oszlopnak támaszkodva hallgattam, majd megfordultam és kimentem az épületből, a hatalmas ajtót pedig halkán becsuktam magam mögött.

Miből járnék én egyetemre? Miből futná nekem albérletre meg tankönyvekre? Anyám keresetéből? A vonatjegyre valót sem tudnám kifizetni, ha feljárnék Pestre, nemhogy az albérletet. Anyám kétszáz forintos fizetéséből hogyan tudnék én egyetemre járni?

Javasolj egy funkciót

A következő vonattal hazamentem. Délután jött haza a munkából anyám, aki boldogan kérdezte.

– Na, hogy sikerült a felvételig?

– Hazajöttem!

– Azt látom, de mi van a felvétellel?

– Nem felvételiztem – válaszoltam gorombán.

– Miért nem? – kérdezte anyám csodálkozó tekintettel.

– Nem volt kedvem! – és kész. Meggondoltam magam, nem akarok egyetemre járni!

Anyám elfordult, és sírva fakadt. Átöleltem. Mit mondhattam volna neki mást?

Az ötvenes évekbe szinte észrevétlenül csúsztam bele, mert lefoglalt a munka és az éjszakákon át tartó tanulás. Semmi más nem érdekelt, csak az, hogy valahogyan megéljünk, valahogy kilábaljunk ebből a nincstelenségből. Az egyetemi álmaimat nem adtam fel, csak a megvalósításához még tizenöt évet várnom kellett. Lassan megismertem, és belerázódtam a magyar viszonyokba. Hallgattam, és tűrtem!

Kezdtem megérteni az idős fogolytársaimat, akik azt mondták, hogy „Cseberből vederbe” dologra megyünk haza.

Magyarországon Rákosi Mátyás a szovjet mintának megfelelően intézte az ország sorsát: „ha bajok vannak, lehetetlen, hogy ne legyen benne az ellenség keze”.

Ellenséget találni a politikai érdekeknek megfelelően már nem volt nehéz feladat.

A pereket mindig végigkísérte egy sajtókampány. A legkülönbözőbb formában: vezércikkek, tudósítások, amelyekben ocsmány hangnemben követelték a vádlottakkal szembeni minél kíméletlenebb eljárást és ítéletet.

Az ellenség megnevezése, az aktuális politikai céloknak megfelelően mindig tömegindulatot váltott ki, és magyarázatot adott arra, hogy miért olyan rossz az életszínvonalunk. A magyar állapotok lassan Nojvinkára hasonlítottak. A hatalom mindig kreált újabb és újabb ellenségeket. Ebben amúgy mindig élen jártunk.

A politikai, gazdasági és társadalmi válság megoldását a büntetőjogi szankciók egyre durvább alkalmazásában látták. Már mindenki félt mindenkitől, hiszen nem tudhatta, hogy holnap ki jelenti fel egy elejtett vagy félreértelmezett szó miatt.

A népharagra hivatkozva egyre másra születtek a halálos ítéletek, főképp koholt vádak alapján. Az ellenségnek kikiáltott személyek nem számíthattak irgalomra. A sztálini elveknek megfelelően Magyarországon is egyre bővült a likvidálandók listája: felkerültek rá a reakciósok, a volt uralkodó osztály tagjai, a keresztény középosztály tagjai, a kulákok, a gyárosok, a kispolgárok, a bürokraták, az értelmiségiek, a papok, az imperialisták ügynökeinek kikiáltott személyek, a cionisták, a nacionalisták, a béketábor ellenségei, a munkásosztályt eláruló szociáldemokraták, és mindenki, akit bármiért bárki feljelentett.

Egyre többet gondoltam Nojvinkára, az ott maradt négy német fogolytársamra, Gyima bácsira, Cecelenára és a gyerekekre, akiket tanítottam.

Világossá vált számomra, hogy fogolynak lenni idegen földön, vagy a saját hazában, csak helyrajzi szám kérdése.

* Elmaradt elégtétel

Magyarországon évtizedeken keresztül mindazoknak, akik a hadifogság és a „málenkij robot” elszenvedői voltak, hallgatniuk kellett. Habár a rendszerváltozás utáni kárpótlás némi gyógyírt adott lelki sebeikre, annak mértéke meg sem közelítette a holokauszttól való túlélőit és hozzátartozóit. Sajnos a felelős magyar kormányzatok a mai napig nem tették meg azt a gesztust, hogy megkövessék az egykori hadifoglyokat mindazokért a szenvedésekért, amelyeket pénzzel nem lehet megváltani.

* Babucs Zoltán hadtörténész : „ Hadifogolysorsok a második világégés végén és utána”